

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΜΗΧΑΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΥΔΑΤΙΝΩΝ
ΠΟΡΩΝ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Γ. Δ. ΧΡΙΣΤΟΛΟΥΚΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Γ. ΑΡΒΑΝΙΤΗ

με ΘΕΜΑ

**ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ**

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2006

Technological Educational Institute of Mesolonghi
School of Technology and Agriculture
Dept of Agricultural Engineering & Irrigation Technology

Supervisor: G. D. CHRISTOLOUDAKAS

Thesis
of

NICOLAOS G.ARVANITIS

**QUANTITATIVE ANALYSIS
OF DEMOGRAPHICAL CHARACTERISTICS
& REGIONAL ECONOMIC STRUCTURES
IN POST-WAR GREECE**

MESOLONGHI, GREECE 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ανάλυση των περιφερειακών διαφορών και ανισοτήτων μιας χώρας είναι ένα πολυδιάστατο θέμα, ενώ η διαχρονική σύγκλιση ή απόκλιση των οικονομιών των περιφερειών κατά την πορεία της οικονομικής ανάπτυξης αποτελεί ένα φαινόμενο, η εξέταση του οποίου, από ορισμένη οπτική γωνία αντικατοπτρίζει και την αποτελεσματικότητα της αναπτυξιακής οικονομικής πολιτικής και του οικονομικού σχεδιασμού που έχει εφαρμοστεί.

Το θέμα αποκτά ακόμα μεγαλύτερη σημασία στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου η πρωτεύουσα κυρίως και τα υπόλοιπα αστικά κέντρα για πολλά χρόνια στο παρελθόν, αποτελούσαν αποκλειστικό σχεδόν πόλο έλξης για την εισροή του πληθυσμού από όλη τη χώρα. Όπως είναι φυσικό, οι μετακινήσεις αυτές του πληθυσμού είχαν τόσο δημογραφικές, όσο και οικονομικές επιπτώσεις, που επηρέασαν δυσανάλογα τις διάφορες περιοχές της χώρας.

Δεδομένου των συνθηκών αυτών η παρούσα μελέτη διερευνά της δημογραφικές και οικονομικές διαφορές και ανισότητες μεταξύ των νομών και των περιφερειών της χώρας στατικά και δυναμικά. Επίσης στα πλαίσια της μελέτης αυτής και για την βαθύτερη διερεύνηση της εξέλιξης του φαινομένου της αστυφιλίας ερευνώνται οι διαφορές και οι ανισότητες, σε δημογραφικό και οικονομικό επίπεδο, μεταξύ μη όμορων χωρικών υποδιαιρέσεων, που αποτελούν ομάδες διαβαθμισμένης αστικοποίησης, με κοινά και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.

Επίσης γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην έννοια, τα αίτια δημιουργίας, στους τρόπους αντιμετώπισης και στην σημασία γενικά του περιφερειακού προβλήματος καθώς είναι ένα πρόβλημα, τελικά υπαρκτό, στον ελληνικό χώρο, συναφές με κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που οξύνονται στο πέρασμα των χρόνων.

Μέσα από τη μελέτη αυτή, δίνεται μια προειδοποίηση, ότι λόγω της σημαντικής επιδείνωσης των δημογραφικών εξελίξεων σε ορισμένες περιφέρειες είναι ενδεχόμενο να υποδαυλίζεται η μελλοντική τους αναπτυξιακή πορεία, της οποίας αποτελεί βασική προϋπόθεση η συγκράτηση του πληθυσμού σε αυτές, λόγω ανεπάρκειας ανθρωπίνων πόρων, δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο μεταξύ δημογραφικών εξελίξεων και οικονομικής ανάπτυξης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη μελέτη αυτή, επιχειρείται να δοθεί η πραγματική διάσταση του περιφερειακού προβλήματος, έτσι όπως εμφανίζεται στον ελληνικό χώρο μεταπολεμικά. Στην αρχή προσπαθώντας να εισάγουμε τον αναγνώστη στο περιβάλλον που εργαστήκαμε και στα εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε, κάνουμε αναφορά στην έννοια και την μέτρηση των περιφερειακών ανισοτήτων (Κεφ. 1). Εδώ παρουσιάζεται οι κανόνες και η ουσία που διαιρούμε, κατά τη μελέτη, την ελληνική επικράτεια σε χωρικές μονάδες. Δηλαδή σε 51 νομούς, σε 13 περιφέρειες και κατά MSR. Έπειτα γίνεται αναφορά γενικά στο είδος της ανάλυσης, στο περιεχόμενο της μελέτης και στις πηγές εξεύρεσης των χρησιμοποιούμενων πρωτογενών στοιχείων. Στην ποσοτική ανάλυση, δηλαδή, των περιφερειακών ανισοτήτων που αφορά τα δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της χώρας και στην πηγή των στοιχείων η οποία είναι η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος του Υπουργείου Οικονομικών. Επίσης κλείνοντας το αρχικό κεφάλαιο εκθέτουμε τους οικονομικούς δείκτες και τα στατιστικά μεγέθη τα οποία χρησιμοποιήσαμε για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων που αφορούν το περιφερειακό πρόβλημα στην Ελλάδα.

Στην συνέχεια της μελέτης παρουσιάζεται εκτενώς η υφιστάμενη κατάσταση και η εξέλιξη των δημογραφικών συνθηκών έτσι όπως διαμορφώνονται κατά τη μεταπολεμική περίοδο έως και σήμερα (Κεφ. 2). Εδώ αναλύεται η σημερινή εικόνα και η διαχρονική εξέλιξη της γεωγραφική κατανομής και της πυκνότητας του πληθυσμού στις περιφέρειες, στους νομούς και κατά MSR. Επίσης παρουσιάζεται η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού στις αντίστοιχες χρονικές περιόδους με ιδιαίτερη έμφαση, στην εξέλιξη της συμμετοχής του ενεργού πληθυσμού στον συνολικό των περιφερειών. Σημαντική αναφορά γίνεται και στην εξέλιξη του αστικού και του αγροτικού πληθυσμού των περιφερειών της χώρας καθώς οι μεταβολές που έλαβαν χώρα ήταν σημαντικές για τη διαμόρφωση του οικονομικοκοινωνικού χάρτη της χώρας. Τέλος, επιχειρείται να αναλυθούν οι εσωτερικές μετακινήσεις του πληθυσμού με στόχο να επισημανθούν οι σημαντικότεροι πόλοι έλξης του πληθυσμού καθώς και οι ζημιωμένες περιοχές, πληθυσμιακά. Μέσα, από την εξέλιξη της μεταβολής του πληθυσμού αναδεικνύεται η ένταση του φαινομένου της αστυφιλίας.

Το θέμα του επόμενου κεφαλαίου είναι η υφιστάμενη κατάσταση και οι εξελίξεις των οικονομικών ανισοτήτων την περίοδο 1970-2001 (Κεφ. 3). Στην αρχή γίνεται γνωστή η φύση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των νομών και περιφερειών της χώρας. Έπειτα αναλύονται, έτσι όπως είναι σήμερα αλλά και διαχρονικά, οι διαπεριφερειακές ανισότητες

στην οικονομική επίδοση, δηλαδή στην ικανότητα παραγωγής ακαθάριστου προϊόντος από τους κατοίκους των περιοχών που μελετώνται. Στην συνέχεια και κατά την προσπάθεια συμπλήρωσης του οικονομικού χάρτη της Ελλάδος μελετώνται οι διαπεριφερειακές ανισότητες στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που παρουσιάζουν οι οικονομικές δραστηριότητες μεταξύ τους, όσον αφορά την εγκατάστασή τους στις περιφέρειες της χώρας, καθώς και στο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που παρουσιάζουν οι περιφέρειες όσον αφορά την ειδίκευσή τους σε κάποια οικονομική δραστηριότητα, σε σχέση με τη μέση εγκατάσταση ή ειδίκευση αντίστοιχα, που επικρατεί σε επίπεδο χώρας. Τέλος, κλείνοντας το κεφάλαιο των οικονομικών διαπεριφερειακών ανισοτήτων κάνουμε ιδιαίτερη αναφορά στο σύνολο των κλάδων της μεγάλης βιομηχανίας έτσι όπως διαμορφώνεται σε περιφερειακό επίπεδο, μεταπολεμικά. Γίνεται γνωστός λοιπόν, ο ρόλος και η επιρροή της βιομηχανίας στην οικονομική επίδοση των περιφερειών της χώρας, καθώς παρουσιάζεται και η εικόνα της ελληνικής βιομηχανίας το 1980 και το 2000 ανά νομό. Επίσης επισημαίνεται η εικόνα και η διαχρονική εξέλιξη του μεγέθους της ελληνικής βιομηχανίας όσον αφορά τον αριθμό των υφιστάμενων εγκαταστάσεων. Ενώ δεν παραλείπεται να γίνει αναφορά στην απόκλιση που παρουσιάζουν τα βιομηχανικά χαρακτηριστικά καθώς και η παραγωγικότητα της εργασίας, μεταξύ νομών, περιφερειών και κατά MSR, την τελευταία εικοσαετία μέχρι το 2001.

Στο τελευταίο κεφάλαιο (Κεφ. 4) γίνεται με γενικό τρόπο, αναφορά στην έννοια του περιφερειακού προβλήματος και της σημασίας του, καθώς και της περιφερειακής ανάπτυξης. Επίσης, γίνεται γνωστό το αντικείμενο, η έννοια, οι σκοποί και τα μέσα της περιφερειακής οικονομικής πολιτικής καθώς και τα αίτια και η ανάγκη αντιμετώπισης του περιφερειακού προβλήματος, σε γενικότερο επίπεδο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίδα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

1.1 Περιφερειακή διαίρεση της χώρας.....	3
1.2 Αξιολόγηση και μέτρηση περιφερειακών ανισοτήτων.....	4
1.3 Οικονομικοί δείκτες.....	4
1.4 Στατιστικά μεγέθη.....	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

2.1 Γεωγραφική κατανομή και πυκνότητα του πληθυσμού.....	7
2.1.1 Σημερινή εικόνα πληθυσμιακών χαρακτηριστικών.....	7
2.1.2 Διαχρονική εξέλιξη πληθυσμιακών χαρακτηριστικών.....	11
2.2 Ηλικιακή κατανομή πληθυσμού-Σημερινή εικόνα και εξέλιξη.....	20
2.3 Εξέλιξη Αστικού και Αγροτικού πληθυσμού	26
2.4 Εσωτερικές πληθυσμιακές μετακινήσεις.....	27
2.4.1 Εξέλιξη της μεταβολής του πληθυσμού	27

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

3.1 Η φύση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των νομών και των περιφερειών.....	35
3.2 Διαπεριφερειακές ανισότητες στην οικονομική επίδοση.....	36
3.2.1 Σημερινή εικόνα οικονομικών χαρακτηριστικών και ανισοτήτων.....	36
3.2.2 Διαχρονική εξέλιξη οικονομικών χαρακτηριστικών και ανισοτήτων	38
3.3 Διαπεριφερειακές ανισότητες στην εγκατάσταση των δραστηριοτήτων και στην ειδίκευση των περιφερειών.....	50
3.4 Σύνολο Βιομηχανίας-βιομηχανικά μεγέθη και ανισότητες σε περιφερειακό επίπεδο..	52

3.4.1 Ο ρόλος της βιομηχανίας στην οικονομική επίδοση των περιφερειών τις Ελλάδας.....	52
3.4.2 Η ελληνική βιομηχανία το 1980 και το 2000 ανά νομό.....	55
3.4.3 Βιομηχανικές εγκαταστάσεις: Εικόνα και εξέλιξη.....	59
3.4.4 Ανισότητες στα βασικά βιομηχανικά χαρακτηριστικά σε επίπεδο νομών, περιφερειών και MSR μεταξύ 1980 και 2001.....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

4.1 Περί ανάπτυξης και Περιφερειακής ανάπτυξης.....	64
4.2 Το αντικείμενο και η έννοια της περιφερειακής οικονομικής πολιτικής.....	65
4.3 Το περιφερειακό πρόβλημα: τα αίτια και η ανάγκη αντιμετώπισης του.....	66
4.4 Οι σκοποί και τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής.....	69

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	72
-------------------------------	----

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	77
------------------	----

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	84
-------------------	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο της μελέτης αυτής είναι η πρωτογενής διερεύνηση των γενικότερων διαφορών και ανισοτήτων στα βασικά δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας και η αξιολόγηση των δυναμικών τους εξελίξεων μεταπολεμικά ανά περιφέρεια και νομό.

Η εξέταση των περιφερειακών διαφορών και ανισοτήτων, που αποτελούν καθ' αυτές φαινόμενα με τη δική τους προβληματική, βασίζεται στα δεδομένα των επιμέρους περιφερειών. Πέρα όμως από τη χρησιμοποίηση των περιφερειών και των νομών, ως μονάδων παρατηρήσεων, μελετώνται και οι εξελίξεις κάθε μιας σε συνάρτηση με όλες τις άλλες έτσι ώστε κάθε περιφέρεια και νομός να αποτελεί ταυτόχρονα και μία ξεχωριστή οντότητα που υπόκειται σε διερεύνηση.

Η διερεύνηση αυτή πέρα από τη στατική εικόνα των περιφερειακών διαφοροποιήσεων που θα δώσει, αποβλέπει κυρίως στην επισήμανση του βαθμού σύγκλισης ή απόκλισης των περιφερειών στη διάρκεια του χρόνου, βάσει μίας σειράς δημογραφικών και οικονομικών κριτηρίων.

Μεθοδολογικά η επεξεργασία των θεμάτων καλύπτεται από ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων, που περιλαμβάνει σε πρώτη φάση την περιγραφή και παρουσίαση της δημογραφικής και οικονομικής διάρθρωσης και εξέλιξης των περιφερειών και των νομών και προχωρεί σε ποσοτική ανάλυση και αξιολόγηση των στατικών και δυναμικών διαφοροποιήσεών τους.

Για τους σκοπούς της μελέτης η βασική υποδιαίρεση της χώρας είναι, οι 51 νομοί, οι 13 περιφέρειες ανάπτυξης, καθώς και μια επιπλέον χωρική υποδιαίρεση χωρική με βάση το μητροπολιτικό ή μη χαρακτήρα των νομών με τη διάκριση MSR (Metropolitan, Surround & Rural). Η ανάλυση αναφέρεται ανάλογα με το θέμα, σε μία περίοδο 30 έως 50 ετών, περίοδο που υπαγορεύεται τόσο από τη φύση των επιμέρους θεμάτων όσο και από τη διαθεσιμότητα των στατιστικών δεδομένων έως το έτος 2001.

Η μελέτη ουσιαστικά ανιχνεύει τη γενικότερη περιφερειακή κατάσταση και τις διαχρονικές εξελίξεις του πληθυσμού και της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας και εντοπίζει σε πρώτη φάση το γενικότερο χαρακτήρα ορισμένων φαινομένων. Αποτελεί έτσι ένα χρήσιμο βοήθημα, που μπορεί να στηρίξει την άσκηση περιφερειακής πολιτικής, στις περιπτώσεις που η ανάλυση έχει φτάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο βάθους.

Στην κατεύθυνση αυτή, γίνεται επίσης αναφορά, στην έννοια και τη διάσταση του περιφερειακού προβλήματος, στα αίτια δημιουργίας του και στην ανάγκη αντιμετώπισης του σε ένα ευρύ και γενικό πλαίσιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Έννοια και μέτρηση περιφερειακών ανισοτήτων

1.1. Περιφερειακή διαίρεση της χώρας

Γενικά ο καθορισμός των περιφερειών–υποδιαίρέσεων μιας χώρας, για την μελέτη των μεταξύ τους διαφορών και ανισοτήτων εξαρτάται από τον ειδικότερο σκοπό της μελέτης αυτής. Ο διαχωρισμός των περιφερειών μπορεί να γίνει βάσει εναλλακτικών κριτηρίων, που αναφέρονται σε περισσότερο ή λιγότερο ενιαία χαρακτηριστικά των περιφερειακών μονάδων. Ένα από τα πιο συνηθισμένα είναι το κριτήριο της ομοιογένειας, όπως προσδιορίζεται από ορισμένα δημογραφικά μεγέθη, όπως π.χ. η πληθυσμιακή πυκνότητα. Οι διάφορες οριοθετήσεις των υποδιαίρέσεων μιας χώρας σε περισσότερο ομοιογενείς ομάδες περιέχουν συνήθως όμορα τμήματα της χώρας, χωρίς όμως να αποκλείεται και διαίρεση της χώρας, σε τμήματα χωρίς χωροθετική συνάφεια, όπως για παράδειγμα η υποδιαίρεση σε MSR, για λόγους περιφερειακής ανάλυσης.

Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης θα χρησιμοποιηθούν 3 εναλλακτικές διαιρέσεις της χώρας:

- α) 13 περιφέρειες ανάπτυξης^α
- β) 51 νομοί^β
- γ) διάκριση MSR^γ

Οι 13 περιφέρειες ανάπτυξης και οι 51 νομοί, αποτελούν διοικητική χωρική υποδιαίρεση της χώρας, ενταγμένη στα πλαίσια της δημόσιας διοίκησης του κράτους, ενώ η υποδιαίρεση της χώρας σε MSR^γ βασίζεται στο δεδομένο της πληθυσμιακής πυκνότητας των νομών άρα και της αστικοποίησης του πληθυσμού τους και ορίζεται στα πλαίσια της μελέτης για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων επί του θέματος, των διαπεριφερειακών ανισοτήτων. Οι νομοί με ιδιαίτερα μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα ομαδοποιούνται κατά τη μελέτη και χαρακτηρίζονται με το αρχικό M (Metropolitan), οι νομοί με μέση πληθυσμιακή πυκνότητα ομαδοποιούνται κατά τη μελέτη και χαρακτηρίζονται με το αρχικό S (Surround) και τέλος οι νομοί με χαμηλότερη πληθυσμιακή πυκνότητα σε σχέση με τους άλλους νομούς της χώρας αλλά και της περιφέρειας που ανήκουν, χαρακτηρίζονται αντίστοιχα από το αρχικό R (Rural).

Οι ενδείξεις: α, β, γ, δ, ε, στ, παραπέμπουν σε αντίστοιχες επεξηγήσεις του παραρτήματος Α.

Δηλαδή μέσα από τη συγκέντρωση του πληθυσμού σε κάποιες περιοχές της χώρας γίνεται μια προσπάθεια κατάταξης των νομών με βάση την αστικοποίηση που τους χαρακτηρίζει σε σχέση με το σύνολο της χώρας αλλά και τους άλλους νομούς της περιφέρειας που ανήκουν. Ένας πολύ απλός αλλά και πολύ ουσιώδης δείκτης της αστικοποίησης αποτελεί η πληθυσμιακή πυκνότητα των περιοχών που μελετούνται.

1.2. Αξιολόγηση και μέτρηση περιφερειακών ανισοτήτων

Η ποσοτική ανάλυση των περιφερειακών ανισοτήτων στην παρούσα μελέτη, περιλαμβάνει δύο άξονες αναφοράς, που αποτελούν και τα δύο γενικά μέρη της μελέτης: **τον πληθυσμό και την οικονομική δραστηριότητα**. Οι μεταβλητές, που αποτελούν τα στοιχεία ανάλυσης των πληθυσμιακών εξελίξεων, είναι η κατανομή του πληθυσμού, η πληθυσμιακή πυκνότητα, η μεταβολή του πληθυσμού, η εσωτερική μετακίνηση του πληθυσμού, η αστικοποίηση, καθώς και η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού. Όλα τα δεδομένα της ενότητας αυτής προέρχονται από τις εθνικές απογραφές της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, από το έτος 1951 έως το έτος 2001. Η μελέτη της ενότητας των οικονομικών ανισοτήτων γίνεται με τη βοήθεια μιας σειράς οικονομικών μεταβλητών, που αναφέρονται στην οικονομική επίδοση των χωρικών υποδιαίρεσεων της μελέτης, την οικονομική εξέλιξη και περιφερειακή κατανομή των βασικών οικονομικών δραστηριοτήτων, καθώς και στην εξέλιξη ειδικά της βιομηχανικής δραστηριότητας.

Η αξιολόγηση των περιφερειακών ανισοτήτων και της μεταβολής τους γίνεται με διάφορους, ως επί το πλείστον απλούς, τρόπους, όπως απλή σύγκριση απολύτων τιμών, ποσοστιαίων μεταβολών σε κάθε χωρική υποδιαίρεση, αναλογίες μεταβλητών μεταξύ περιφερειών ή αναλογίες περιφερειακών μεγεθών σταθμισμένες στο σύνολο της χώρας κτλ.

Ένας γενικός τρόπος μέτρησης των περιφερειακών ανισοτήτων είναι η εφαρμογή τυπικών στατιστικών δεικτών, που εκφράζουν ανισότητες και χρησιμοποιούν διάφορες μεταβλητές όπως πληθυσμός, απασχόληση, προϊόν, κτλ. Οι στατιστικοί δείκτες παρέχουν τη δυνατότητα είτε ιεράρχησης των περιφερειών ως προς ένα χαρακτηριστικό τους είτε μέτρησης του βαθμού ανισότητας μεταξύ περιφερειών. Οι τελευταίοι αυτοί δείκτες προσφέρονται για την εναλλακτική αξιολόγηση της περιφερειακής ανισότητας ως προς διαφορετικά κριτήρια (δημογραφικά ή οικονομικά).

1.3. Οικονομικοί δείκτες

Ως δείκτης των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών μιας χώρας λαμβάνεται συνήθως το παραγόμενο ακαθάριστο περιφερειακό^δ προϊόν και το αντίστοιχο κατά κεφαλήν προϊόν. Το μέγεθος αυτό δείχνει το τελικό αποτέλεσμα και το καταστάλαγμα της λειτουργίας και της αποδοτικότητας του συνδυασμού διαφόρων συντελεστών της παραγωγής και της τεχνολογικής εξέλιξης. Η συγκέντρωση όμως του ενδιαφέροντος στο μονοδιάστατο αυτό δείκτη διαφοροποίησης δεν παρέχει τη δυνατότητα να αξιολογηθεί η διαφορά στο βαθμό της ορθολογικής και εν δυνάμει εκμετάλλευσης, των παραγωγικών μέσων των περιφερειών. Είναι ενδεχόμενο π.χ. η ανισότητα στο κατά κεφαλήν προϊόν μεταξύ περιφερειών να μην αντικατοπτρίζει και ανάλογη διαφοροποίηση στις πραγματικές δυνατότητες παραγωγής τους, λόγω σημαντικών διαβαθμίσεων στη χρησιμοποίηση του παραγωγικού μηχανισμού. Για παράδειγμα, μπορεί να παρατηρηθεί να συνυπάρχει μια μείωση της ανισότητας στο κατά κεφαλήν προϊόν, ταυτόχρονα με μεγαλύτερη περιφερειακή συγκέντρωση –αύξηση της ανισότητας– της παραγωγικής ικανότητας της χώρας.

Οι δείκτες που περιλαμβάνονται στην ομάδα κριτηρίων, η οποία αναφέρεται στην οικονομική επίδοση, εκφράζουν την αποτελεσματικότητα της χρησιμοποίησης των διαθέσιμων παραγωγικών μέσων, καθώς επίσης και την διάρθρωση της οικονομικής δραστηριότητας.

Οι δείκτες αυτοί είναι οι εξής:

- α) Το κατά κεφαλήν ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν
- β) Το ύψος της παραγωγικότητας της εργασίας

Στη μελέτη της βιομηχανικής δραστηριότητας, ερευνούμε τα βασικά μεγέθη της μεγάλης βιομηχανίας^ε και ορίζουμε με βάση αυτά τις περιφερειακές ανισότητες στο συγκεκριμένο ζήτημα.

1.4. Στατιστικά μεγέθη

Πέρα όμως από τις απλές διαχρονικές και διαπεριφερειακές συγκρίσεις των μεγεθών αυτών θα χρησιμοποιηθεί ένας αριθμός στατιστικών δεικτών τυπικής μέτρησης, υπό διάφορες οπτικές γωνίες, των διαπεριφερειακών ανισοτήτων και του βαθμού συγκέντρωσης της οικονομικής δραστηριότητας. Μεταξύ των δεικτών αυτών συμπεριλαμβάνεται ο συντελεστής απόκλισης ο οποίος χρησιμοποιείται για να συγκρίνει τις ανισότητες μεταξύ διαφόρων περιοχών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Επίσης ο

συντελεστής απόκλισης χρησιμοποιείται και για την περιγραφή των περιφερειακών ανισοτήτων στα βασικά βιομηχανικά μεγέθη, μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων.

Άλλος στατιστικός δείκτης που μετρά την περιφερειακή ανισότητα στο κατά κεφαλήν προϊόν, το οποίο στην ανάλυσή μας αποτελεί κριτήριο τόσο της οικονομικής απόδοσης των περιφερειών όσο και του επιπέδου ευημερίας του πληθυσμού, είναι ένας σταθμικός δείκτης που μετρά το κατά κεφαλήν προϊόν σταθμισμένο στο συνολικό κατά κεφαλήν προϊόν της χώρας.

Εκτός όμως από τους δείκτες αυτούς που μετρούν τις περιφερειακές ανισότητες, θα χρησιμοποιηθούν και άλλοι δείκτες που μετρούν τη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως είναι οι δείκτες «γεωγραφικής συγκέντρωσης^{στ}», ο συντελεστής εγκατάστασης των οικονομικών δραστηριοτήτων στις περιφέρειες της χώρας και ο συντελεστής ειδίκευσης που χαρακτηρίζει τις 13 περιφέρειες στις 13 κύριες δραστηριότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

2.1. Γεωγραφική κατανομή και πυκνότητα του πληθυσμού.

Σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να δώσει τη σημερινή στατική εικόνα των διαφορών και των ανισοτήτων που παρατηρούνται σε επίπεδο νομών, περιφερειών καθώς και κατά την χωρική διαίρεση MSR, στη κατανομή και πυκνότητα του πληθυσμού της χώρας κατά την περίοδο 1951–2001. Επίσης εκτός από τη σημερινή εικόνα θα παρουσιαστεί και η διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων και των διαφορών που παρατηρούνται στη μεταπολεμική Ελλάδα καθώς γίνεται και προσπάθεια επισήμανσης των κυριότερων παραγόντων που οδήγησαν στη παρούσα πληθυσμιακή κατάσταση.

2.1.1. Σημερινή εικόνα πληθυσμιακών χαρακτηριστικών

Για τους σκοπούς της μελέτης η κατανομή του πληθυσμού της χώρας το έτος 2001 μπορεί να διερευνηθεί ως εξής:

- Ως ποσοστό του πληθυσμού του κάθε νομού ως προς το συνολικό της χώρας.
- Ως ποσοστό του πληθυσμού της κάθε περιφέρειας ως προς το συνολικό της χώρας.
- Ως ποσοστό του πληθυσμού των MSR ως προς το συνολικό της χώρας.
- Ο συνολικός πληθυσμός σε απόλυτες τιμές που κατοικεί στους νομούς.

Ενώ η πληθυσμιακή πυκνότητα μπορεί να μελετηθεί ως εξής:

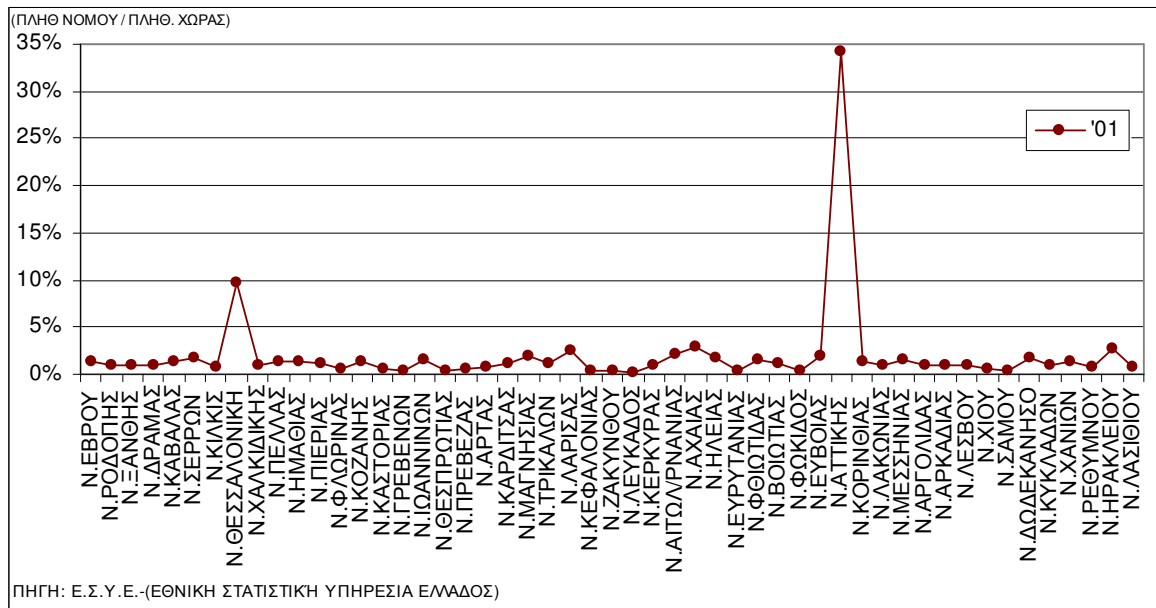
- Ως αριθμός κατοίκων ανά τετραγωνικό χλμ. για κάθε νομό, για κάθε περιφέρεια και για MSR–πληθυσμιακή πυκνότητα.
- Ως η πληθυσμιακή πυκνότητα κάθε νομού, κάθε περιφέρειας, καθώς και κάθε περιφέρειας MSR σταθμισμένη στη μέση εθνική πληθυσμιακή πυκνότητα.
- Και τέλος η πληθυσμιακή πυκνότητα κάθε νομού σταθμισμένη στη μέση πληθυσμιακή πυκνότητα της περιφέρειας στην οποία υπάγεται.

Έτσι λοιπόν με τη μελέτη των παραπάνω μπορούν να ιεραρχηθούν οι νομοί, οι περιφέρειες καθώς και οι περιοχές με τη διάκριση MSR ως προς το μέγεθος των αποκλίσεων και των ανισοτήτων τους συγκρινόμενες μεταξύ τους, αλλά και ως προς τις μέσες εθνικές και περιφερειακές τιμές.

Τα όρια της κατανομής του πληθυσμού το έτος 2001 (Διαγρ. 2.1) όσον αφορά τους 51 νομούς της χώρας μπορούν να σηματοδοτηθούν απ' το Ν. Αττικής με 34,81%, το Ν. Θεσσαλονίκης με 9,65%, το Ν. Αχαΐας με 2,94% του συνολικού πληθυσμού και στο άλλο

άκρο του Ν. Ευρυτανίας με 0,29% και του Ν. Λευκάδας με 0,21%, όπου ο Ν. Αττικής είναι κατεξοχήν αστικός νομός-η πρωτεύουσα της χώρας, ενώ οι τελευταίοι αγροτικής οικονομίας και λιγότερο ανεπτυγμένοι λόγω γεωγραφικής θέσης αλλά και πολιτικών επιλογών.

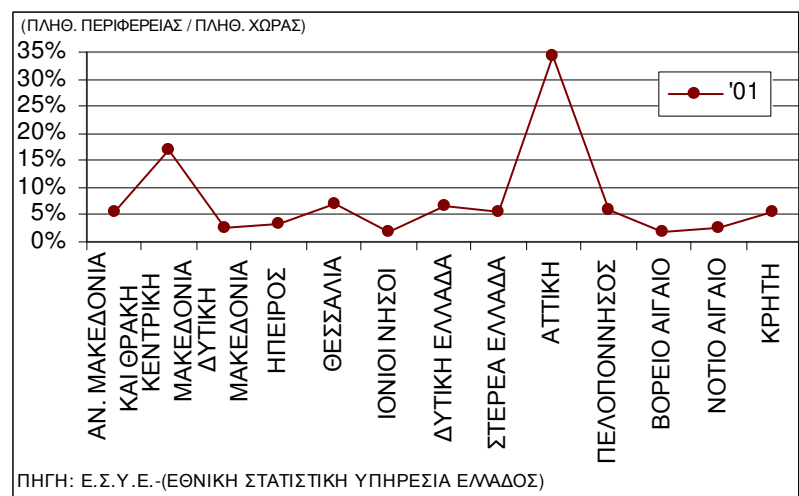
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1: Ο ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ % ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ-2001

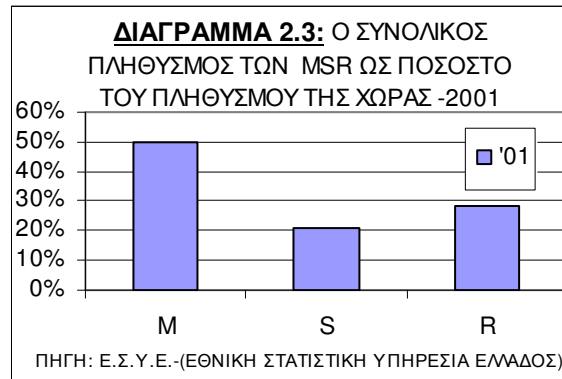
Τα όρια της πληθυσμιακής κατανομής το έτος 2001 (Διαγρ. 2.2) όσον αφορά τις 13 περιφέρειες ανάπτυξης

της χώρας μπορούν να σηματοδοτηθούν απ' την περιφέρεια της Αττικής και Κεντρ. Μακεδονίας με 34,81% του πληθυσμού και την Κεντρ. Μακεδονία με 17,09% και στο άλλο άκρο την περιφέρεια του Β. Αιγαίου με 1,88% και των Ιονίων νήσων με 1,94% του πληθυσμού της χώρας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2: Ο ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ % ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ-2001

Τέλος η εικόνα της πληθυσμιακής κατανομής το 2001 (Διαγρ. 2.3) των περιοχών με τη διάκριση MSR είναι ως εξής: M 49,57%, S 21,09%, R 27,98%. Όπου αποδεικνύεται η σαφής πληθυσμιακή υπεροχή των αστικών κέντρων, έναντι των άλλων περιοχών.

Τα όρια του συνολικού πληθυσμού των νομών σε απόλυτες τιμές το 2001 (Διαγρ. 2.4) εντοπίζονται στον πληθυσμό του Ν. Αττικής με 3.761.810, του νομού Θεσσαλονίκης με 1.057.826 κατοίκους και το Ν. Αχαΐας με 392.789 κατοίκους και στο άλλο άκρο τους νομούς Ευρυτανίας με 32.053 κατοίκους, Γρεβενών με 37.947 κατοίκους και Λευκάδος με 22.505.

Τα όρια δε της πληθυσμιακής πυκνότητας σε απόλυτες τιμές το 2001 (Διαγρ. 2.11, 2.12, 2.13, 2.14) μπορούν να σηματοδοτηθούν ως εξής: Για τους νομούς της χώρας, με το Ν. Αττικής με 988 κατοίκους/τετρ. χλμ., Ν. Θεσσαλονίκης με 287 και Ν. Κερκύρας με 175, ενώ στο άλλο άκρο το νομό Ευρυτανίας και Γρεβενών με 17 κατοίκους / τετρ. χλμ. και Ν. Αρκαδίας με 23. Για τις 13 περιφέρειες ανάπτυξης το 2001 της χώρας με την περιφέρεια Αττικής με 988 κατοίκους / τετρ. χλμ. και αντιδιαμετρικά την περιφέρεια Δ. Μακεδονίας με 32 κατοίκους / τετρ. χλμ. Όσον αφορά τις περιοχές με τη διάκριση MSR κατατάσσονται ως εξής: οι M με 405, οι S με 65 και οι R με 39 κατοίκους/τετρ. χλμ.

Τα όρια δε της πληθυσμιακής πυκνότητας σταθμισμένης στη μέση εθνική πληθυσμιακή πυκνότητα, για μια εναλλακτική σύγκριση των χωρικών μονάδων μεταξύ τους, το 2001 (Διαγρ. 2.15, 2.16 2.17) ορίζονται ως εξής: Για τους 52 νομούς με το Ν. Αττικής με 11,9 φορές τη μέση εθνική πληθυσμιακή πυκνότητα και με τους νομούς Γρεβενών και Ευρυτανίας με 0,20 και 0,21 αντίστοιχα. Για τις 13 περιφέρειες με την περιφέρειες Αττικής με 11,9 και τη περιφέρειες Δ. Μακεδονίας με 0,38 τη μέση πληθυσμιακή πυκνότητα. Ενώ για τις περιφέρειες MSR οι M, οι S και οι R να έχουν το 4,89, 0,78, 0,47 αντίστοιχα, της μέσης πληθυσμιακής πυκνότητας της χώρας.

Τα όρια τέλος, της πληθυσμιακής πυκνότητας του κάθε νομού σταθμισμένης στη μέση πληθυσμιακή πυκνότητα της κάθε περιφέρειας όπου ανήκει, είναι το 2001 (πλην της περιφέρειας Αττικής) ο Ν. Θεσσαλονίκης με 2,93 φορές της μέσης περιφερειακής πληθυσμιακής πυκνότητας της κεντρικής Μακεδονίας και με τους νομούς Κιλκίς και Χαλκιδικής με 0,34 και 0,36 φορές αντίστοιχα της μέσης περιφερειακής πληθυσμιακής πυκνότητας της κεντρικής Μακεδονίας επίσης. Δηλαδή στους νομούς της περιφέρειας της

Κεντρ. Μακεδονίας, εντοπίζονται οι μεγαλύτερες ανισότητες στην πληθυσμιακή πυκνότητα. Σημειώνεται ιδιαίτερη συγκέντρωση του πληθυσμού του νομού στην πρωτεύουσα του, τον νομό Θεσσαλονίκης με ταυτόχρονη μείωση της πληθυσμιακής συγκέντρωσης των γύρω νομών.

Πέρα από τα όρια της γεωγραφικής κατανομής και συγκέντρωσης του πληθυσμού τα οποία αναφέρθηκαν για το έτος 2001, αξίζει να γίνει αναφορά σε κάποια σημεία στα οποία παρατηρούνται, έντονες διαφορές μεταξύ νομών καθώς και διαπεριφερειακές ανισότητες μείζονος σημασίας. Για παράδειγμα η περιφέρεια των Ιονίων νήσων έχει 1,11 φορές τη μέση εθνική πληθυσμιακή πυκνότητα, ενώ οι περιφέρειες των νήσων του Αιγαίου, δηλ. η περιφέρεια του Ν. Αιγαίου, του Β. Αιγαίου και της Κρήτης είναι κάτω από τη μέση εθνική πληθυσμιακή πυκνότητα και με τιμές 0,65, 0,69 και 0,87 αντίστοιχα. Δηλαδή μεταξύ των περιφερειών του Αιγαίου και του Ιονίου υπάρχει μία σημαντική διαφορά στη πληθυσμιακή πυκνότητα η οποία μπορεί να οφείλεται στη προσβασιμότητα των νήσων, των δυο πελάγων, όπου σε αυτά του Ιονίου είναι πιο προσιτή και στο γεωγραφικό τους ανάγλυφο, όπου σε αυτά του Αιγαίου είναι εντονότερο με περιορισμό στην εκμετάλλευση του εδάφους.

Σημαντική επίσης είναι και η διαφορά στο γεωγραφικά διαμερίσματα της Βόρειας Ελλάδος, όπου η κεντρική Μακεδονία έχει πολλαπλάσια πληθυσμιακή πυκνότητα της μέσης εθνικής σε σχέση με την περιφέρεια της Αν. Μακεδονίας και Θράκης, καθώς και με τη Δ. Μακεδονία. Η κεντρική Μακεδονία έχει 1,18 φορές τη μέση εθνική, ενώ οι άλλες δύο περιφέρειες 0,52 και 0,38 αντίστοιχα της μέσης εθνικής πληθυσμιακής πυκνότητας. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι στην κεντρική Μακεδονία ανήκει το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης, το οποίο συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού της Β. Ελλάδας γενικότερα.

Επίσης μπορεί εύκολα να παρατηρηθεί, πως σε κάθε περιφέρεια υπάρχουν λίγοι νομοί, που συγκεντρώνουν μεγαλύτερο ποσοστό κατοίκων ανά τετρ. χλμ. σε σχέση με το μέσο της περιφέρειάς τους. Όπως για παράδειγμα ο Ν. Μαγνησίας με 1,45 φορές το μέσο περιφερειακό της Θεσσαλίας σε σχέση με τους άλλους νομούς, που βρίσκονται κάτω απ' το μέσο όρο της. Αρκετά άνιση είναι η πληθυσμιακή πυκνότητα και στην περιφέρεια Πελοποννήσου, όπου τρεις νομοί, της Κορινθίας, της Μεσσηνίας και της Αργολίδας υπερτερούν σημαντικά σε σχέση με αυτούς των νομών Λακωνίας και Αρκαδίας στον τομέα αυτό .

Στην Κρήτη τέλος, ο Ν. Ηρακλείου βρίσκεται 33% πάνω από τη μέση πληθυσμιακή πυκνότητα της Κρήτης, ενώ οι άλλοι τρεις νομοί κατέχουν από 50% έως 70% της μέσης περιφερειακής, με το Ν. Λασιθίου τη μικρότερη.

2.1.2. Διαχρονική εξέλιξη πληθυσμιακών χαρακτηριστικών

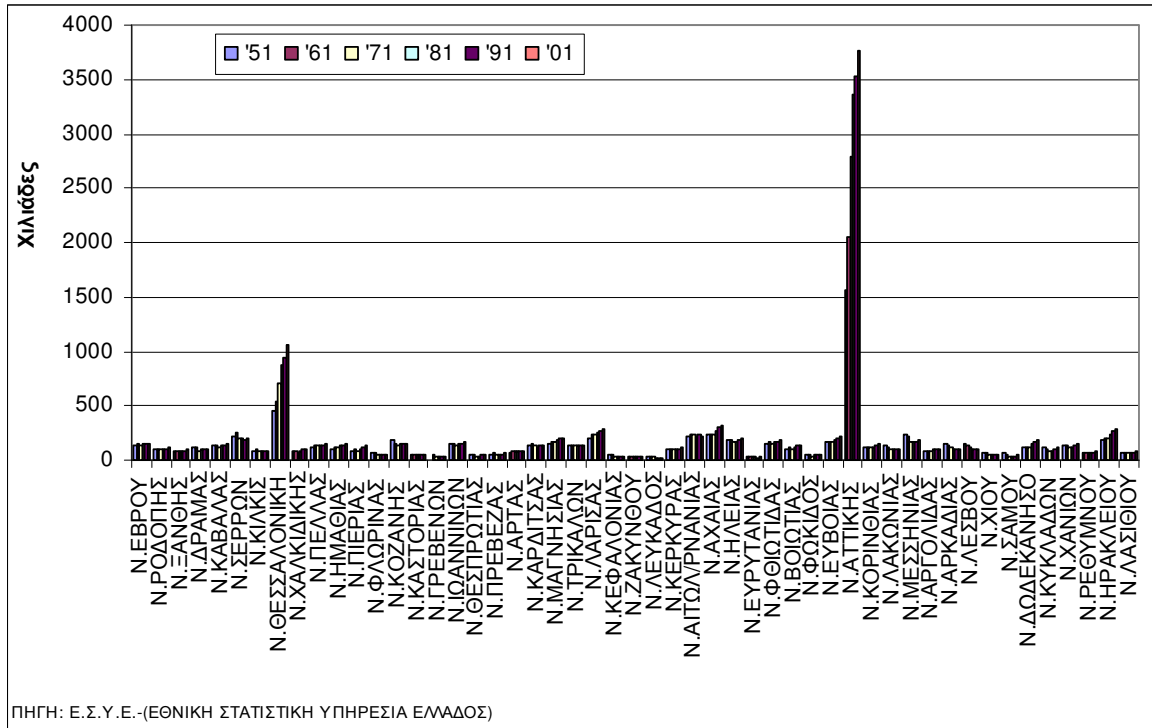
Μετά την εικόνα των δημογραφικών συνθηκών της χώρας όπως καταγράφεται κατά το 2001 στους νομούς, τις περιφέρειες ανάπτυξης και κατά MSR μπορούμε να περάσουμε στην παρατήρηση και στη μελέτη της εξέλιξης των δημογραφικών συνθηκών από το 1951 μέχρι το 2001.

Σ' αυτή τη φάση θα αναλυθούν οι εξελίξεις ως εξής:

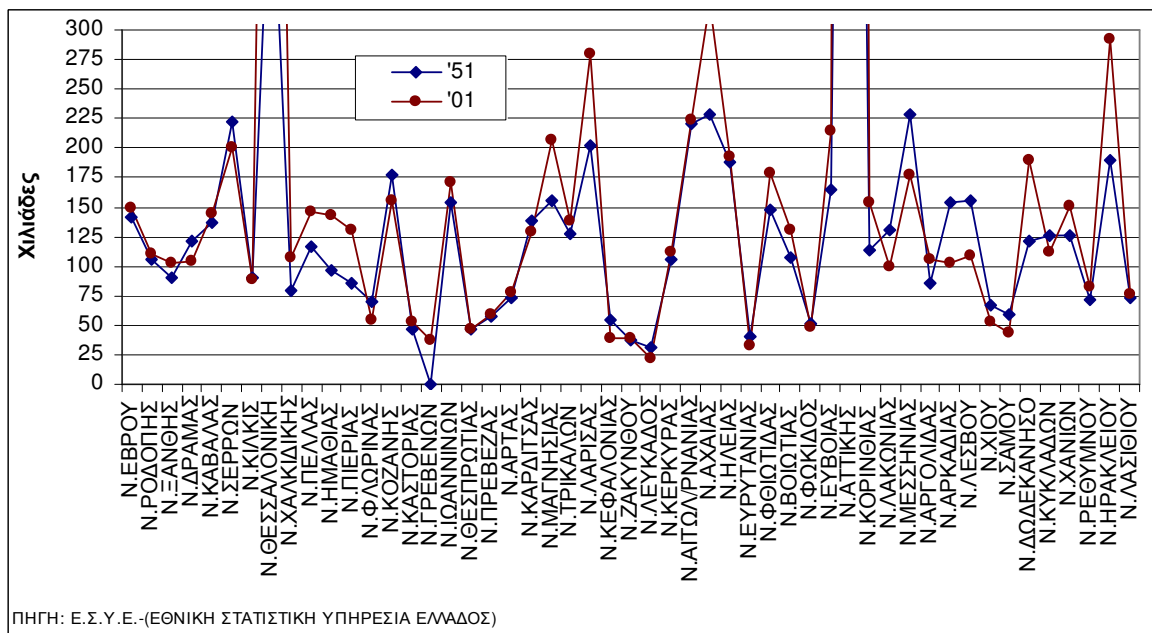
- Η εξέλιξη της πληθυσμιακής κατανομής σε απόλυτες τιμές πληθυσμού καθώς και ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού της χώρας που κατοικεί στους νομούς, στις περιφέρειες και στις MSR, την περίοδο 1951-2001.
- Η εξέλιξη της πληθυσμιακής πυκνότητας ανάμεσα στα έτη 1951 και 2001, ως πληθυσμός/τετρ. χλμ. στους νομούς στις περιφέρειες και στις MSR.
- Η εξέλιξη της πληθυσμιακής πυκνότητας των νομών, των περιφερειών και των MSR, σταθμισμένη στη μέση εθνική τα έτη 1951 και 2001.
- Η εξέλιξη της πληθυσμιακής πυκνότητας των νομών σταθμισμένη στη μέση περιφερειακή, των περιφερειών όπου ανήκουν τα έτη 1951 και 2001.

Έτσι λοιπόν απ' τη μελέτη της εξέλιξης κατανομής του πληθυσμού προκύπτει ότι σε απόλυτες τιμές οι περισσότεροι νομοί (Διαγρ. 2.4, 2.5) παρουσιάζουν αύξηση του πληθυσμού με πρωταγωνιστές τους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου, Λάρισας, Μαγνησίας. Ενώ ορισμένοι παρά τη γενική αύξηση του πληθυσμού της χώρας στα 50 χρόνια μεταξύ 1951 και 2001 παρουσιάζουν μείωση του πληθυσμού, όπως οι νομοί Ευρυτανίας και Φλώρινας. Σημαντική παρατήρηση, όπως φαίνεται και παρακάτω, είναι ότι σε πολλούς νομούς όπως στους Ν. Κοζάνης, Ν. Λέσβου, Ν. Σερρών, Ν. Ηλείας κ.α. ο πληθυσμός μειώνεται σημαντικά από το 1951 στο 1961 ενώ μετά σημειώνεται μία διαρκή αύξηση έως το 2001. Στις παραπάνω περιπτώσεις ο πληθυσμός, που καταγράφεται το 2001 δεν ξεπερνά αυτόν του 1951.

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.4: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
(ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΤΙΜΕΣ) ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ, 1951-2001**

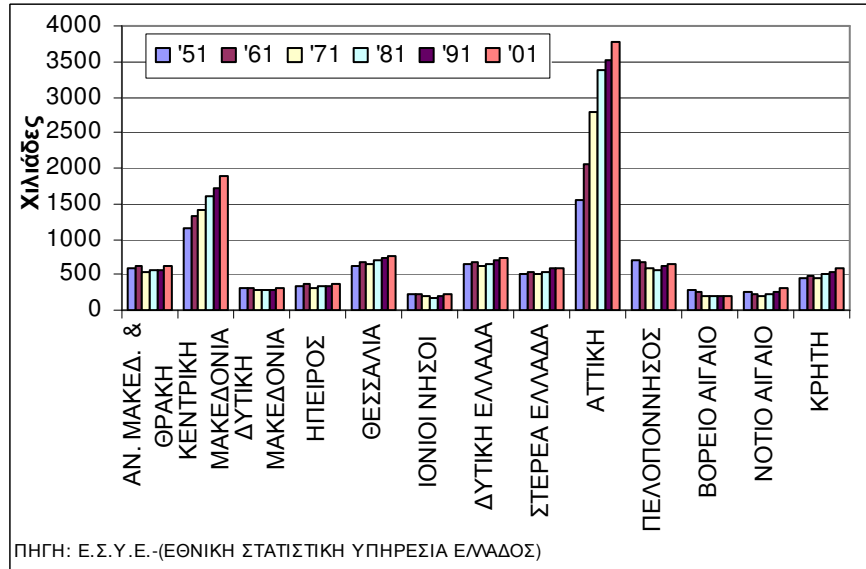

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.5: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
(ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΤΙΜΕΣ) ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
1951&2001 (πλην Αττικής και Θεσσαλονίκης)**

Επίσης σε επίπεδο περιφερειών (Διαγρ. 2.6) σημαντική και με έντονο ρυθμό είναι η αύξηση του πληθυσμού στην περιφέρεια Αττικής και στην περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ενώ στις υπόλοιπες παρατηρείται αύξηση μεν αλλά με χαμηλότερο ρυθμό. Αυτό σημαίνει, όπως θα δούμε και σε επόμενη παράγραφο, ότι οι

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.6: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΤΙΜΕΣ) ΣΤΙΣ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001

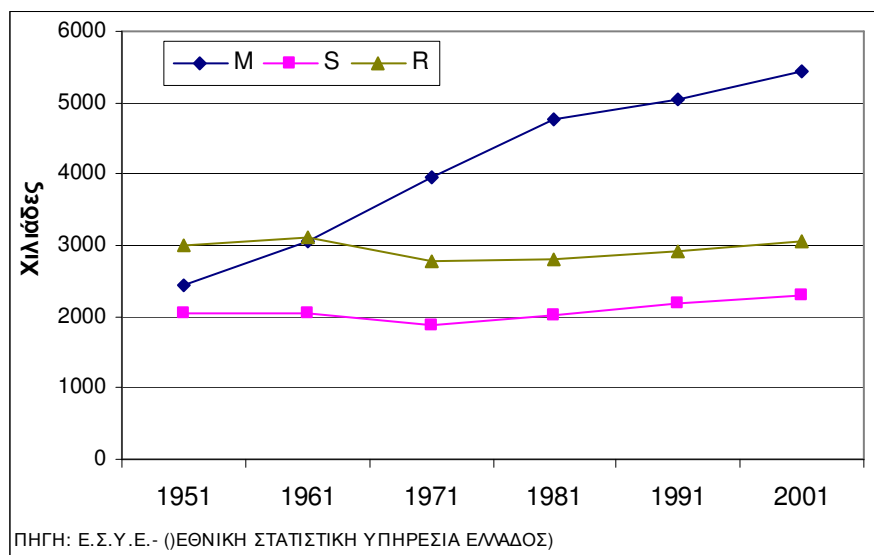

δυο πρώτες περιφέρειες αυξάνουν τον πληθυσμό όχι μόνο λόγω φυσικής αύξησης, αλλά και λόγω εσωτερικής μετακίνησης απ' τις άλλες περιφέρειες προς αυτές. Στις περιφέρειες των Ιονίων νήσων και του βόριου Αιγαίου παρατηρείται συνολική μείωση από το 1951 του πληθυσμού σε απόλυτες τιμές.

Ενώ σε επίπεδο MSR (Διαγρ. 2.7) μόνο οι Μ έχουν σημαντική αύξηση του πληθυσμού ιδιαίτερα μεταξύ 1951 και 1981.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.7: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ (ΣΕ ΑΠΟΛΥΤΕΣ ΤΙΜΕΣ)-MSR 1951-2001

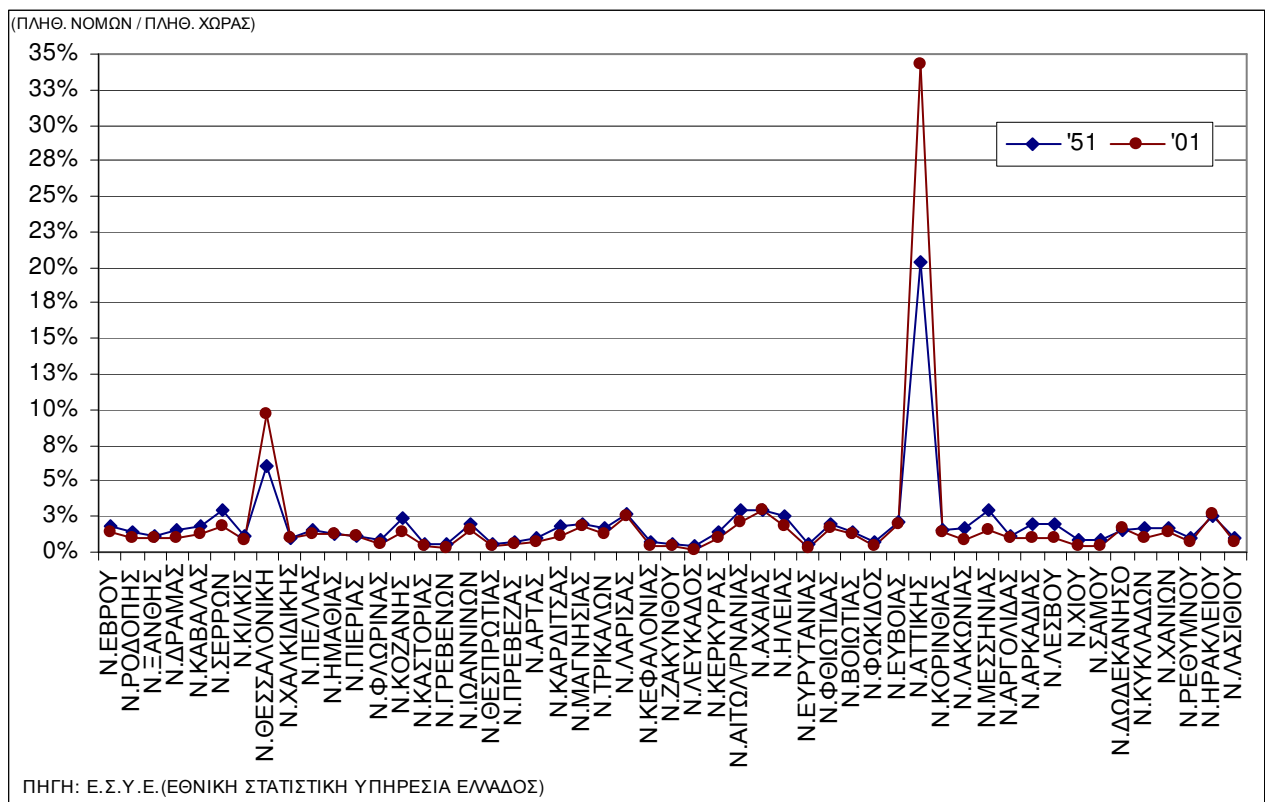
Επίσης οι Μ, όσον αφορά τον πληθυσμό τους, το 1951 τοποθετούνται μεταξύ R και S γεγονός που ανατρέπεται απ' το 1961 και ύστερα. Αυτό δείχνει πως η περίοδος που

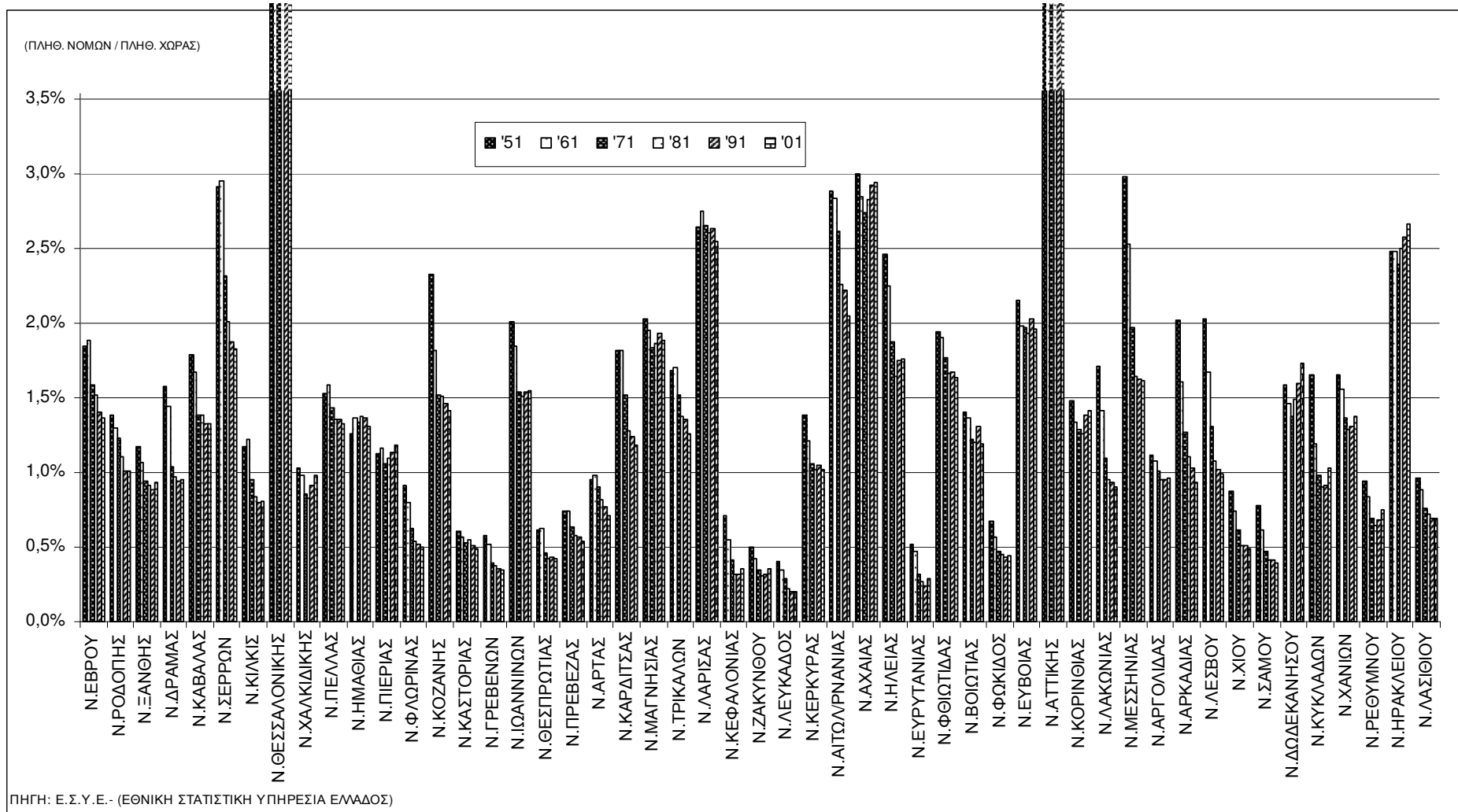
εντάθηκε το φαινόμενο της αστυφιλίας ξεκίνησε την δεκαετία 1951-1961 και συνεχίζεται έως τις μέρες μας, με χαμηλότερο ρυθμό..

Ο πληθυσμός των νομών (Διαγρ. 2.8α, 2.8β) σταθμισμένος στο συνολικό της χώρας, παρουσιάζει μείωση στους περισσότερους νομούς από το 1951 και μετά. Μόνο οι νομοί Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου και Δωδεκανήσων παρουσιάζουν αύξηση, καθώς και ο νομός Ημαθίας σε μικρότερο όμως βαθμό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.8α: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=100%)

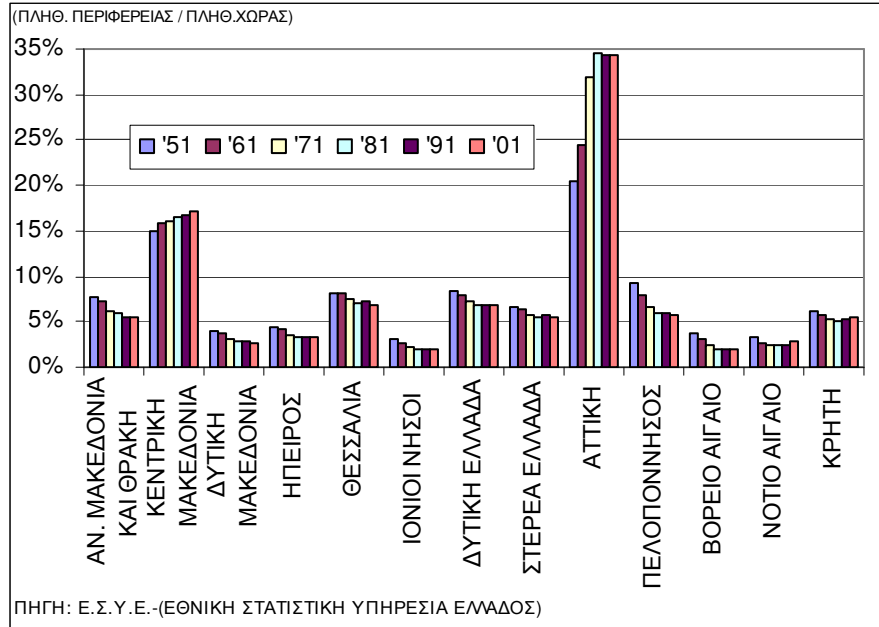

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.8β: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1951-2001, ΧΩΡΑ=100% (πλην Αττικής και Θεσσαλονίκης)

Από πλευράς περιφερειών (Διαγρ. 2.9), παρουσιάζουν όλες μείωση του ποσοστού του πληθυσμού που κατέχουν ως προς τον συνολικό της χώρας, πλην των περιφερειών Αττικής και Κεντρικής Μακεδονίας. Οι περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου και Κρήτης παρουσιάζουν μία ανάκαμψη του ποσοστού του πληθυσμού τους

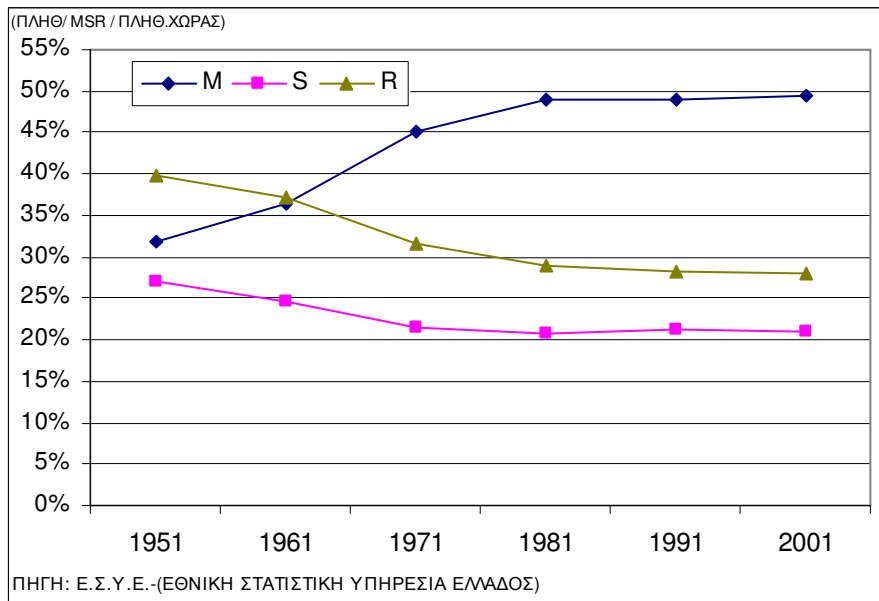
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.9: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ % ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=100%)

(προς το συνολικό της χώρας) μετά το 1981, ενώ παράλληλα από το 1981 αρχίζει να μειώνεται της περιφέρειας .Αττικής.

Σε επίπεδο περιοχών με τη διάκριση MSR (Διαγρ. 2.10) οι Μ παρουσιάζουν αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού τους ως προς το συνολικό της χώρας, με πιο έντονη έως το 1981, ενώ την περίοδο 1981–2001 η κατάσταση είναι σχεδόν αμετάβλητη. Οι S παρουσιάζουν μείωση του ποσοστού του

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.10: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ MSR ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001 (ΧΩΡΑ =100%)

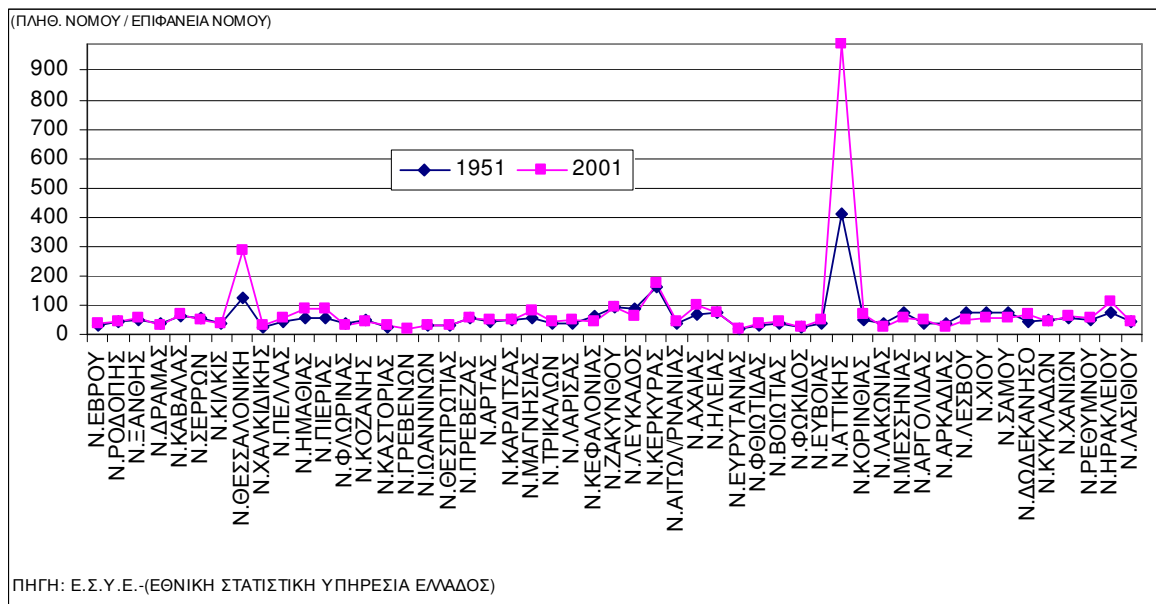

πληθυσμού τους ως προς το συνολικό της χώρας, έντονα μεταξύ 1951–1981 και ύστερα,

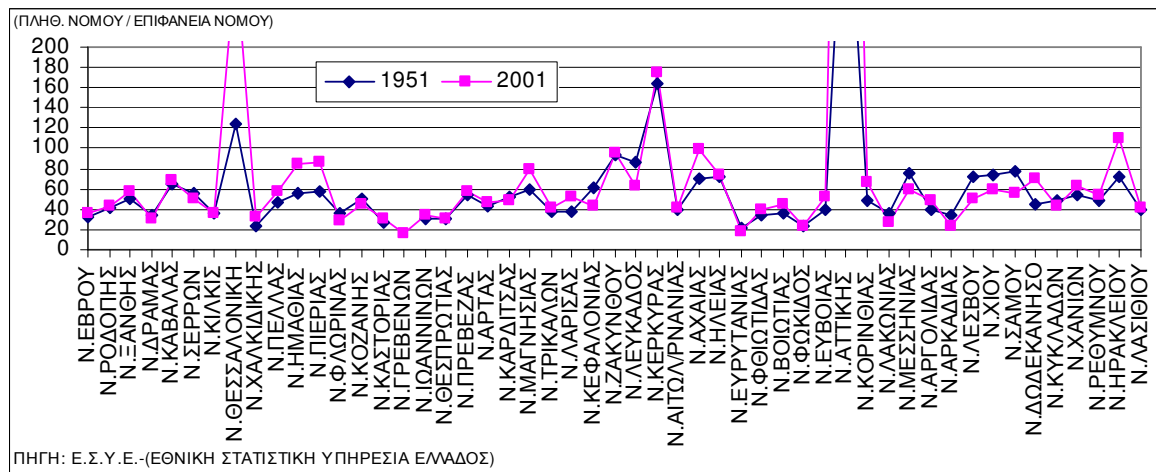
όπως και οι R, παρουσιάζουν μια σταθεροποίηση του ποσοστού του πληθυσμού τους έως και το 2001.

Η μελέτη της εξέλιξης της πληθυσμιακής πυκνότητας ανάμεσα στα έτη του 1951 και του 2001 (Διαγρ. 2.11, 2.12) οδηγεί σε σημαντικές παρατηρήσεις όσον αφορά τις διαπεριφερειακές ανισότητες στη συγκέντρωση του πληθυσμού. Στους νομούς της χώρας σε αυτά τα πενήντα έτη σημειώνεται γενικά μια αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας με πιο έντονη στους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ηρακλείου, Ημαθίας, Πιερίας, Αχαΐας, και Μαγνησίας, Ενώ σε κάποιους άλλους νομούς, σημειώνεται ακόμα και μείωση της πληθυσμιακής πυκνότητας (κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.). Αυτοί είναι οι νομοί Λέσβου, Χίου,

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.11: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΝΟΜΟ
1951-2001

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.12: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΝΟΜΟ 1951-2001
(πλην Αττικής και Θεσσαλονίκης)

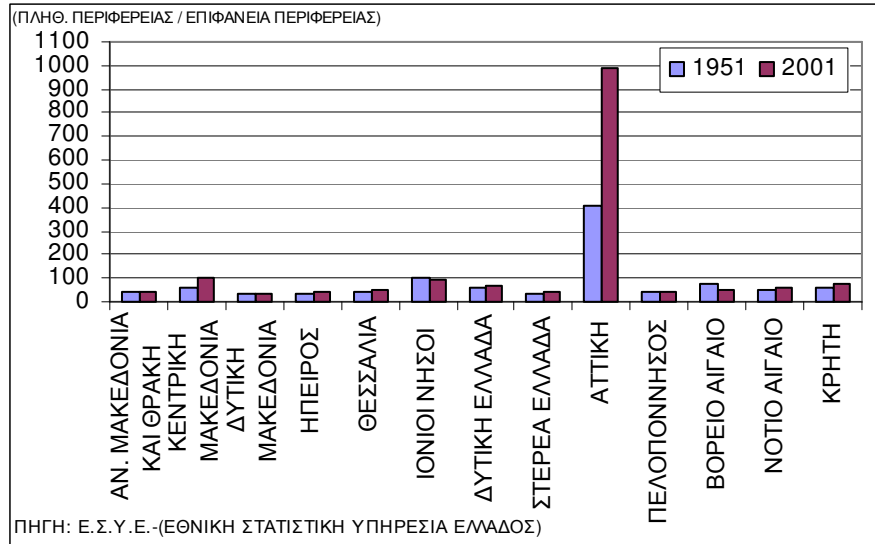

Σάμου και Μεσσηνίας πιο έντονα.

Σε επίπεδο περιφερειών (Διαγρ. 2.13) σε όλες τις περιφέρειες εκτός από αυτή των Ιονίων Νήσων και του Β. Αιγαίου σημειώνεται αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας (κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.) με

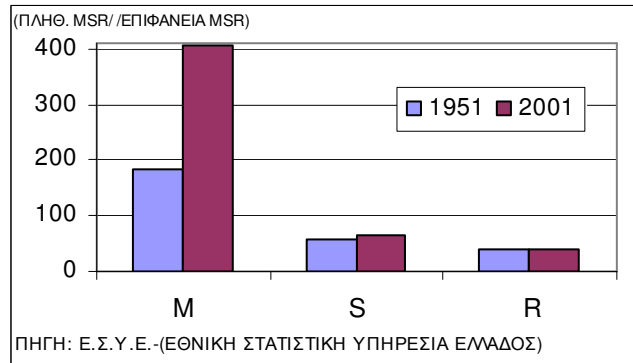
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.13: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ 1951-2001

μεγαλύτερη ένταση στην περιφέρεια Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας καθώς και στην Κρήτη.

Σε επίπεδο όμως MSR (2.14) μόνο στις Μητροπολιτικές περιοχές (M) παρατηρείται αύξηση της πληθυσμιακής πυκνότητας (κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.) ενώ στις Περιφερειακές (S) και στις Αγροτικές (R) η διαφορά που σημειώνεται από το 1951 είναι αμελητέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.14: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗ MSR 1951-2001

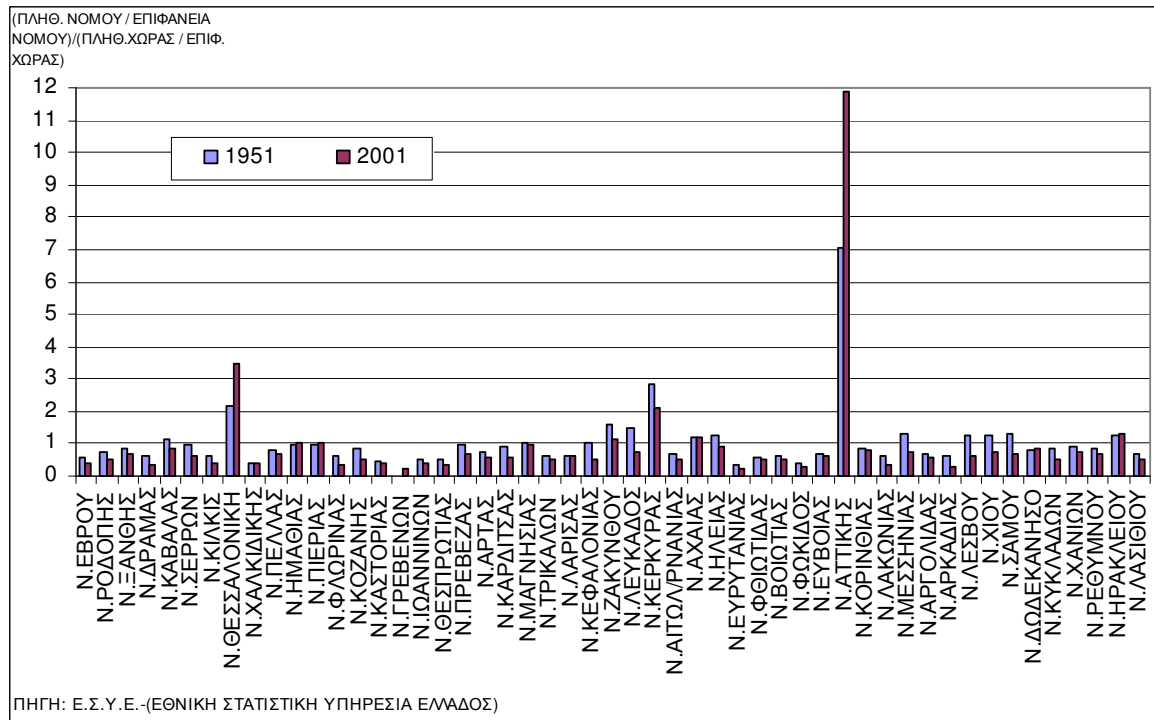

Εάν παρατηρήσουμε την εξέλιξη της πληθυσμιακής πυκνότητας (κάτοικοι

ανά τετρ. χλμ.) των νομών σταθμισμένη στη μέση εθνική πληθυσμιακή πυκνότητα από το 1951 έως το 2001 είναι γεγονός, η έντονη αύξηση στους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης ενώ σε άλλους νομούς όπως σε αυτούς της Μεσσηνίας, Λέσβου, Χίου, Σάμου και Κέρκυρας σημειώνεται σημαντική μείωση.

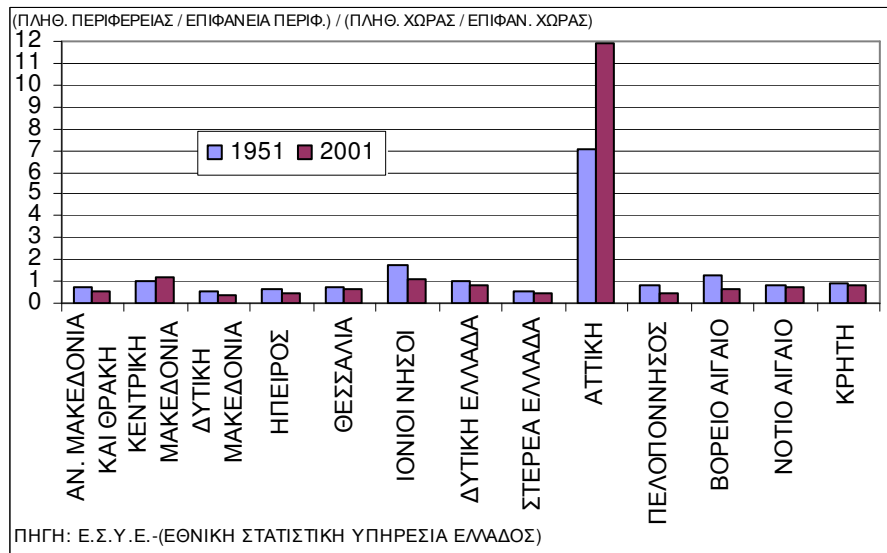
Σχεδόν στους μισούς νομούς παρατηρείται μείωση του ποσοστού της πληθυσμιακής πυκνότητας (κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.) ως προς το μέσο εθνικό όρο, κάτι που ενισχύει το γεγονός του μεγαλύτερου ρυθμού αύξησης της πληθυσμιακής πυκνότητας των αστικών κέντρων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.15: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ
ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΗ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=1)

Σε επίπεδο
περιφερειών
(Διαγρ. 2.16)
μόνο οι
περιφέρειες
Αττικής και
Κεντρ.
Μακεδονίας
παρουσιάζουν
αύξηση του
ποσοστού της
πληθυσμιακής
πυκνότητας

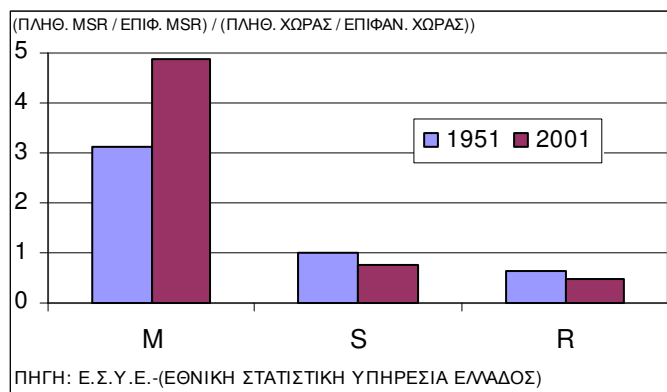
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.16: ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΗ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ
ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=1)

(κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.) τους προς τη μέση εθνική.

Παρατηρώντας τις περιοχές με τη διάκριση MSR (Διαγρ. 2.17) βλέπουμε πως στις Μ (Μητροπολιτικές) σημειώνεται αύξηση του ποσοστού της πληθυσμιακής πυκνότητας (κάτοικοι ανά τετρ. χλμ.) ως προς τη μέση εθνική, ενώ οι S (Περιφερειακές) και R (Αγροτικές) παρουσιάζουν μείωση ανάμεσα στο 1951 και στο 2001. Ενώ μόνο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.17: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗΣ ΠΥΚΝΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ MSR ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=1)

στις Μ κατά το 1951 αλλά και κατά το 2001 η πληθυσμιακή πυκνότητα βρίσκεται αρκετά πάνω από την μέση τιμή της χώρας.

2.2. Ηλικιακή κατανομή πληθυσμού-Σημερινή εικόνα και διαχρονική εξέλιξη

Κατά τη μελέτη των δημογραφικών συνθηκών είναι πολύ σημαντικό να μελετηθεί η εικόνα που παρουσιάζεται πρόσφατα αλλά και η εξέλιξη μεταπολεμικά (1951-2001) των πληθυσμιακών ομάδων με κριτήριο την ηλικία. Συγκεκριμένα οι πληθυσμιακές ομάδες που ενδιαφέρουν είναι ο ενεργός πληθυσμός δηλαδή ο πληθυσμός που έχει ηλικία μεταξύ 15 και 64 ετών και ο μη παραγωγικός πληθυσμός ηλικίας 64 ετών και άνω.

Είναι σημαντικό να είναι γνωστή η δυναμικότητα του πληθυσμού ηλικίας 15-64 στις περιφέρειες και στους νομούς της χώρας αλλά και πως εξελίσσεται με το πέρασμα των δεκαετιών διότι από τα εξαγόμενα που προκύπτουν, εντοπίζονται διαπεριφερειακές ανισότητες οι οποίες συνεπάγονται μεγάλες μεταβολές σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο μεταξύ των περιφερειών. Αυτό συμβαίνει διότι, ο πληθυσμός μεταξύ των ηλικιών αυτών αποτελεί τον πλέον παραγωγικό στους διάφορους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας της χώρας, καθώς και τον πιο ευέλικτο στις μετακινήσεις- μετανάστευση εσωτερική και εξωτερική, με συνέπεια να του προσδίδεται μεγάλη βαρύτητα όσον αφορά τις πληθυσμιακές μεταβολές που παρουσιάζει κατά το πέρασμα των δεκαετιών. Η ανάπτυξη γενικότερα στηρίζεται στον πληθυσμό που δύναται να παράγει. Επομένως όσο λιγότερο “άνισα” είναι κατανεμημένος ο πληθυσμός στις περιφέρειες της χώρας τόσο προβλέψιμες και οι διαπεριφερειακές ανισότητες που τείνουν να προβληματίσουν και να υπονομεύσουν την γενικότερη ανάπτυξη.

Οι μέθοδοι που θα εφαρμόσουμε για να αντιληφθούμε και να μελετήσουμε, την παρούσα εικόνα που σημειώνουν οι δυο πληθυσμιακές ομάδες καθώς και την εξέλιξη τους μεταπολεμικά έως σήμερα είναι οι παρακάτω:

A. Καταρχήν θα μελετήσουμε το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού προς το συνολικό του κάθε νομού για όλους τους νομούς, για τις περιφέρειες το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού της κάθε περιφέρειας προς τον συνολικό της πληθυσμό και το ίδιο για τον ενεργό πληθυσμό των MSR $(P_{15-64}/P_R)/100$ Έπειτα θα μελετήσουμε τον ενεργό πληθυσμό του κάθε νομού, της κάθε περιφέρειας καθώς και στις MSR. (P_{15-64}/P_R) σταθμισμένου στην τιμή του μέσου ενεργού πληθυσμού της χώρας $(P_{15-64total}/P_{total})$. Δηλαδή εφαρμόζουμε:

$$[(P_{15-64}/P_R)/(P_{15-64total}/P_{total})]*100$$

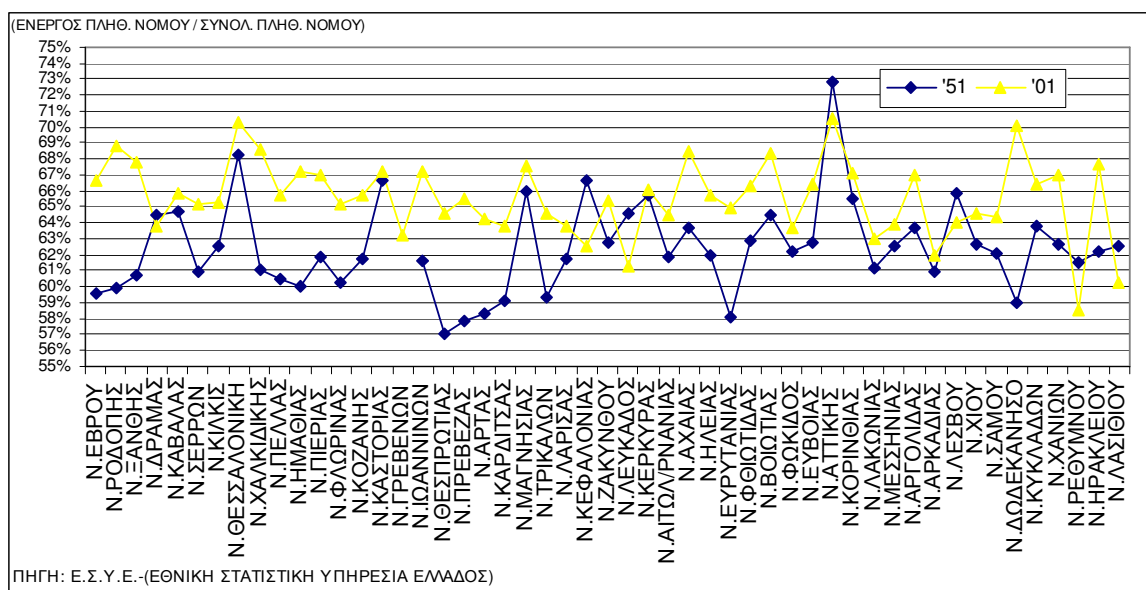
B. Όσον αφορά δε τον πληθυσμό ηλικίας 65 ετών και άνω θα ασχοληθούμε μελετώντας όπως και για τον ενεργό πληθυσμό, το ποσοστό του γηράσκοντος πληθυσμού προς το συνολικό του κάθε νομού για όλους τους νομούς, το ποσοστό του πληθυσμού της κάθε περιφέρειας ηλικίας 65 και άνω προς τον συνολικό της πληθυσμό και το ίδιο για τον γηράσκων πληθυσμό των MSR $(P_{65-}/P_R)/100$ Επίσης θα μελετήσουμε τον πληθυσμό ηλικίας 65 και άνω του πληθυσμού του κάθε νομού, της κάθε περιφέρειας καθώς και για MSR (P_{65-}/P_R) σταθμισμένου στην τιμή του μέσου ενεργού πληθυσμού της χώρας $(P_{65-total}/P_{total})$. Δηλαδή εφαρμόζουμε:

$$[(P_{65-}/P_R)/(P_{65-total}/P_{total})]/100$$

Είναι σημαντικό να είναι γνωστή η δυναμικότητα του ενεργού πληθυσμού στις περιφέρειες και στους νομούς της χώρας καθώς και η εξέλιξή της διότι από την εικόνα και την εξέλιξη εντοπίζονται διαφορές, οι οποίες συνεπάγονται μεγάλες ανισότητες σε οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο.

Μελετώντας λοιπόν τον ενεργό πληθυσμό σε επίπεδο νομών ως ποσοστό σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό του νομού παρατηρούμε ότι το 2001 (Διαγρ. 2.18) το υψηλότερο ποσοστό έχουν οι νομοί Αττικής, Δωδεκανήσου, Θεσσαλονίκης, Αχαΐας, Ηρακλείου, Ροδόπης και Βοιωτίας άνω του 68%. Ενώ το χαμηλότερο έχουν οι νομοί Ρεθύμνου, Λασιθίου, Λευκάδος, Αρκαδίας και Κεφαλλονιάς με λιγότερο από 62%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.18: ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΩΣ
ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1951-2001
(ΠΛΗΘ. ΝΟΜΟΥ=100%)

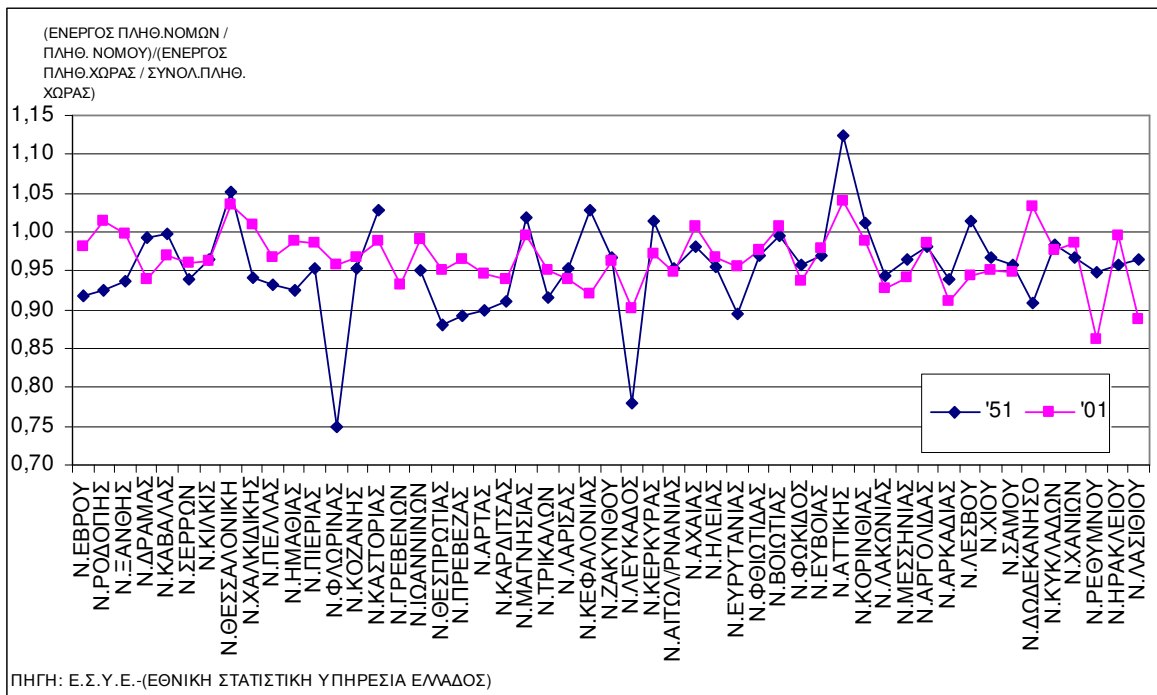

Σε σύγκριση με την κατάσταση που υφίσταται το 1951 (Διαγρ. 2.18) είναι φανερό πως γενικά το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού ήταν χαμηλότερο από αυτό του 2001. Με πολύ ενδιαφέρουσα εξαίρεση το νομό Αττικής, ο οποίος είχε υψηλότερο ποσοστό ενεργού πληθυσμού το 1951 από ότι το έτος 2001. Το ίδιο συνέβη και στους νομούς Λέσβου, Δράμας, Κεφαλλονιάς και Λευκάδας

Σε συνέχεια της μελέτης του ενεργού πληθυσμού της χώρας (ως ποσοστό του ενεργού πληθυσμού του κάθε νομού σταθμισμένο ως προς το μέσο εθνικό ποσοστό του ενεργού πληθυσμού) το έτος 2001 (Διαγρ. 2.19) παρατηρούμε ότι μόνο οι νομοί Αττικής, Θεσσαλονίκης, Δωδεκανήσου, Αχαΐας, Βοιωτίας, Ροδόπης και οριακά της Μαγνησίας και του Ηρακλείου βρίσκονται πάνω απ' το μέσο εθνικό όρο. Ενώ όλοι οι υπόλοιποι νομοί βρίσκονται κάτω από αυτόν. Τη μεγαλύτερη διαφορά, προς τα κάτω, απ' το μέσο εθνικό ενεργό πληθυσμό, έχουν οι νομοί Ρεθύμνου, Λασιθίου, Λευκάδος και Αρκαδίας.

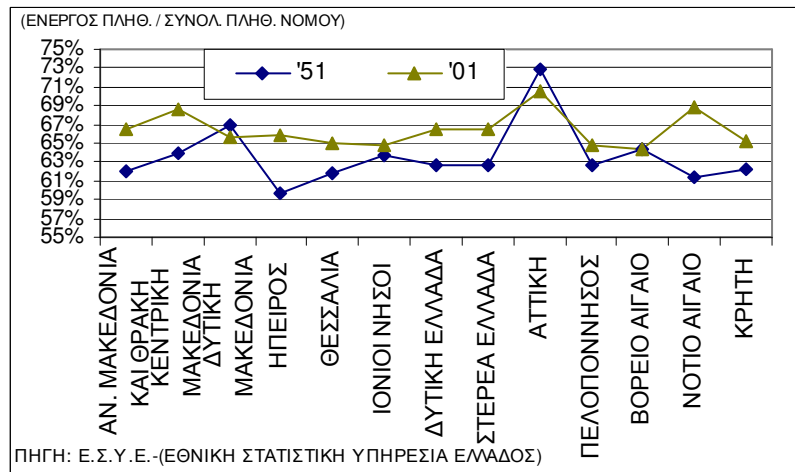
Σε σύγκριση δε με την κατάσταση που υπήρχε το 1951 (Διαγρ. 2.19) παρατηρούμε μεγάλη διαφορά να υφίσταται στους νομούς Φλώρινας και Λευκάδος, οι οποίοι κατείχαν ποσοστό μικρότερο από το 80% του μέσου εθνικού όρου και αρκετά χαμηλότερα από το 2001, ενώ στους νομούς Αττικής, Κεφαλλονιάς και Λέσβου, το έτος 1951 κατείχαν ποσοστό υψηλότερο απ' το 2001 και συγκεκριμένα στο νομό Αττικής ήταν 12% πάνω από το μέσο εθνικό όρο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.19: ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΣΟ ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=1)

Περνώντας σε επίπεδο περιφερειών παρατηρούμε πως το 2001 (Διαγρ. 2.20) ο ενεργός πληθυσμός ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού της περιφέρειας κυμαίνεται από 64,26% έως 70,56% με τα όρια αυτά να ανήκουν στις περιφέρειες Β. Αιγαίου και Αττικής αντίστοιχα. Σε σύγκριση με το 1951 μεγαλύτερο ήταν το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στις περιφέρειες Αττικής και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.20: ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ 1951-2001 (ΠΛΗΘ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ=100%)

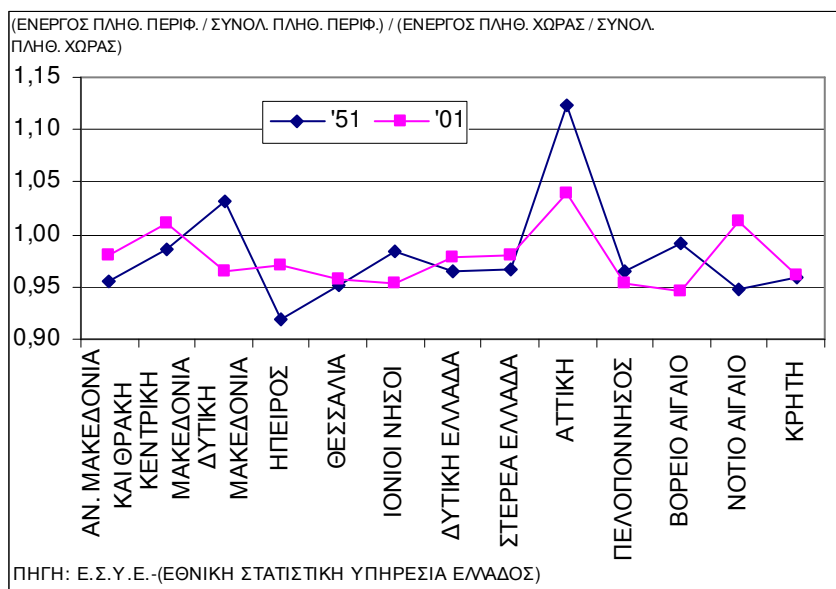
Δ. Μακεδονίας και μικρές διαφορές μεταξύ 1951-2001 παρατηρούνται μόνο στις περιφέρειες Β. Αιγαίου, Ιωνίων νήσων και Δ. Μακεδονίας.

Εάν εξετάσουμε τον ενεργό πληθυσμό των περιφερειών το 2001, (Διαγρ. 2.21) σταθμισμένο στο μέσο εθνικό ενεργό πληθυσμό, είναι φανερό πως πάνω από το μέσο εθνικό όρο είναι οι περιφέρειες Αττικής, Κ. Μακεδονίας και Ν. Αιγαίου με υψηλότερο

ποσοστό να κατέχει η περιφέρεια Αττικής με 4% πάνω από το μέσο και χαμηλότερο οι περιφέρειες Β. Αιγαίου, Ιονίων νήσων, Πελοποννήσου και Θεσσαλίας με 5% κάτω από το μέσο.

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.21: ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟ
ΕΝΕΡΓΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001
(ΧΩΡΑ=1)**

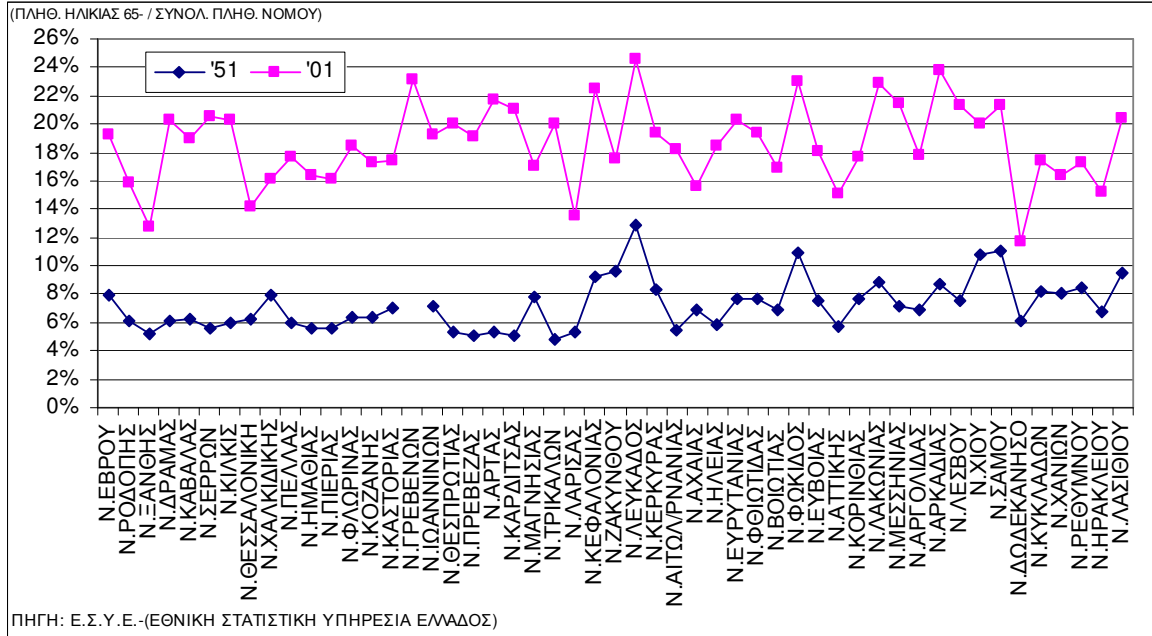
Σε σύγκριση με το 1951 είναι φανερό πως υπερείχαν το 1951 οι περιφέρειες Αττικής, Δ. Μακεδονίας, Ιονίων νήσων, Πελοποννήσου και Β. Αιγαίου με μεγάλη διαφορά την Αττική, τη Δ. Μακεδονία και το Β. Αιγαίο. Παρατηρώντας την Κεντρ. Μακεδονία διαπιστώνουμε ότι το 2001 μπορεί να έχει

αυξήσει το ποσοστό του ενεργού της πληθυσμού έναντι του 1951 αλλά τότε ήταν ανταγωνιστικότερη του μέσου όρου της χώρας σε σχέση με τη σημερινή εποχή. Γεγονός που αποδεικνύει τη μετεγκατάσταση των νέων της περιφέρειας στα αστικά κέντρα μεταπολεμικά. Όπως και στην Αττική συμβαίνει το αντίστοιχο φαινόμενο μεταπολεμικά.

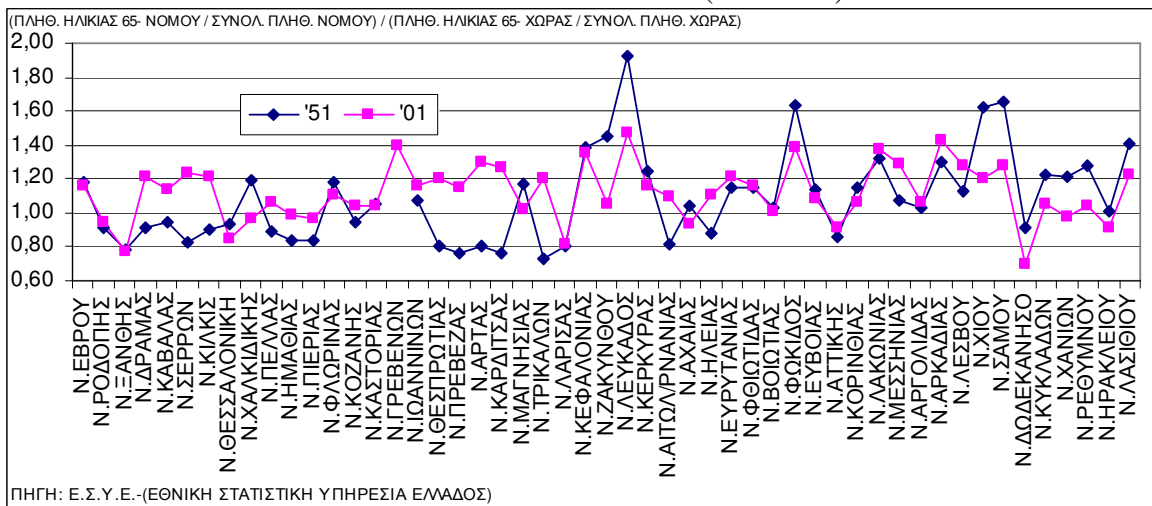
Εξετάζοντας τους νομούς από πλευράς πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω ως ποσοστό του συνολικού τους πληθυσμού το 2001 (Διαγρ. 2.22), τα όρια μπορούν να αντιπροσωπευθούν από το νομό Δωδεκανήσου με 11,64% και το νομό Λευκάδος με 24,55%. Σε σχέση με την κατάσταση του 1951 είναι ξεκάθαρο πως το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω ήταν σαφώς μικρότερο σε όλους του νομούς και μάλιστα υπάρχει σε όλους σχεδόν μία ομοιομορφία όσον αφορά τις διαφορές που αποτυπώνονται. Το 1951 τα όρια αντιπροσωπεύονται από τους νομούς Τρικάλων με 4,85% και το νομό Λευκάδος 12,88%. Άρα έχει αυξηθεί σημαντικά ο μέσος όρος ζωής τη μεταπολεμική περίοδο.

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.22: ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 65 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ
ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΟΥΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
1951-2001
(ΠΛΗΘ. ΝΟΜΟΥ =100%)**

Εάν συγκρίνουμε τον πληθυσμό των νομών που γηράσκει σταθμισμένο στο μέσο αντίστοιχο πληθυσμό της χώρας (πληθυσμό ηλικίας 65 ετών και άνω) ανάμεσα στο 1951 και 2001 (Διαγρ. 2.23), παρατηρούμε πως το 1951 σε ορισμένους νομούς όπως αυτούς της Λευκάδας, Ευβοίας, Χίου, Σάμου, Κυκλάδων, όλων των νομών της Κρήτης, της Χαλκιδικής, της Φλώρινας, της Ζακύνθου, της Φωκίδος και της Κορινθίας ο γηράσκων πληθυσμός είναι πάνω από το μέσο εθνικό όρο αρκετά σε σχέση με το 2001.

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.23: ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 65 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ
ΑΝΑ ΝΟΜΟ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΣΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ
65- ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ 1951-2001 (ΧΩΡΑ=1)**

Συμπεραίνοντας πως στους νομούς αυτούς παρατηρείται συγκέντρωση μεγάλου ποσοστού πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω σε σχέση με το μέσο εθνικό λόγω μετακίνησης του νεότερου πληθυσμού προς άλλους νομούς με πρωταγωνιστή το νομό Λευκάδος.

2.3. Εξέλιξη Αστικού και Αγροτικού πληθυσμού

Στην προσπάθεια να συνταχθεί ο πληθυσμιακός χάρτης της χώρας έτσι ώστε να παρουσιαστεί μία σαφής εικόνα της περιφερειακής κατάστασης και πως αυτή έχει εξελιχθεί, χρήσιμο είναι να γίνει αναφορά στα μεγέθη του αστικού και του αγροτικού πληθυσμού ως προς το σύνολο του πληθυσμού για κάθε νομό και περιφέρεια της χώρας για το έτος 2001 καθώς και για την πορεία των μεγεθών αυτών μεταπολεμικά έως το πρόσφατο παρελθόν.

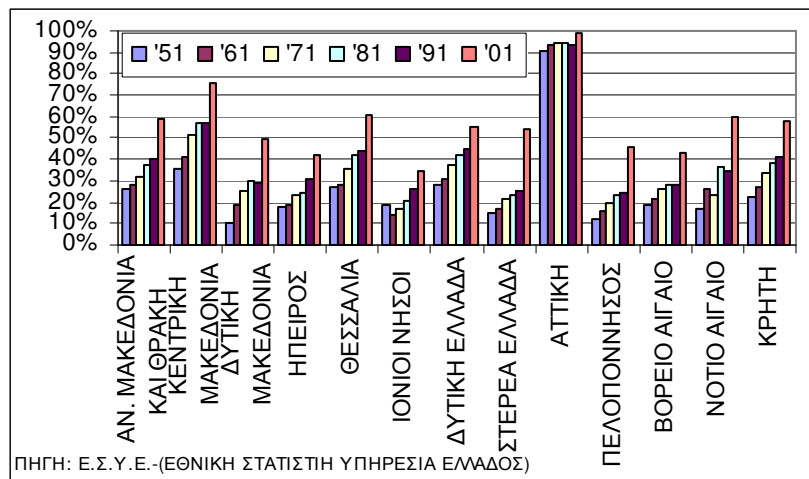
Ξεκινώντας από τους νομούς της χώρας ο αστικός πληθυσμός βρίσκεται σε υψηλά ποσοστά στους νομούς με τα μεγάλα αστικά κέντρα όπως αυτοί της Αττικής και της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι έχουν ελάχιστο αγροτικό πληθυσμό το 2001. Ο αγροτικός πληθυσμός αντίθετα συγκεντρώνεται σε υψηλά ποσοστά στους νομούς Ευρυτανίας με 78,86%, Ζακύνθου με 71,15% και Θεσπρωτίας με 68,95%. Γενικά ο αστικός πληθυσμός σε σχέση με το 1951 δείχνει να αυξάνει σε όλους τους νομούς, ενώ αντίθετα ο αγροτικός να μειώνεται με εξαίρεση τους νομούς Σερρών, Κεφαλονιάς, Λέσβου, Σάμου και Ζακύνθου.

Σε επίπεδο περιφερειών ο αστικός πληθυσμός γενικά αυξάνεται σε όλες τις περιφέρειες (Διαγρ.

2.24). Σημαντικό είναι πως στην περιφέρεια των Ιονίων νήσων ο αστικός πληθυσμός ήταν αυξημένος σε σχέση με το 1961 και το 1971. Οι περιφέρειες Αττικής και Κ. Μακεδονίας πρωταγωνιστούν στο ποσοστό του αστικού

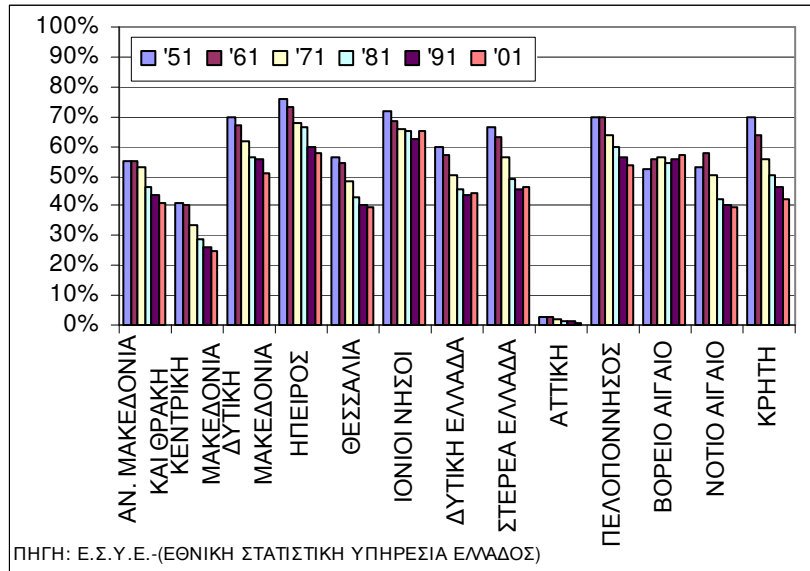
πληθυσμού, ως προς το συνολικό τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.24: ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ (ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ =100%) 1951-2001

Ο αγροτικός πληθυσμός συνέχεια μειώνεται από το 1951-2001 (Διαγρ. 2.25) με εξαίρεση μόνο την περιφέρεια του Β. Αιγαίου και μια αύξηση μικρή σε σχέση με το 1981 και 1951 στην περιφέρεια Ιονίων νήσων. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο ότι το 2001 δεν υπολογίζεται ο ημιαστικός με συνέπεια να τείνει στις περιφέρειες αυτές προς τον αγροτικό, ενώ στις υπόλοιπες προς τον αστικό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.25: ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
(ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ =100%)

2.4. Εσωτερικές πληθυσμιακές μετακινήσεις

Ο πληθυσμός της Ελλάδος, από όσα έχουν ειπωθεί, είναι γεγονός πως είναι ιδιαίτερα συγκεντρωμένος στα αστικά κέντρα και κυρίως σε αυτά των νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης. Αυτή η κατάσταση υφίστατο ανέκαθεν, δηλαδή η πρωτεύουσα και η συμπρωτεύουσα της χώρας να αποτελούν την κύρια επιλογή μετακίνησης πληθυσμού από τις υπόλοιπες περιοχές καθώς και λύση στο πρόβλημα της ανεργίας και της μόρφωσης αφού η οικονομική δραστηριότητα και οι σπουδαιότερες σχολές ανώτατης εκπαίδευσης ήταν συγκεντρωμένες εκεί. Βέβαια όπως θα φανεί και άλλοι νομοί της χώρας αποτελούσαν πόλοι έλξης εσωτερικών μετακινήσεων. Σημαντικό είναι όμως να δούμε πότε και σε τι μέγεθος το μεταναστευτικό ρεύμα ήταν ιδιαίτερα έντονο και προς πια κατεύθυνση.

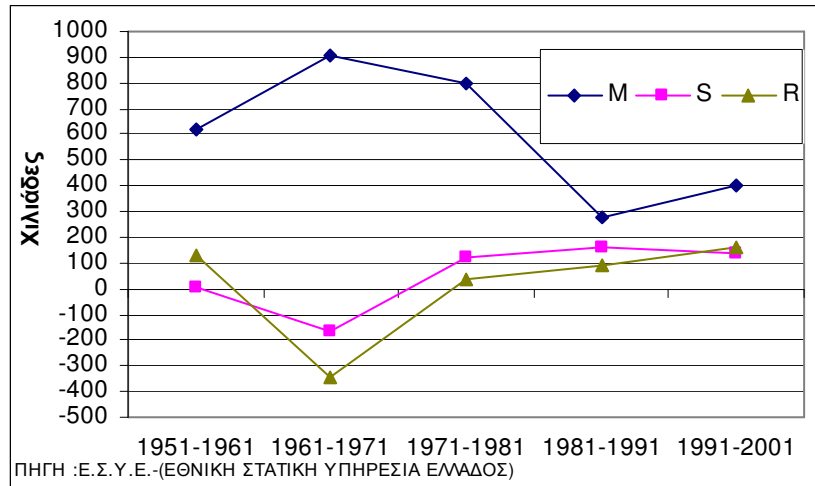
2.4.1 Εξέλιξη της μεταβολής του πληθυσμού

Όπως βλέπουμε στα παρακάτω διαγράμματα η κύρια μετακίνηση του πληθυσμού συμβαίνει με πολύ μεγάλη ένταση την δεκαετία 1961-1971, όπου παρά τη μικρή σχετικά αύξηση του πληθυσμού της χώρας συνολικά η αναδιανομή του γίνεται κυρίως προς όφελος των αστικών κέντρων. Η μετακίνηση όπως φαίνεται είναι σχεδόν μονόδρομη με

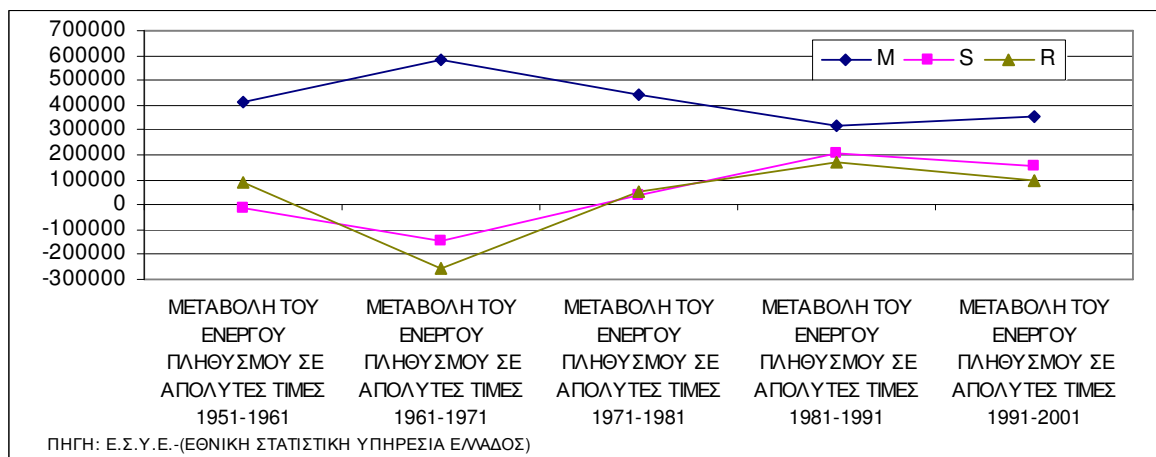
αποτέλεσμα οι νομοί που έχασαν ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού τους να μην το ανακτήσουν ποτέ.

Οι 9 νομοί που προτιμήθηκαν κατά την μετακίνηση αυτή είναι αυτοί που φαίνονται στο διάγραμμα (Διαγρ.2.28). Το φαινόμενο της αστυφιλίας όπως φαίνεται στο διπλανό διάγραμμα (Διαγρ. 2.26) ενισχύθηκε κυρίως από τον ενεργό πληθυσμό ο οποίος και αναζήτησε ένα καλύτερο επίπεδο ζωής στα αστικά κέντρα καθώς και ένα καλύτερο επίπεδο μόρφωσης. Ο ενεργός πληθυσμός ήταν αυτός που μετακινήθηκε από τις περιοχές S και R προς τα αστικά κέντρα M (Διαγρ. 2.27).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.26: ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ -MSR ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

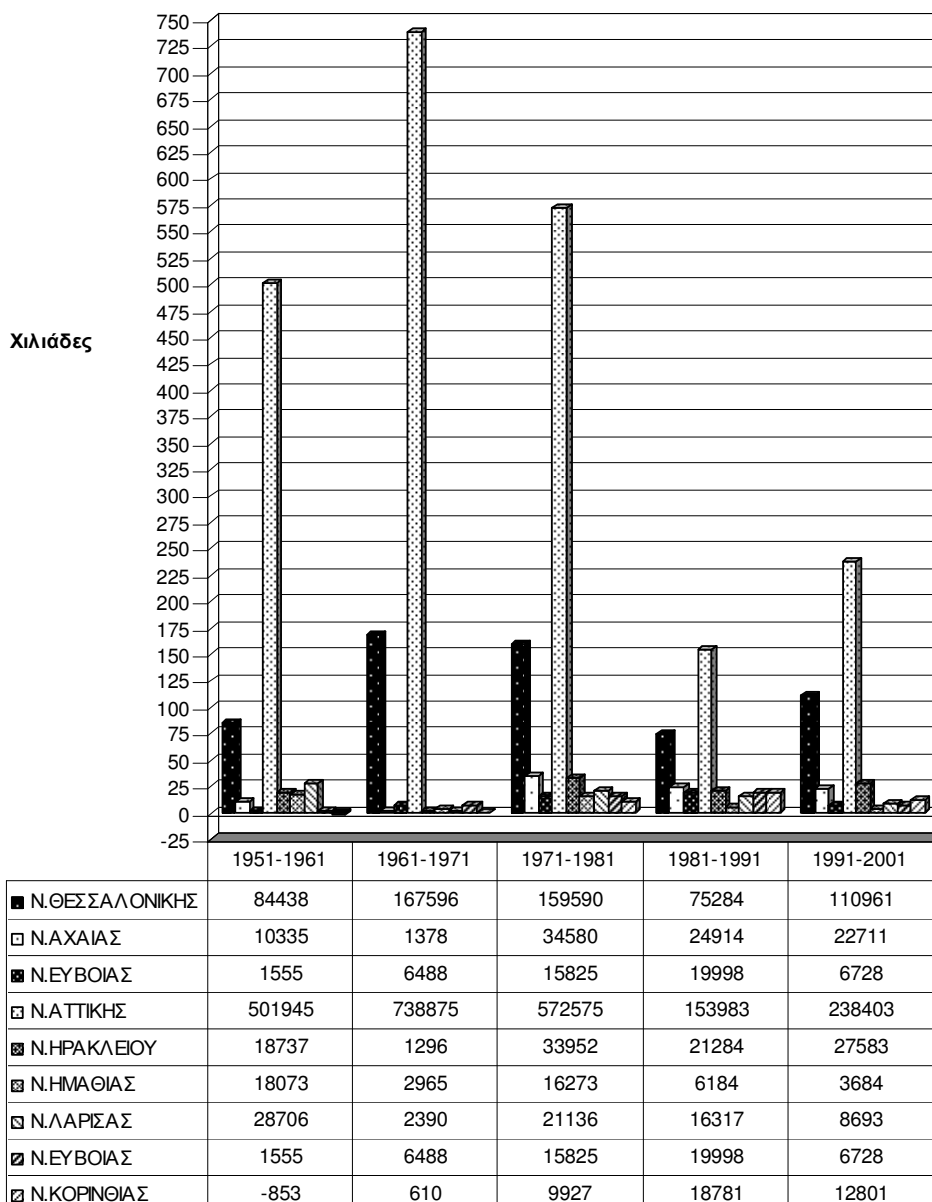

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.27: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ -MSR ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

Τις δεκαετίες μεταξύ 1951-2001 παρατηρούμε ότι ο πληθυσμός των αστικών κέντρων μεταβάλλεται θετικά όπως και ο ενεργός πληθυσμός, γεγονός που αναδεικνύει το φαινόμενο της αστυφιλίας και μάλιστα τη διαχρονική ενίσχυση του από νέους ανθρώπους κυρίως, δηλαδή από αυτούς που αναζητούν και προσφέρουν εργασία.

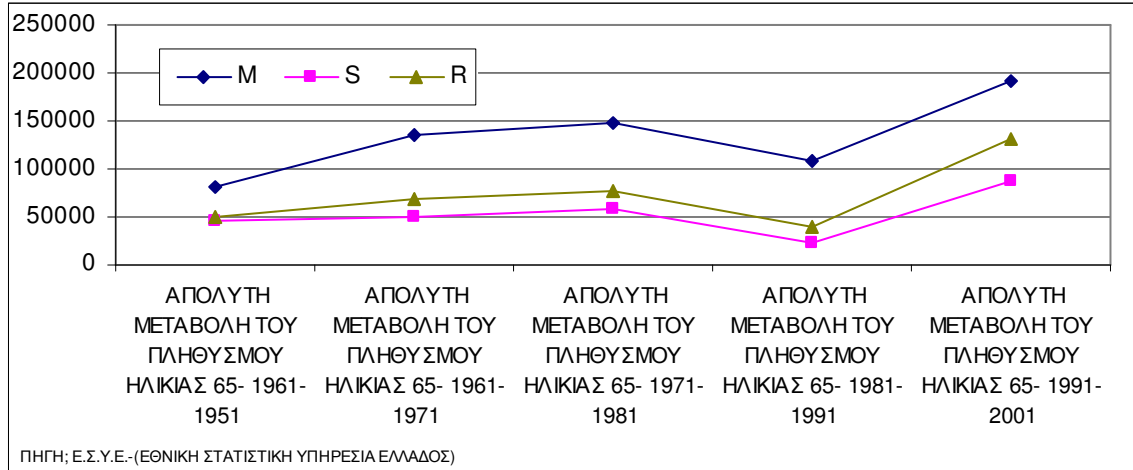
**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.28: ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ
ΣΕ 9 ΝΟΜΟΥΣ**

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε.-(ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ)

Από την άλλη πλευρά ο πληθυσμός ηλικίας 65 ετών και άνω (Διαγρ. 2.29) από ότι φαίνεται δεν μετακινήθηκε καθόλου έντονα από το 1951 έως το 2001. Σημαντική είναι

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.29: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΗΛΙΚΙΑΣ 65 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ -MSR ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

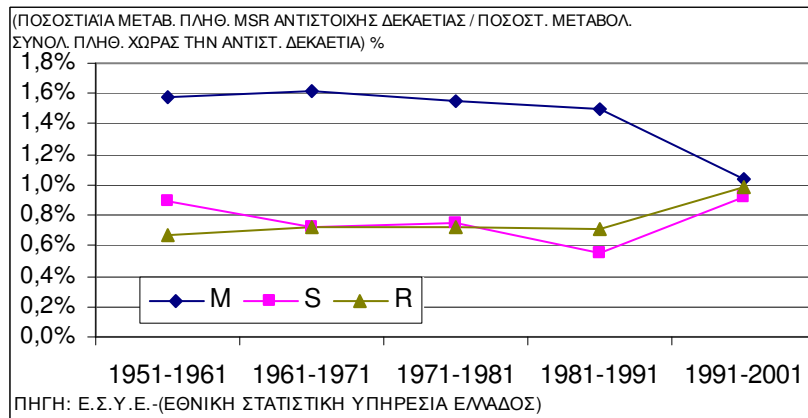

όμως η ελάττωση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω την δεκαετία '81-'91 η οποία συνοδεύεται και από ελάττωση της αύξησης του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Αυτό δείχνει βασικά σε συνδυασμό με τη μείωση του ρυθμού μεταβολής του συνολικού πληθυσμού και την αύξηση του ρυθμού μεταβολής του ενεργού πληθυσμού μια ένδειξη αύξησης της θνησιμότητας του πληθυσμού ηλικίας 65 ετών και άνω την δεκαετία αυτή. Κάτι που ανατρέπεται την επόμενη δεκαετία.

Επίσης πολύ σημαντικό συμπέρασμα εξάγεται παρατηρώντας το διάγραμμα για τον πληθυσμό ηλικίας 65 ετών και άνω, όπου κατά τη δεκαετία 1991-2001

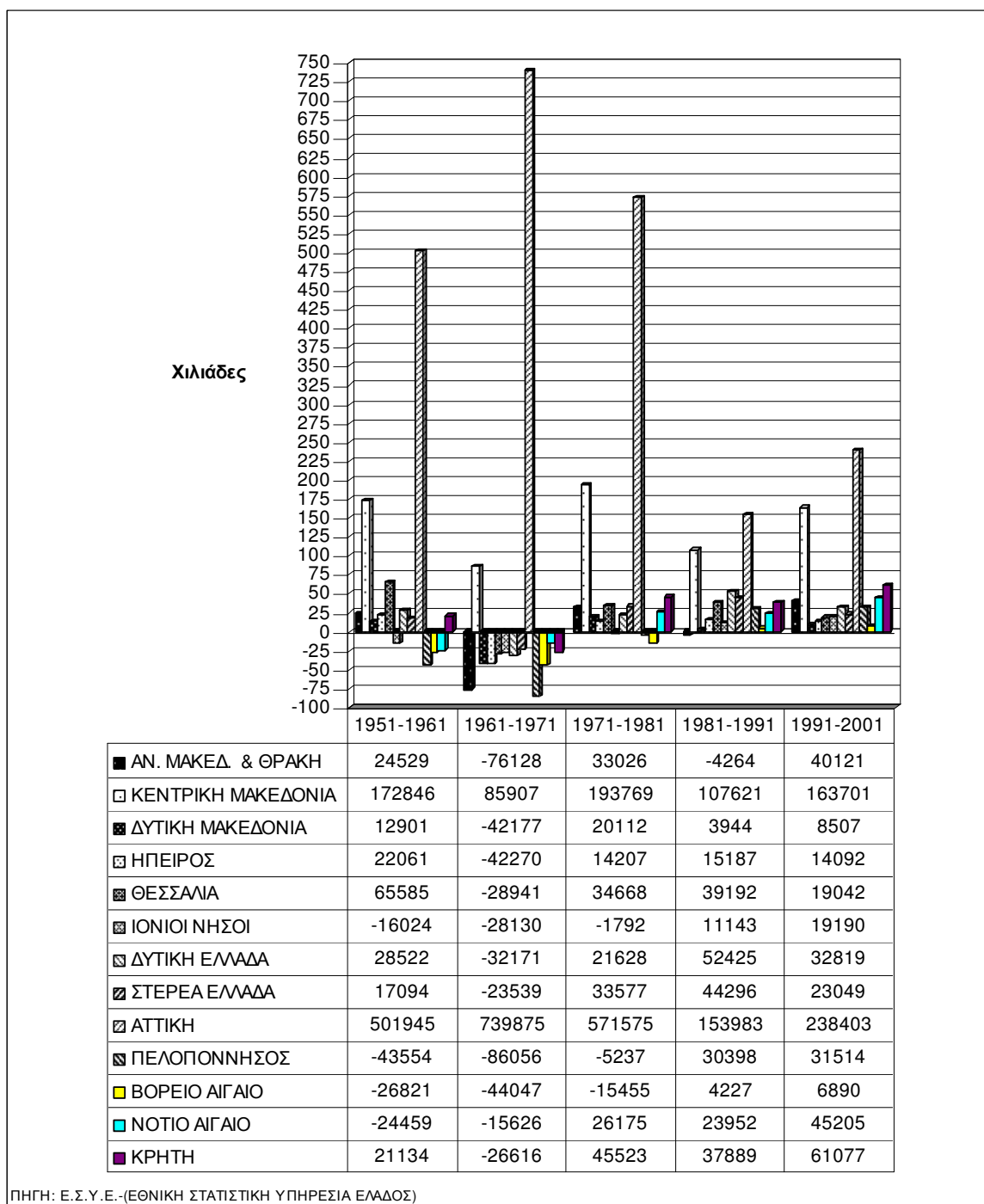
σημειώνεται σύγκλιση της μεταβολής και για τις τρεις ομάδες περιοχών των MSR ως προς την μέση εθνική πληθυσμιακή μεταβολή του γηράσκοντος πληθυσμού (Διαγρ. 2.30).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.30: ΜΕΤΑΒΟΛΗ % ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ MSR ΗΛΙΚΙΑΣ 65 ΕΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΩ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΜΕΣΗ ΕΘΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ % ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΑΥΤΗΣ ΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

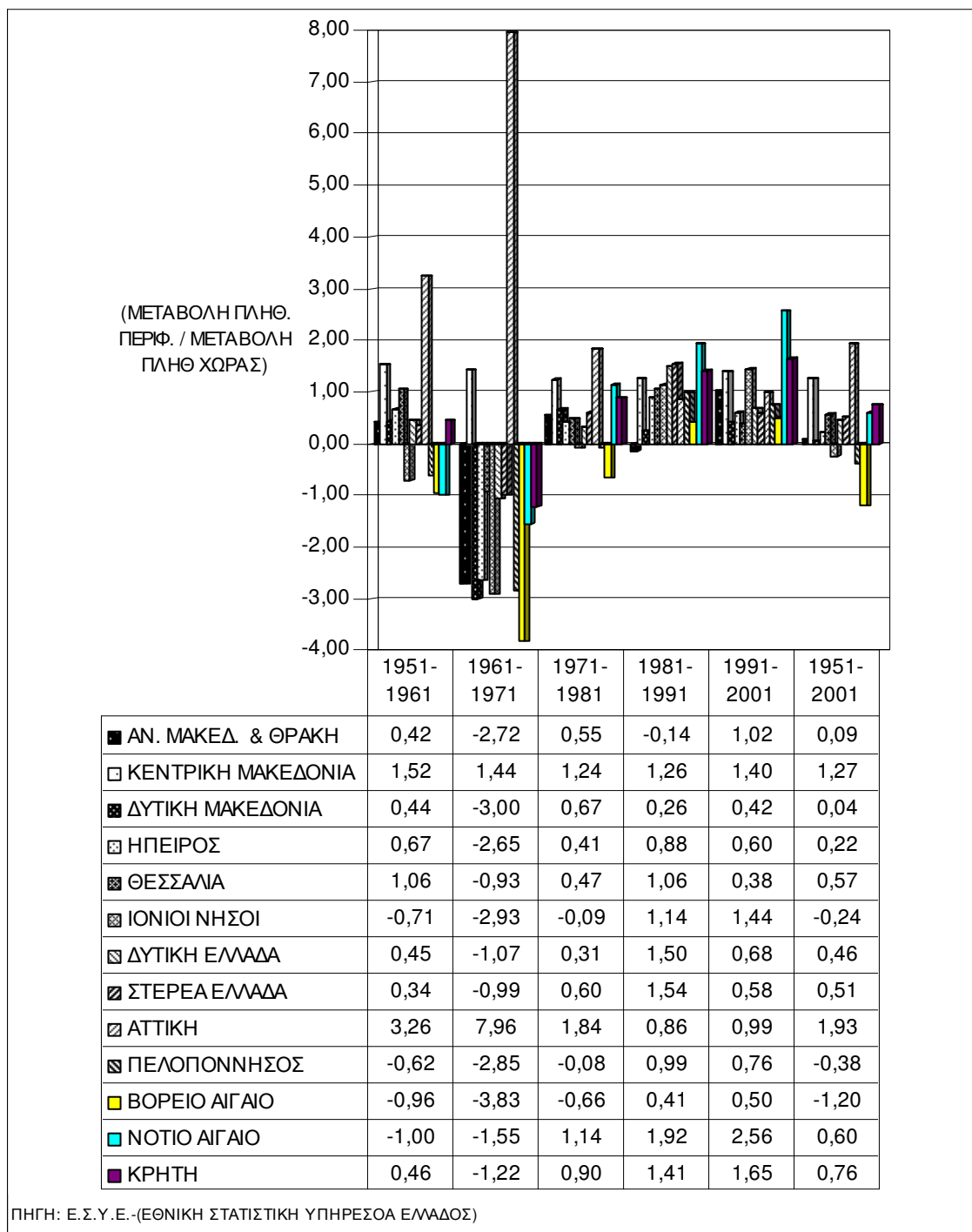
Είναι γεγονός πως στη δεκαετία 1961-1971 ευνοημένες ήταν οι περιφέρειες της Αττικής και της Κεντρ. Μακεδονίας (Διαγρ. 2.31). Όλες οι υπόλοιπες απώλεσαν ποσοστό

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.31: ΑΠΟΛΥΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ

πληθυσμού μεγαλύτερο από την μέση ποσοστιαία αύξηση του συνολικού πληθυσμού της χώρας-φυσική αύξηση του πληθυσμού της χώρας. Ενώ μετά το 1971 οι περιφέρειες

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.32: ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΜΕΣΗ
ΕΘΝΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ -ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ**

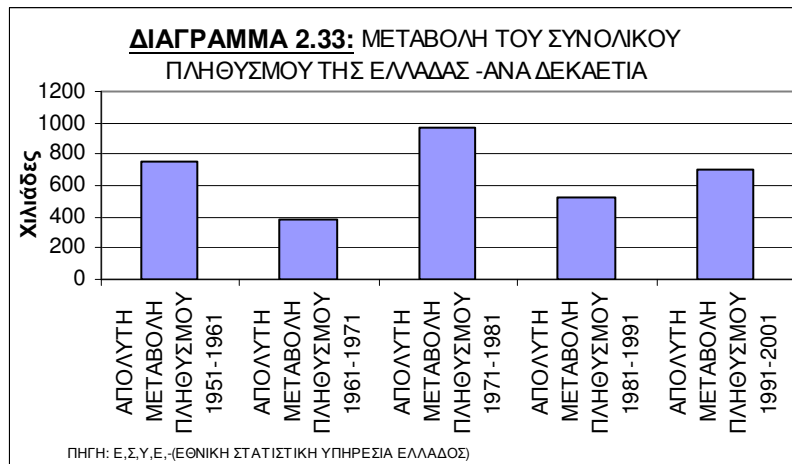
έπαψαν να χάνουν μέρος του πληθυσμού τους και συγκεκριμένα του ενεργού τους πληθυσμού. Μόνο το Βόρειο Αιγαίο και τα νησιά του Ιονίου παρουσίαζαν μια αδυναμία να συγκροτήσουν τον πληθυσμό τους.

Μετά τη δεκαετία 1961-1971 μπορεί να έπαψαν οι περιφέρειες της χώρας να χάνουν πληθυσμό σε απόλυτες τιμές αλλά η μεταβολή του πληθυσμού τους στις περισσότερες, πλην αυτών της Αττικής και Κεντρ. Μακεδονίας, ήταν μικρότερη από τη μέση εθνική

μεταβολή και σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και αρνητική (Διαγρ. 2.32), όπως στην περίπτωση του Βόρειου Αιγαίου, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και της Πελοποννήσου την δεκαετία 1971-1981 (η περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και την δεκαετία 1981-1991).

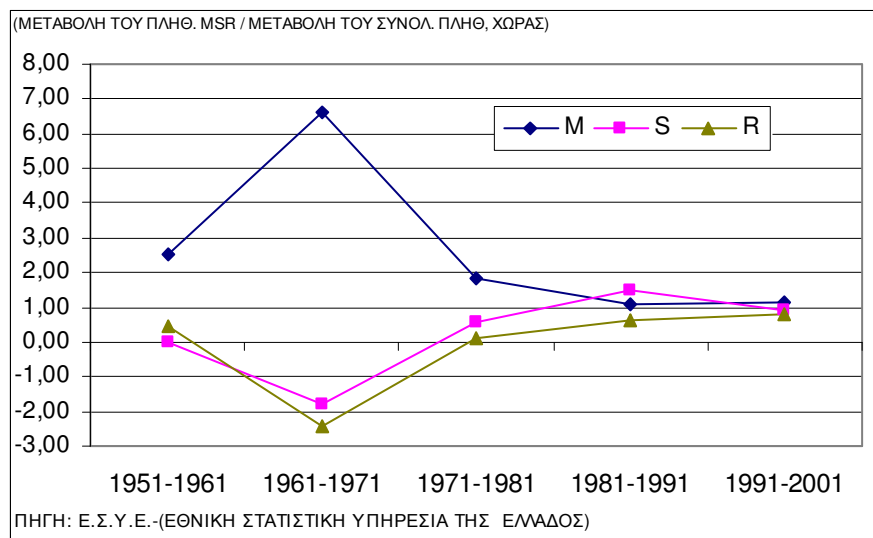
Αξίζει να αναφερθεί η περίπτωση της περιφέρειας του Ν. Αιγαίου όπου τις δεκαετίες μεταξύ 1971-1991 ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού του ήταν διαρκώς μεγαλύτερος από την μέση εθνική μεταβολή της εκάστοτε δεκαετίας.

Η δεκαετία 1961-1971 η οποία χαρακτηρίζεται όπως είδαμε από έντονη μετακίνηση του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, συνοδεύτηκε από σημαντική μείωση του ρυθμού συνολικής αύξησης του πληθυσμού της χώρας (Διαγρ. 2.33). Την δεκαετία αυτή άλλωστε ήταν έντονη η εξωτερική μετανάστευση καθώς και το φαινόμενο της υπογεννητικότητας του πληθυσμού.

Γεγονός που μπορεί να οφείλεται στην περίοδο προσαρμογής στα νέα δεδομένα κοινωνικά και οικονομικά που έμελλε να αντιμετωπίσει ο μετακινούμενος πληθυσμός. Επίσης είναι φανερό από τα διαγράμματα ότι

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.34: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ MSR ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΥ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘ. ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ -ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

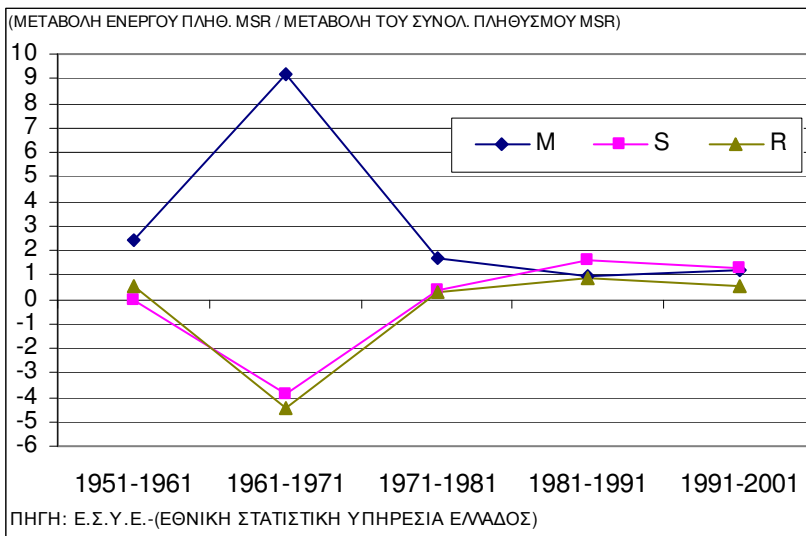

μετά το 1981, υπάρχει μια σταθεροποίηση της διάχυσης του πληθυσμού (Διαγρ. 2.34)

ανάμεσα στις περιφέρειες MSR όπου ο ρυθμός μεταβολής τείνει να σταθεροποιηθεί πολύ κοντά στη μέση εθνική μεταβολή. Αλλά οι ανισότητες που δημιουργήθηκαν παλαιότερα δεν διαφαίνεται να απαλούνται στο πέρασμα των δεκαετιών. Απεναντίας την δεκαετία

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.35: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΩΝ MSR ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΥ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘ. MSR ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΑΝΑ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

1991-2001 παρατηρείται μια αύξηση του ρυθμού μεταβολής του πληθυσμού των αστικών κέντρων M όπου κατά το ήμισυ προέρχεται από την αύξηση του ρυθμού μεταβολής του ενεργού πληθυσμού (Διαγρ. 2.35) στις M και παράλληλη μείωσή του στις περιφέρειες S και R. Επίσης η δεκαετία 1981-1991 ίσως να αποτέλεσε το μεταβατικό στάδιο

ενός μέρος του πληθυσμού που πέρασε από τις R στις S και ύστερα, την δεκαετία 1991-2001, προς τις M.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Διαπεριφερειακές οικονομικές ανισότητες

3.1. Η φύση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των νομών και των περιφερειών.

Το κατά κεφαλήν προϊόν αποτελεί τον πιο απλό τρόπο και εύκολα κατανοητό, αλλά μερικώς ανεπαρκή, δείκτη της μέτρησης των οικονομικών διαφορών μεταξύ των νομών και των περιφερειών μιας χώρας. Ο δείκτης αυτός εκφράζει την συνισταμένη της οικονομικής επίδοσης και το μέσο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού μιας περιφέρειας ή ενός νομού, αλλά δεν αντικατοπτρίζει ανάλογα τις περιφερειακές διαφοροποιήσεις στους βασικούς συντελεστές διαμόρφωσης του περιφερειακού προϊόντος. Η επίδραση των παραγόντων που προσδιορίζουν το ύψος του κατακεφαλήν περιφερειακού προϊόντος, διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος, το μέγεθος και την ποιότητα της υφιστάμενης υποδομής και παραγωγικών μέσων. Αλλά και πέρα από αυτό πρόσθετα στοιχεία στη διαμόρφωση του περιφερειακού προϊόντος αποτελούν, η αποτελεσματικότητα της αξιοποίησης των παραγωγικών μέσων, καθώς επίσης και η φύση και οι προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής.

Έτσι λοιπόν σε μια εκ των υστέρων ανάλυση, η συσχέτιση των αποτελεσμάτων της οικονομικής επίδοσης δηλαδή του κατακεφαλήν προϊόντος καθώς και της παραγωγικότητας με το μέγεθος και τις εξελίξεις της παραγωγικής υποδομής σε κάθε νομό και περιφέρεια μπορεί να αποκαλύψει τις πηγές δυσλειτουργιών ή αναποτελεσματικότητας στην αξιοποίηση του παραγωγικού μηχανισμού με τρόπο τέτοιο ώστε να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα για την βελτίωση της αποδοτικότητας και τη μείωση των ανισοτήτων στην εκμετάλλευση των διαθέσιμων μέσων παραγωγής από τις περιφέρειες.

Στα επόμενα επιχειρείται η παρουσίαση των οικονομικών ανισοτήτων των νομών και των περιφερειών, όπως εμφανίζονται σήμερα, αλλά και η εξέλιξη τους κατά τις τρεις δεκαετίες 1970-2000. Αντικειμενικός σκοπός είναι να διαπιστωθεί η διαχρονική σύγκλιση ή απόκλιση των περιφερειών καθώς και η παρουσίαση των διαπεριφερειακών οικονομικών ανισοτήτων των νομών και των περιφερειών κατά το πρόσφατο παρελθόν. Επίσης σημαντική αναφορά θα γίνει σε έναν από τους βασικούς παραγωγικούς τομείς, σε αυτόν της βιομηχανίας, στην προσπάθεια να γίνει αποτελεσματικότερη αξιολόγηση της σχετικής σημασίας και των εξελίξεων των παραγωγικών μέσων στην ανάπτυξη κάθε περιφέρειας. Βέβαια στον τομέα της βιομηχανίας και όσον αφορά τα χαρακτηριστικά ποσοτικά μεγέθη της, θα παρουσιαστούν εκτενώς οι διαφορές και οι ανισότητες που υπάρχουν σε επίπεδο

νομών και περιφερειών. Αυτά είναι για το σύνολο της βιομηχανίας (όλοι οι κλάδοι δραστηριότητας μαζί), το ακαθάριστο βιομηχανικό προϊόν, ο αριθμός των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, ο αριθμός των απασχολούμενων, η προστιθεμένη αξία που καταγράφεται από τη βιομηχανική δραστηριότητα καθώς και η παραγωγικότητα της εργασίας.

3.2. Διαπεριφερειακές ανισότητες στην οικονομική επίδοση

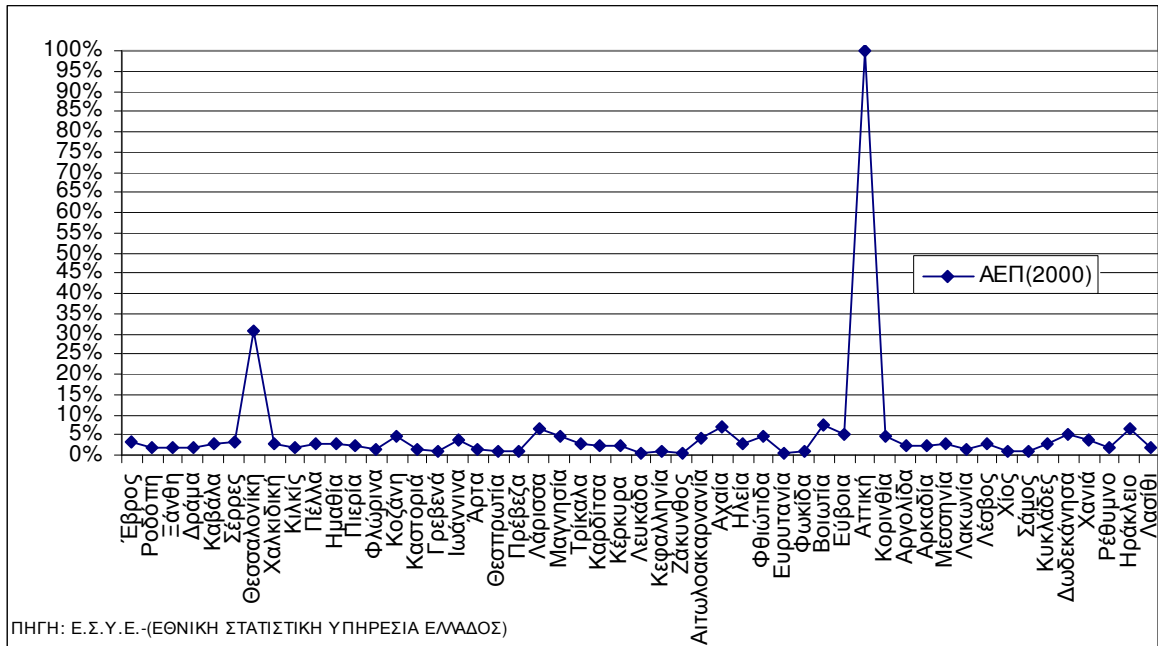
Στην παράγραφο αυτή γίνεται μια σκιαγράφηση και αξιολόγηση των διαφορών στην οικονομική επίδοση των νομών και των περιφερειών καθώς και της διαχρονικής σύγκλισης ή απόκλισης τους, με κριτήριο το παραγόμενο ακαθάριστο προϊόν. Με βάση, επίσης, το ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν επιχειρείται μια αξιολόγηση της διαχρονικής ειδίκευσης κάποιων περιφερειών σε κάποια οικονομική δραστηριότητα, καθώς και μια αξιολόγηση της διαχρονικής εγκατάστασης κάποιας οικονομικής δραστηριότητας σε κάποιες συγκεκριμένες περιφέρειες της χώρας.

Το παραγόμενο ακαθάριστο προϊόν θα μελετηθεί, *ως απόλυτο ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν* κάθε νομού και κάθε περιφέρειας, δηλαδή σε απόλυτες τιμές (σε εκ. δρχ), *ως το ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν κάθε νομού και κάθε περιφέρειας σταθμισμένο στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας* (δείκτης χώρα=100%), για να γίνει αντιληπτός σε ένα βαθμό ο σχετικός πλούτος κάθε νομού και περιφέρειας της χώρας, *ως το κατακεφαλήν ΑΕΠ* κάθε νομού και κάθε περιφέρειας (δηλαδή το ΑΕΠ ανά κάτοικο) ως αντιπροσωπευτικός δείκτης ατομικού πλουτισμού και αποδοτικότητας και τέλος *ως το κατακεφαλήν ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν σταθμισμένο στο μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ* (δείκτης χώρα =100%) ως δείκτης ατομικού πλούτου και αποδοτικότητας συσχετιζόμενο με ένα αντιπροσωπευτικό σημείο αναφοράς τον μέσο όρο όλου του πληθυσμού.

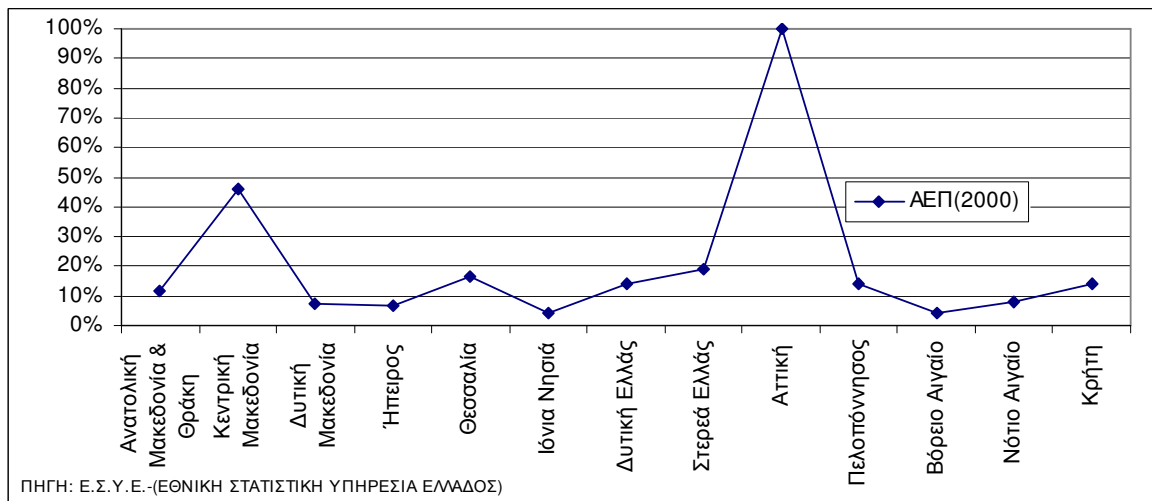
3.2.1. Σημερινή εικόνα οικονομικών χαρακτηριστικών και ανισοτήτων.

Το ακαθάριστο προϊόν, για το έτος 2000 (Διαγρ. 3.1), σε απόλυτες τιμές το οποίο εκφράζει και το συνολικό πλούτο καθώς και την δυναμικότητα των νομών τις χώρας, παρουσιάζει σημαντικές διαφορές ανάμεσα στους νομούς το 2000 και οριοθετείται από τους νομούς Αττικής και Ευρυτανίας ενώ σε επίπεδο περιφερειών ανάμεσα στις περιφέρειες Αττικής και Ιονίων νήσων καθώς και του βορείου Αιγαίου.

**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΤΟΥΣ 51
ΝΟΜΟΥΣ-2000 (Αττική=100%)**

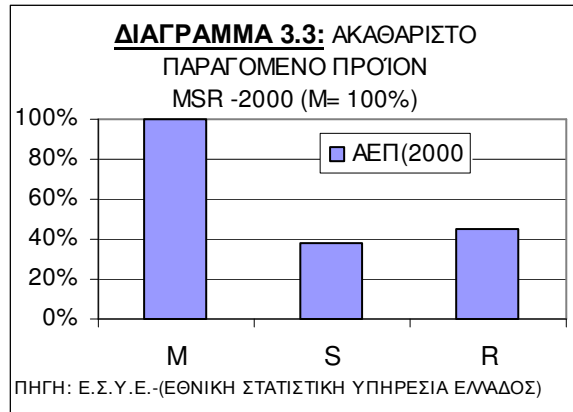
**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΤΙΣ 13
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ-2000 (Αττική=100%)**

Συγκρινόμενα το ακαθάριστο προϊόν του Ν. Αττικής με το αντίστοιχο των υπολοίπων νομών βλέπουμε πως μόνο οι νομοί Θεσσαλονίκης, Αχαΐας, Λάρισας, Ηρακλείου, Βοιωτίας και Δωδεκανήσων παρουσιάζουν τιμές μεγαλύτερες από το 5% του ΑΕΠ της Αττικής ενώ όλοι οι υπόλοιποι σημαντικά μικρότερο ποσοστό.

Επίσης σε επίπεδο περιφερειών η τιμή του παραγόμενου ΑΕΠ στην Αττική παραμένει σημαντικά υψηλότερη από όλες τις υπόλοιπες περιφέρειες (Διαγρ. 3.2).

Παράλληλα διαπιστώνουμε και την άνιση συγκέντρωση του ακαθάριστου προϊόντος στις αστικές περιοχές όπως φαίνεται στο διπλανό διάγραμμα για το 2000 (ΔΙΑΓΡ 3.3). Είναι φανερό πως οι αγροτικές R και περιφερειακές S περιοχές συγκεντρώνουν το 40 % περίπου, του παραγόμενου προϊόντος των αστικών-μητροπολιτικών M. Έτσι διαπιστώνουμε την μεγάλη απόκλιση που έχουν οι διάφορες περιοχές της χώρας σε σχέση με το N. Αττικής και γενικότερα με τις μητροπολιτικές περιοχές, στη συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας.

Παρατηρώντας το ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν των νομών σταθμισμένο ως προς το συνολικό (δηλαδή σε ποσοστό % του ΑΕΠ της χώρας) αξίζει να γίνει αναφορά στις σημαντικές ανισότητες ανάμεσα στους νομούς της χώρας το έτος 2000 όπου οι νομοί Αττικής και ακολούθως της Θεσσαλονίκης κατέχουν το μεγαλύτερο και με σημαντική διαφορά στο ποσοστό του συνολικού ΑΕΠ της χώρας με ποσοστά 37,48% και 11,53% αντίστοιχα. Σημαντικό είναι δε πως σε όλους τους υπόλοιπους νομούς της χώρας το ποσοστό που κατέχουν στο συνολικό ΑΕΠ είναι κάτω από το 3% με τους νομούς Λάρισας, Αχαΐας, Βοιωτίας, Δωδεκάνησα και Ηράκλειο να κατέχουν ποσοστό από 2-3% . Οι νομοί δε Γρεβενών, Θεσπρωτίας, Λευκάδος, Κεφαλονιάς, Ζακύνθου, Ευρυτανίας και Σάμου κατέχουν το μικρότερο ποσοστό κοντά στο 0,2% του ΑΕΠ.

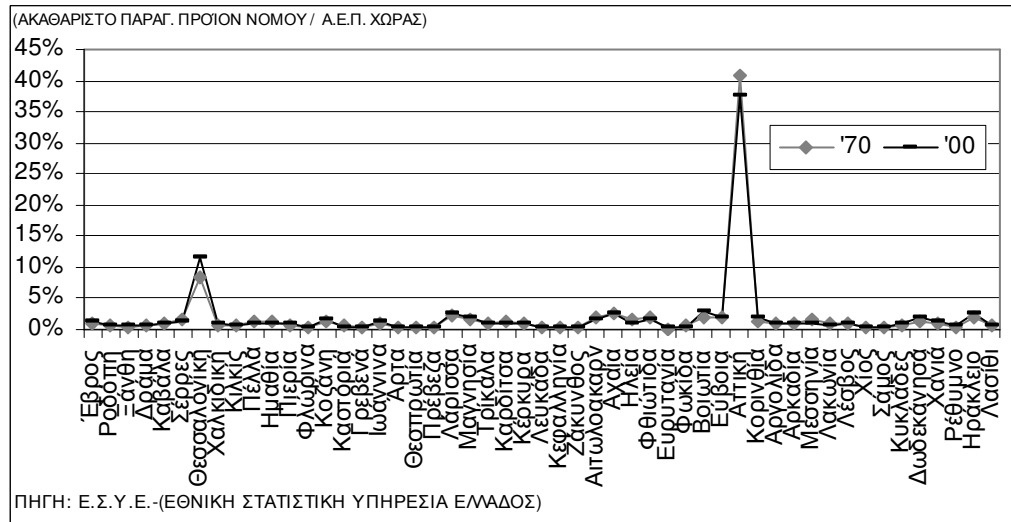
3.2.2. Διαχρονική εξέλιξη οικονομικών χαρακτηριστικών και ανισοτήτων.

Η μελέτη του ΑΕΠ των νομών και των περιφερειών ως ποσοστό του συνολικού της χώρας μας επιτρέπει την σύγκριση της παρούσας κατάστασης με προηγούμενες χρονικές περιόδους. Διότι λόγω μεταβολής της αγοραστικής δύναμης του νομίσματος εξαιτίας του πληθωρισμού στο πέρασμα του χρόνου, η σύγκριση του ΑΕΠ, σε απόλυτες τιμές, μεταξύ δυο εποχών είναι άτοπη λόγω διαφοράς των τρεχουσών αξιών κάθε περιόδου που αναφερόμαστε Έτσι διαθέτουμε ένα αντικειμενικό εργαλείο σύγκρισης της εξέλιξης της διασποράς του πλούτου σαν αποτέλεσμα της οικονομικής δραστηριότητας στον ελληνικό χώρο σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Με μια ματιά, λοιπόν, στην διαχρονική εξέλιξη των ποσοστών που κατέχουν οι νομοί

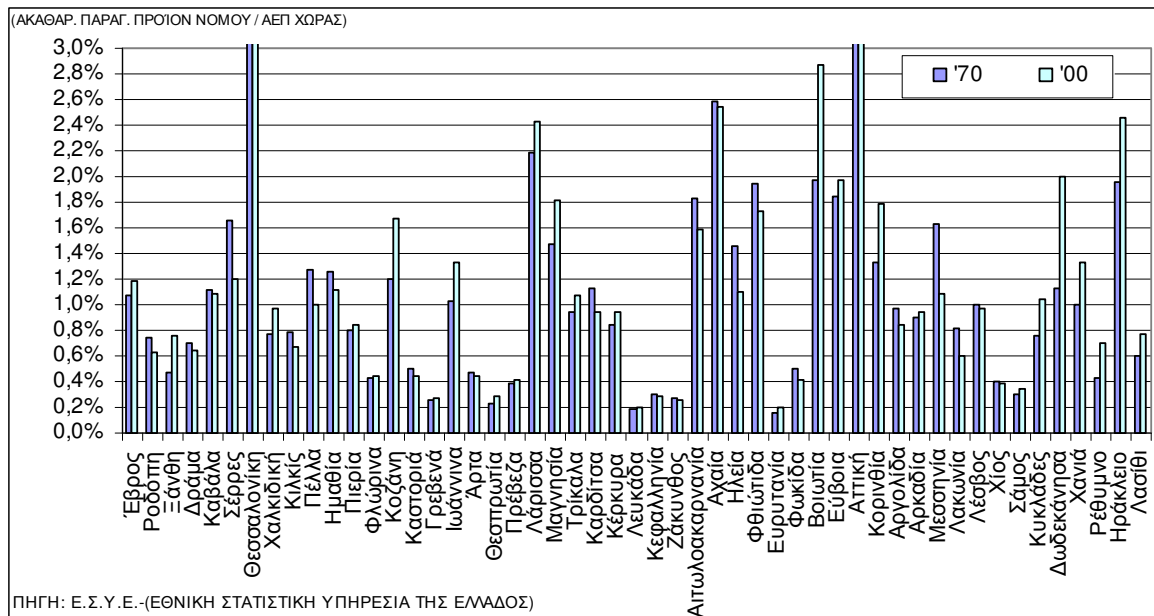
στο
ΑΕΠ της
χώρας,
οι
σημαντι
κότερες
διαφορές
από το
1970 έως
το 2000
(Διαγρ.3.
4)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.4α: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΠΡΟΪΟΝ ΠΡΟΣ
ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΕΠ ΣΤΟΥΣ 51 ΝΟΜΟΥΣ '70-'00

εντοπίζονται στους νομούς Βοιωτίας από 2% σε 2,87% (και με μέγιστο 3,31% το 1995), Δωδεκανήσων από 1,13% σε 2% και στην Κοζάνη από 1,2% σε 1,67%. Σημαντικές διαφορές επίσης στην συνολική οικονομική επίδοση, αλλά με μείωση του ποσοστού στο ΑΕΠ της χώρας, σημειώνεται στους νομούς Σερρών, Πέλλας, Ροδόπης,, Άρτας, Καρδίτσας, Κεφαλονιάς, Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας, Ηλείας, Φωκίδας, Αργολίδας, Μεσσηνίας, Λακωνίας και Λέσβου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.4β: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΠΡΟΪΟΝ ΠΡΟΣ ΤΟ
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΕΠ ΣΤΟΥΣ 51 ΝΟΜΟΥΣ '70-'00
(πλην Αττικής και Θεσσαλονίκης)

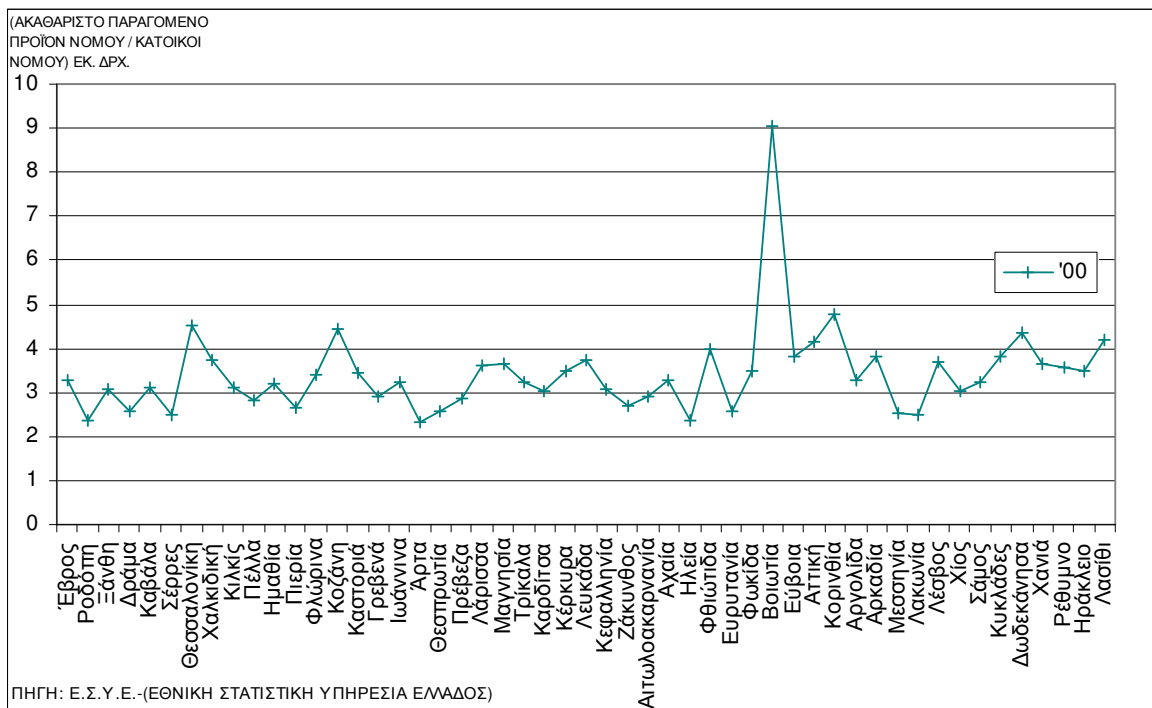

Γεγονός που οφείλεται σε σημαντικότερο βαθμό στην μετακίνηση του πληθυσμού τους και συγκεκριμένα του ενεργού πληθυσμού όπως είδαμε, με αποτέλεσμα ολόένα και λιγότερο ανθρώπινο δυναμικό να συμβάλει στην αύξηση του παραγόμενου προϊόντος παρά την εξέλιξη της τεχνολογίας και της εξειδίκευσης στο πέρασμα των ετών και την αξιοποίηση άλλων παραγωγικών μέσων και οικονομικών δραστηριοτήτων όπως ο τουρισμός και ο τομέας παροχής υπηρεσιών (τραπεζικών. Ασφαλιστικών κ.α.).

Στην προσπάθεια μας να απομονώσουμε την χωρική διάσταση κατά το δυνατόν, μελετούμε το ΑΕΠ που αναλογεί σε κάθε κάτοικο κατά μέσο όρο σε κάθε νομό και περιφέρεια ($\text{ΑΕΠ}_{\text{νομού-περιφέρειας}} / \text{Πληθυσμός}_{\text{νομού-περιφέρειας}}$), εξετάζοντας έτσι τη μέση σχετική παραγωγική δύναμη της περιοχής, μη λαμβάνοντας υπόψη με αυτό τον τρόπο το μέγεθος των περιοχών που καλούμαστε να συγκρίνουμε.

Το κατακεφαλήν ακαθάριστο προϊόν λοιπόν, σε απόλυτες τιμές (Διαγρ. 3.5), το οποίο εκφράζει και το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού δείχνει μια σημαντική ανισότητα μεταξύ των νομών και οριοθετείτε ανάμεσα στους νομούς Βοιωτίας με το μέγιστο και Θεσπρωτίας καθώς και Ροδόπης με το ελάχιστο, ενώ σε επίπεδο περιφερειών τα όρια σηματοδοτούνται από τις περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας με το μέγιστο και αντιδιαμετρικά των Ιονίων νήσων καθώς και του βορείου Αιγαίου.

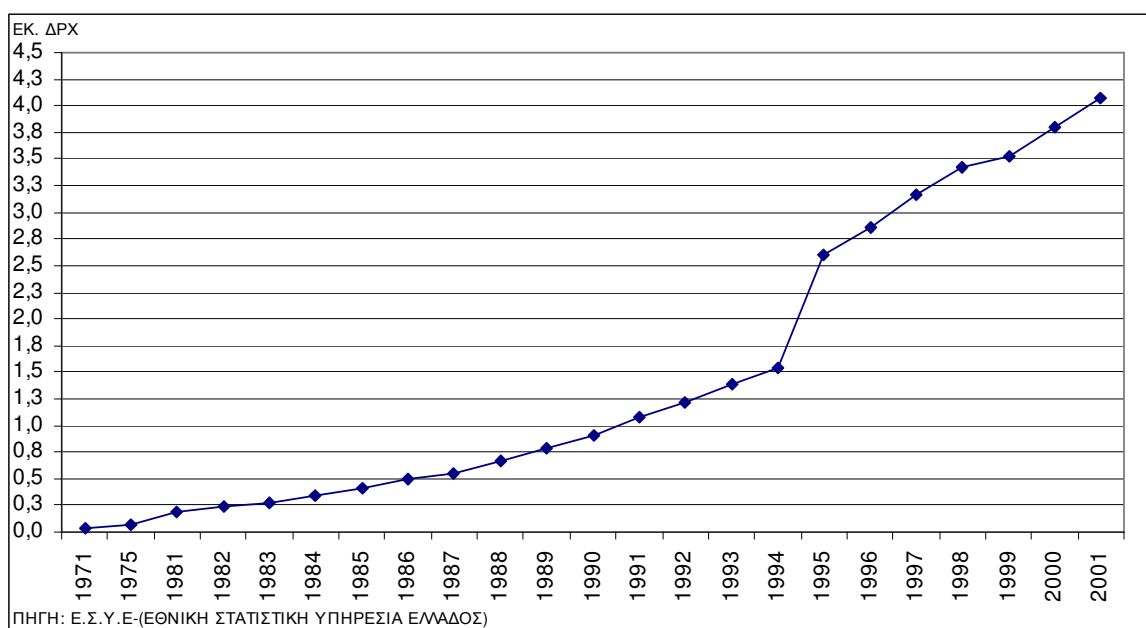
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.5: ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΠΡΟΪΟΝ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ 51 ΝΟΜΟΥΣ –ΕΤΟΣ 2000 (ΣΕ ΕΚ. ΔΡΧ.)

Η διαφορά του νομού Βοιωτίας σε σχέση με τους άλλους και ιδίως με την πρωτεύουσα της χώρας έγκυται στο γεγονός ότι στο Νομό Βοιωτίας είναι συγκεντρωμένος μεγάλος αριθμός βιομηχανικών καταστημάτων που απασχολεί εργαζόμενους οι οποίοι κατά κύριο λόγο είναι κάτοικοι άλλων νομών που συνορεύουν με το νομό Βοιωτίας όπως οι νομοί Αττικής και Ευβοίας. Έτσι ο νομός Βοιωτίας εμφανίζει επιπλέον του πραγματικού κατακεφαλήν ΑΕΠ, το οποίο στην ουσία αντιπροσωπεύει τον παραγόμενο πλούτο της δραστηριότητας μεγάλων εταιριών πολυμετοχικών, οι οποίες συγκεντρώνονται στην περιοχή λόγω μικρής απόστασης από την πρωτεύουσα, της εθνικής οδού, του σιδηροδρομικού άξονα, του λιμένα της Χαλκίδας καθώς και του επίπεδου ανάγλυφου.

Για την περεταίρω αδιαστατοποίηση του παραγόμενου προϊόντος και την ανεξαρτητοποίηση του από παράγοντες όπως τρέχουσα αξία νομίσματος αλλά και γεωγραφικός παράγων εξετάζουμε το ΑΕΠ ανά κάτοικο κάθε νομού και περιφέρειας συγκρινόμενο με το μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ της χώρας μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.6: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΧΩΡΑΣ 1971-2001(ΣΕ ΕΚ. ΔΡΧ.)

Όπως βλέπουμε και στο παραπάνω διάγραμμα (Διαγρ. 3.6) το μέσο κατακεφαλήν παραγόμενο προϊόν μέσα σε 30 χρόνια έχει αυξηθεί από 100χιλ. δρχ σε 4,5 εκ. δρχ λόγω της γενικής αύξησης του επιπέδου των τιμών (τιμάρηθμος) και λόγω της βελτιστοποίησης του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού, (Επισημαίνεται πως το ΑΕΠ μετά το 1994 υπολογίζεται διαφορετικά-σύμφωνα με τα ευρωπαϊκά λογιστικά πρότυπα-με αποτέλεσμα

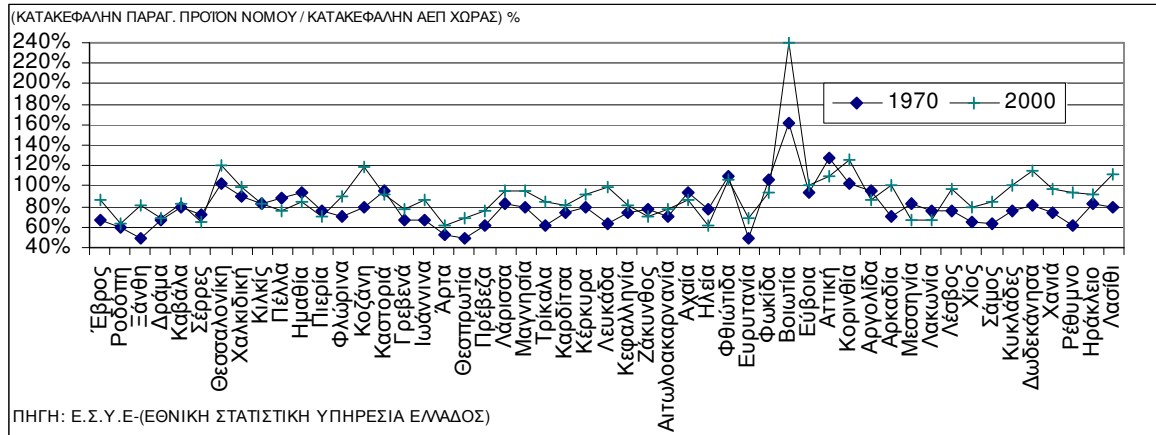

να παρατηρείται στο παραπάνω διάγραμμα μια απότομη μεταβολή του κατακεφαλήν παραγόμενου προϊόντος).

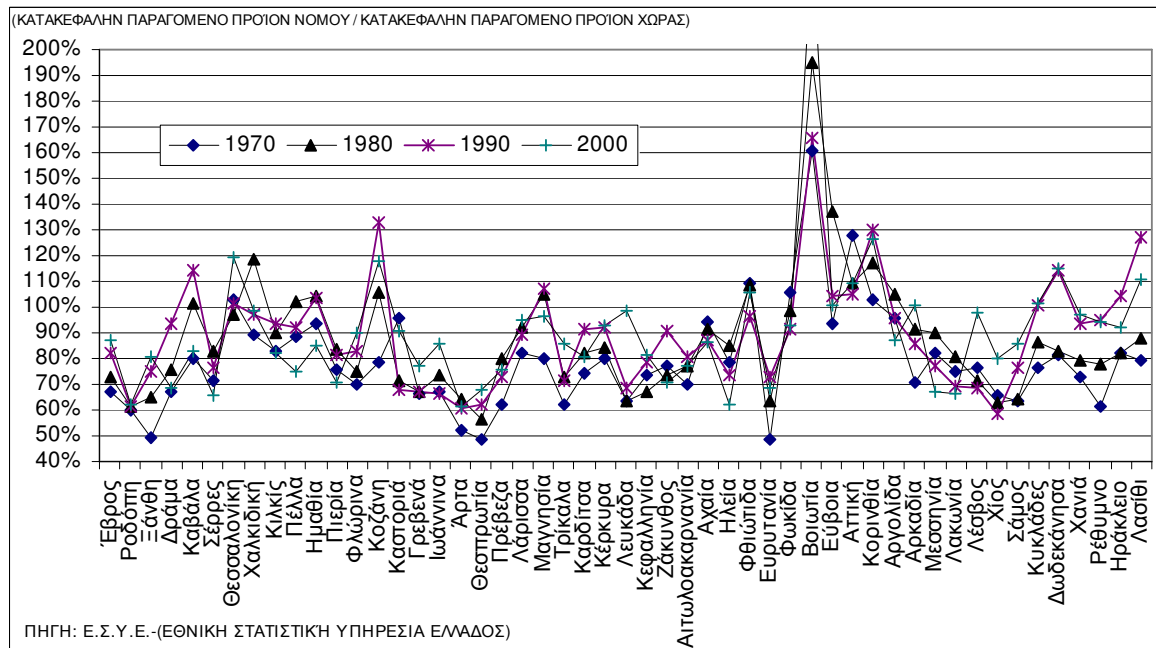
Με τον τρόπο που προαναφέρθηκε λοιπόν, μπορούμε να συγκρίνουμε το κατακεφαλήν προϊόν των κατοίκων στους νομούς και στις περιφέρειες της χώρας ανάμεσα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και να αντιληφθούμε το κατά πόσο η κατανομή του πλούτου στο πέρασμα του χρόνου συγκλίνει ή αποκλίνει από το μέσο ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν. Ορίζοντας έτσι και τις υφιστάμενες ανισότητες που παρουσιάζονται, καθώς και πως αυτές έχουν λάβει χώρα τα τελευταία χρόνια.

Σημαντικές λοιπόν, είναι οι ανισότητες που παρατηρούνται στους νομούς της χώρας όσον αφορά το κατακεφαλήν ακαθάριστο προϊόν των νομών το οποίο σημειώνει τιμές μεγαλύτερες του μέσου κατακεφαλήν ΑΕΠ, μόνο στους νομούς (Διαγρ. 3.7) Θεσσαλονίκης κατά 20%, Κοζάνης κατά 17,8%, Φθιώτιδας κατά 5,84%, Αττικής κατά 9,2%, Κορινθίας κατά 26,13%, Δωδεκανήσων κατά 15,2%, Λασιθίου κατά 10,9% και σχεδόν ίσες με το μέσο εθνικό οι νομοί Αρκαδίας και Κυκλάδων. Ο νομός Βοιωτίας με ποσοστό 140% του μέσου κατακεφαλήν ΑΕΠ και κατ' επέκταση η περιφέρεια της στερεάς Ελλάδος με 30%, αποτελεί το αντιπροσωπευτικότερο παράδειγμα περιφερειακής ανισότητας, όπου σε έναν νομό έχει συγκεντρωθεί το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής παραγωγής της χώρας. Κάποιοι νομοί που σημειώνουν τα χαμηλότερα ποσοστά είναι οι νομοί Ροδόπης με 62,48% του μέσου κατακεφαλήν ΑΕΠ, Αρτας με 61,25%, Ηλείας με 62,3%, Σερρών με 65,52%, Λακωνίας 66,3%, Μεσσηνίας 67,41%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.7: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ- '70 & '00-51 ΝΟΜΟΙ (ΜΕΣΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ=100%)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.8: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΜΕΣΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ, '70 - '00-51 ΝΟΜΟΙ (ΜΕΣΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ=100%)

Από το 1970 εάν παρατηρεί κανείς πως σε ορισμένους νομούς το κατακεφαλήν ακαθάριστο προϊόν (ως ποσοστό του μέσου κατακεφαλήν ΑΕΠ) έχει αυξηθεί σημαντικά, όπως στον νομό Ξανθής από 49% στο 81% του μέσου κατακεφαλήν ΑΕΠ ,στον νομό Θεσσαλονίκης από 2% σε 20% πάνω από το μέσο, στον νομό Κοζάνης από 78,7% του μέσου σε 17,8% πάνω από αυτόν, στον νομό Δωδεκανήσων από 81% του μέσου σε 15,2% πάνω από αυτόν, στον νομό Λευκάδος από 63,16% σε 98,3% του μέσου, στον νομό Τρικάλων από 61,9% σε 85,44% του μέσου , στον νομό Ρέθυμνο από 61,7% σε 94,1%.

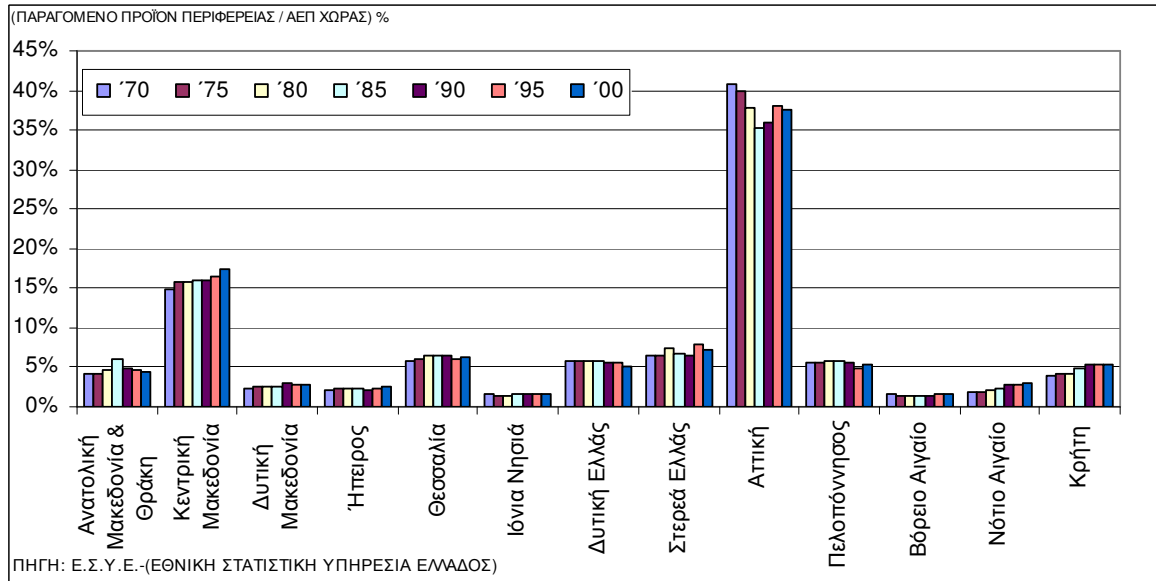
Ενώ σε ορισμένους νομούς έχει μειωθεί όπως στον νομό Αττικής, Πέλλας, Ημαθίας, Πιερίας, Καστοριάς, Ζακύνθου, Αχαΐας, Ηλείας, οριακά της Φθιώτιδας, Φωκίδας, Μεσσηνίας, Αργολίδας και Λακωνίας. Δηλαδή το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων των παραπάνω νομών, τουλάχιστον με βάση το κριτήριο του κατακεφαλήν ακαθάριστου προϊόντος, έχει υποβαθμιστεί την περίοδο 1970-2000 (Διαγρ. 3.5) σε σχέση με το μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ

Επίσης το 1990 ορισμένοι νομοί παρουσιάζουν υψηλότερο βιοτικό επίπεδο από ότι το 2000, το συμπέρασμα αυτό εξάγεται από την παρατήρηση των παραπάνω διαγραμμάτων, όπου όχι μόνο το κατακεφαλήν παραγόμενο προϊόν είναι υψηλότερο το 1990 αλλά και το συνολικό ΑΕΠ των νομών αυτών ως προς το συνολικό της χώρας. Οι νομοί αυτοί είναι η Καβάλα, η Κοζάνη, η Μαγνησία, η Ζάκυνθος, η Κορινθία, το Ηράκλειο και το Λασιθί.

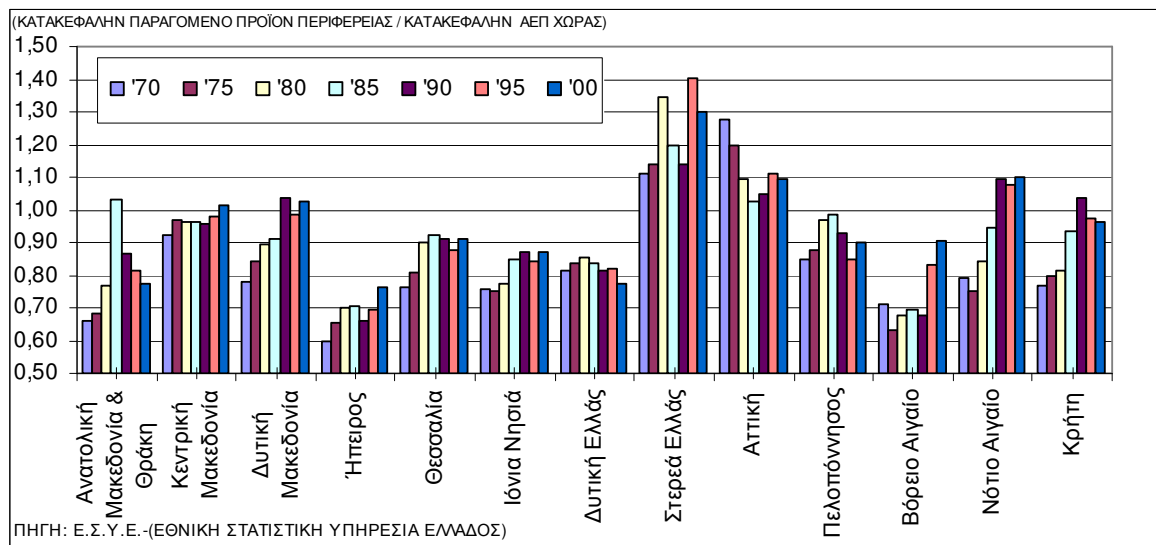
Σε επίπεδο περιφερειών σημαντική παρατήρηση αποτελεί η μείωση του ποσοστού που κατέχει στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας η περιφέρεια Αττικής από 40,83% σε 37,48% με μια μικρή αύξηση μεταξύ '85 και '95 μόνο από 35,37% σε 38,07% καθώς και η σημαντική και σταδιακή αύξηση στην περιφέρεια Κεντρ. Μακεδονίας από 14,86% σε 17,31%. Σταδιακή αύξηση επίσης παρατηρείται στις περιφέρειες Κρήτης (μέχρι το 1990), Ν. Αιγαίου, Ηπείρου, Δ. Μακεδονίας (μέχρι το 1990), ενώ μείωση εκτός της περιφέρειας Αττικής σημειώνεται στη Δυτική Ελλάδα και στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη, την Πελοπόννησο και την Θεσσαλία από το 1985 κα ύστερα (Διαγρ. 3.9).

Εξετάζοντας τις διαπεριφερειακές ανισότητες από άποψη βιοτικού επιπέδου των κατοίκων τους συνολικά, παρατηρείται σημαντική διαφορά στο κατακεφαλήν περιφερειακό ακαθάριστο προϊόν όπου η περιφέρεια της Στερεάς Ελλάδος κατέχει το μεγαλύτερο ποσοστό ως προς το μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ όπως προαναφέρθηκε και με τις περιφέρειες Αττικής, Κεντρ. Μακεδονίας και Ν. Αιγαίου να την ακολουθούν με ποσοστό πάνω από το μέσο της χώρας. Οι υπόλοιπες περιφέρειες κατέχουν θέση όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων τους, συνολικά χαμηλότερη με βάση πάντα το κριτήριο του κατακεφαλήν ακαθάριστου προϊόντος σε σχέση με το μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ (Διαγρ. 3.10). Το μικρότερο ποσοστό το έχουν οι περιφέρειες Δυτ. Ελλάδος, Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης και η Ήπειρος με λιγότερο από 78% του μέσου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.9: ΕΞΕΛΙΞΗ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΕΠ ΓΙΑ ΤΙΣ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ 1970-2000

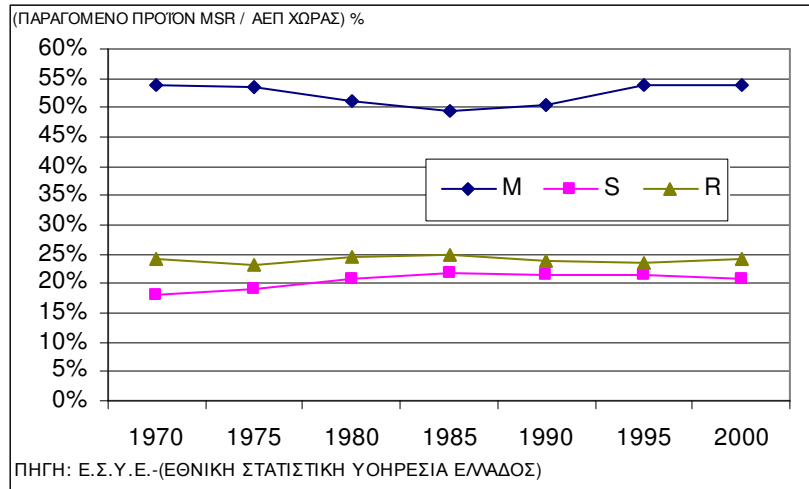

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.10: ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΣΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΓΙΑ ΤΙΣ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ 1970-2000

Παρατηρείται μια μείωση του ποσοστού του παραγόμενου προϊόντος ως προς το συνολικό ΑΕΠ των Μητροπολιτικών περιοχών(M) την δεκαετία 1980-1990, το φαινόμενο αυτό εντείνεται και από την αντίστοιχη μείωση που σημειώνεται στην περιοχή της Αττικής αυτή τη δεκαετία. Παράλληλα οι περιοχές S και R αυξάνουν το

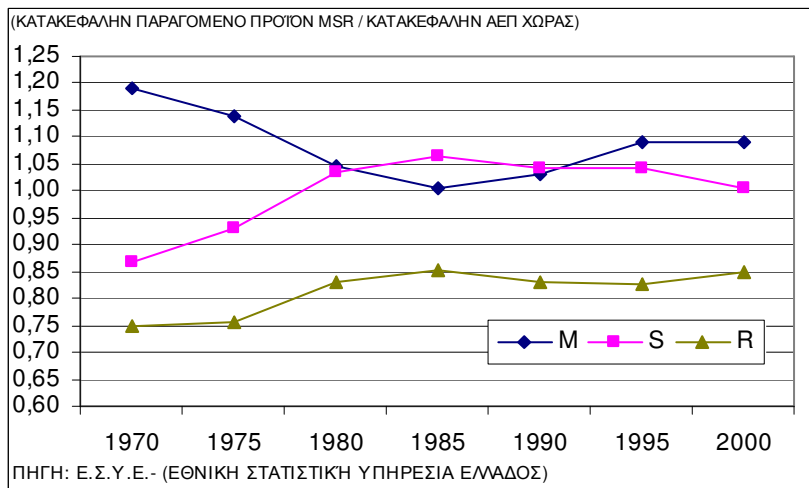
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.11: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΑΕΠ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ MSR 1970-2000

παραγόμενο προϊόν τους κατά αντίστοιχο μέγεθος με αυτό που απώλεσαν οι μητροπολιτικές περιοχές (Διαγρ. 3.11). Αυτή η αλλαγή που ξεκίνησε προς όφελος μιας πιο

ισόρροπης κατανομής του πλούτου στη χώρα η οποία από ότι φαίνεται και στα διαγράμματα συνοδεύτηκε τη δεκαετία αυτή και από πραγματική αντιστροφή των δεδομένων στο θέμα του βιοτικού επιπέδου όπου οι κάτοικοι των περιοχών S και R κατείχαν υψηλότερο μέσο

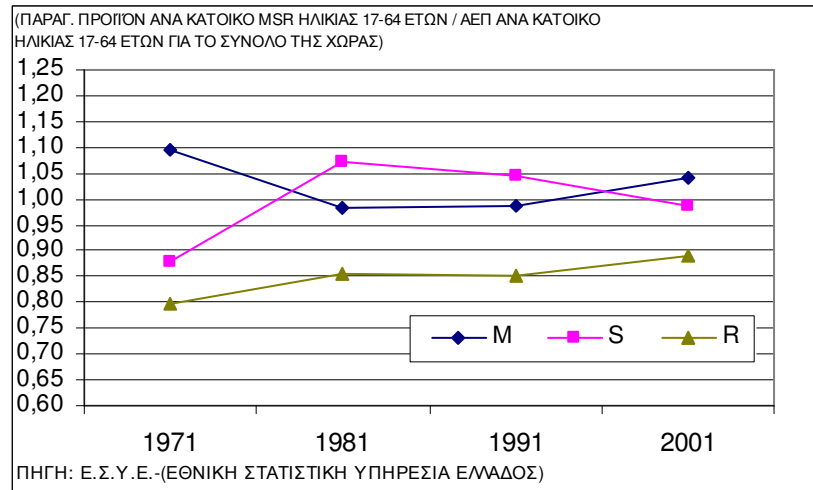
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.12: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΕΣΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ MSR 1970-2000

κατακεφαλήν παραγόμενο προϊόν από τους κατοίκους των αστικών περιοχών (Διαγρ. 3.12). Επίσης σημαντικό είναι πως ο ενεργός πληθυσμός των περιοχών S και R την συγκεκριμένη δεκαετία συμμετείχε στο παραγόμενο προϊόν, (ως προς το μέσο εθνικό που παρήγαγε ο συνολικός ενεργός πληθυσμός) με μεγαλύτερη ένταση από ότι ο συνολικός πληθυσμός των περιοχών αυτών και με πολύ μεγαλύτερη από ότι ο πληθυσμός των μητροπολιτικών περιοχών.

Πιο συγκεκριμένα στις περιφερειακές και αγροτικές περιοχές ο ενεργός πληθυσμός είναι αυτός που διαμορφώνει στην ουσία την παραγωγή του προϊόντος (Διαγρ. 3.13), ενώ στις μητροπολιτικές περιοχές ο ενεργός πληθυσμός συμβάλει μεν στο μεγαλύτερο ποσοστό της διαμόρφωσης του παραγόμενου προϊόντος αλλά όχι στο συνολικό του μέγεθος,

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.13: ΕΞΕΛΙΞΗ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΑΝΑ ΚΑΤΟΙΚΟ ΗΛΙΚΙΑΣ 17-64 ΕΤΩΝ (ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΠΟΥ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΙ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ) MSR, 1971-2001

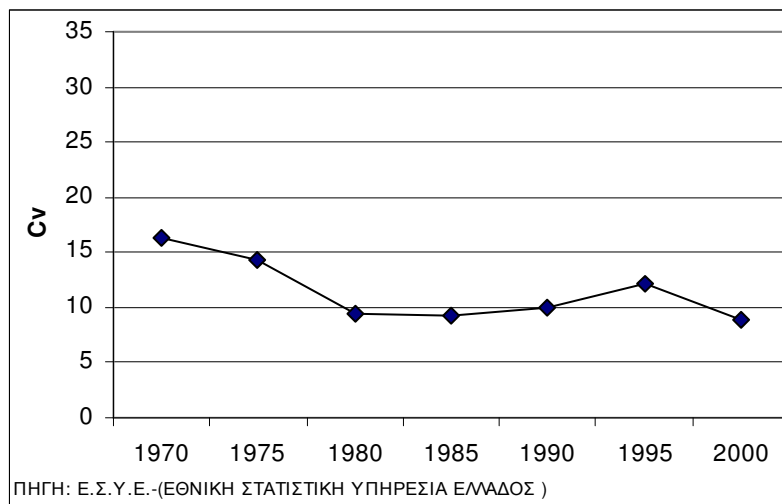
Αυτό οφείλεται

στο ότι και οι υπόλοιπες πληθυσμιακές ομάδες στα αστικά κέντρα συμβάλλουν στην παραγωγή του προϊόντος, κυρίως οι ηλικίας 65 ετών και άνω οι οποίοι είναι ιδιαίτερα συγκεντρωμένοι στις μητροπολιτικές περιοχές, λόγω αυξημένου μέσου όρου ζωής αλλά και άλλων ευκολιών που τους παρέχονται σε αυτές, κατέχοντας επενδυμένο πλούτο συμβάλλοντας έτσι στην διαμόρφωση του συνολικού παραγόμενου προϊόντος.

Είναι γεγονός πως ο στόχος της πολιτικής της χώρας, εκτός των άλλων, είναι να περιοριστούν οι περιφερειακές ανισότητες έτσι ώστε οι κάτοικοι της χώρας, όπου και να διαμένουν, να απολαμβάνουν ίσες ευκαιρίες όσον αφορά τον πλούτο και τη βελτίωση του βιοτικού τους επίπεδου, κατά επέκταση. Εξετάζουμε λοιπόν, τις περιφερειακές ανισότητες έτσι όπως καταγράφονται τα τελευταία 30 έτη, όσον αφορά την οικονομική επίδοση των κατοίκων της χώρας. Για να συγκρίνουμε τις ανισότητες μεταξύ των διαφόρων περιοχών-νομών, περιφερειών και MSR- όσον αφορά το κατακεφαλήν ακαθάριστο παραγόμενο προϊόν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (1970-2000) χρησιμοποιούμε τον πλέον κατάλληλο δείκτη διασποράς τον C_v (συντελεστής απόκλισης) μελετώντας την απόκλιση στην κατανομή του παραγόμενου προϊόντος.

Τις ομάδες περιοχών MSR (Διαγρ. 3.14) χαρακτηρίζει μια έντονη μείωση της απόκλισης της κατανομής του ΑΕΠ από το 1970 έως το 1980 η οποία συνεχίζεται και μετά το 1995. Ενώ από το 1980 έως το 1990 παραμένει σταθερή, από το 1990 έως το 1995 παρουσιάζει μια μικρή αύξηση της απόκλισης η οποία παρατηρείται ιδιαίτερα στην απόκλιση της κατανομής μεταξύ των νομών της χώρας και

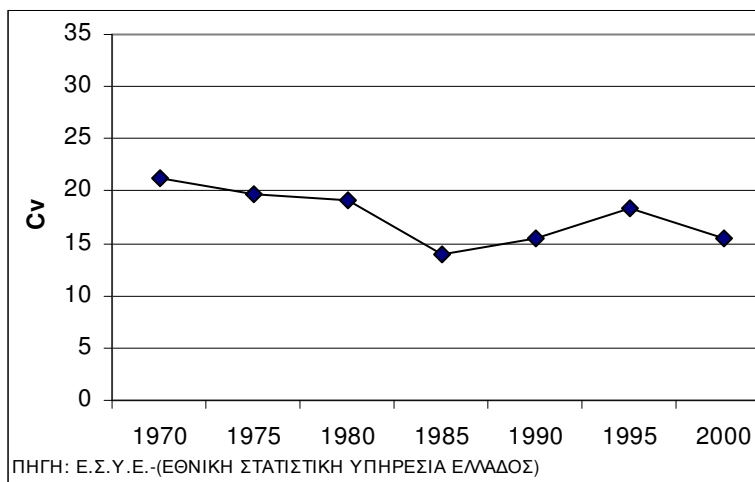
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.14: ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ '70-'00 ΑΝΑ MSR

οφείλεται κυρίως στον νομό Βοιωτίας όπου το 1995 το παραγόμενο κατακεφαλήν προϊόν είναι κατά 164,75% υψηλότερο από το μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ.

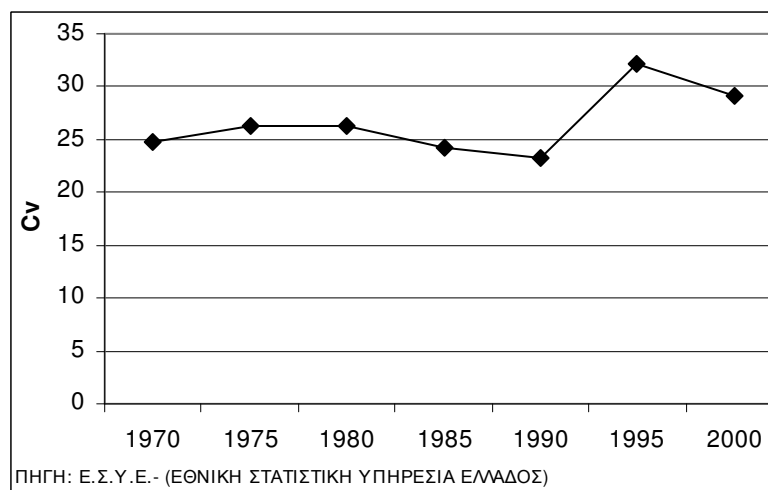
Η απόκλιση στην κατανομή του κατακεφαλήν ΑΕΠ μειώνεται γενικά από το 1970 στο επίπεδο των 13 περιφερειών ανάπτυξης της χώρας (Διαγρ. 3.15), με εξαίρεση τη δεκαετία 1985-1995 όπου παρατηρείτε μια αύξηση οφειλόμενη στις περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας, Ιονίων Νήσων και Αττικής οι οποίες ξεπερνούν με ένταση το μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ την περίοδο εκείνη.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.15: ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ '70-'00 ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Γενικά στους νομούς σημειώνεται αυξημένη απόκλιση στην κατανομή του κατακεφαλήν παραγόμενου προϊόντος (Διαγρ. 3.16) η οποία από ότι φαίνεται και στα διαγράμματα παρακάτω, δείχνει να αυξάνεται λόγω της ιδιαίτερης, αν και παραπλανητικής, σημασίας των οικονομικών μεγεθών του νομού Βοιωτίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.16: ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ '70-'00 ΑΝΑ ΝΟΜΟ

Εν κατακλείδι λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι η απόκλιση στην κατανομή του ΑΕΠ γενικότερα τείνει να μειωθεί μεταξύ των μητροπολιτικών, των περιφερειακών και των αγροτικών περιφερειών καθώς και των περιφερειών ανάπτυξης, κάτι που δεν συμβαίνει σε επίπεδο νομών όπου πάντα η απόκλιση των τιμών του κατακεφαλήν ΑΕΠ βρισκόταν σε τιμές μεγαλύτερες του 24% από το μέσο ΑΕΠ και τα 30 έτη που μελετούμε.

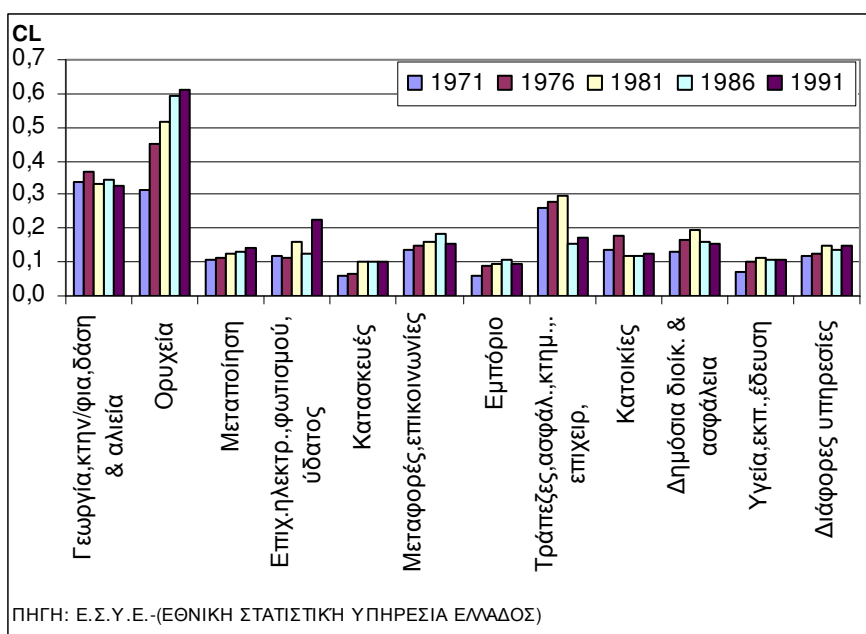
3.3. Διαπεριφερειακές ανισότητες στην εγκατάσταση των δραστηριοτήτων και στην ειδίκευση των περιφερειών.

Από τις ανισότητες που έχουν επισημανθεί έως τώρα στην οικονομική επίδοση των περιφερειών τις χώρας, και με την εξέλιξη της στο πέρασμα των δεκαετιών σκόπιμο είναι να μελετήσουμε την διαχρονική παρουσία και συμβολή στην οικονομική επίδοση, των βασικών δραστηριοτήτων απασχόλησης στις 13 περιφέρειες της χώρας.

Έτσι λοιπόν, θα μελετήσουμε την συγκέντρωση των δραστηριοτήτων στις περιφέρειες της χώρας. Αυτό θα γίνει υπολογίζοντας τον

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.17: ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ '71-'91 ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ (C_L ΒΑΣΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟ ΑΕΠ ΤΩΝ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ)

συντελεστή εγκατάστασης (Διαγρ. 3.17) κάθε μιας δραστηριότητας, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό, πως κάθε μια δραστηριότητα κατανέμεται μεταξύ των 13 περιφερειών ανάπτυξης της χώρας, από το 1971 έως το 1991 με βάση το

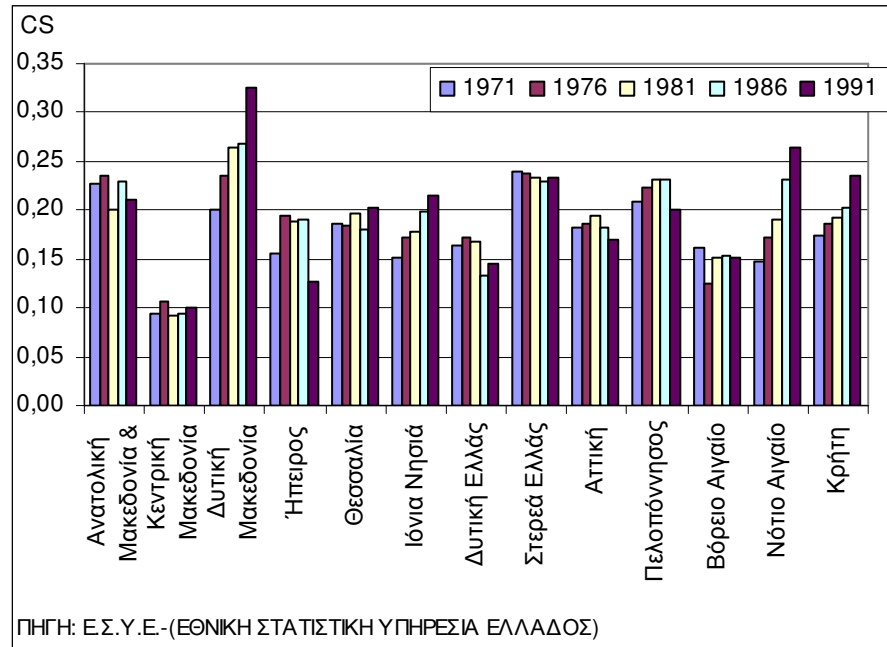
παραγόμενο προϊόν. Από το διάγραμμα (Διαγρ. 3.17) παρατηρούμε ιδιαίτερα εγκαταστημένη είναι η δραστηριότητα των ορυχείων η οποία μέσα στα 20 έτη που εξετάζουμε αυξάνει σημαντικά τον βαθμό συγκέντρωσης της σε κάποιες περιφέρειες της χώρας. Σημαντική είναι η μείωση του βαθμού συγκέντρωσης του τραπεζικού τομέα κατά το ήμισυ συγκεκριμένα, την εικοσαετία αυτή. Αυξητική όμως, διαφαίνεται να είναι η συγκέντρωση των δραστηριοτήτων της βιομηχανικής μεταποίησης, της υγείας και της εκπαίδευσης, καθώς και των διάφορων υπηρεσιών. Ενώ οι υπόλοιπες δραστηριότητες δεν είναι ιδιαίτερα εγκατεστημένες σε κάποια περιφέρεια. Αυτό δεν εγγυάται ότι ο υπάρχον βαθμός συγκέντρωσης τους τελικά, δεν λειτουργεί ως όφελος της οικονομικής επίδοσης ορισμένων μόνο περιφερειών, δημιουργώντας ανισότητες.

Για την περαιτέρω κατανόηση των ανισοτήτων που δημιουργούνται σε περιφερειακό επίπεδο

μελετήσαμε και την ειδίκευση (Διαγρ. 3.18) που παρουσιάζουν οι περιφέρειες σε κάποιες δραστηριότητες σε σχέση με την εθνική της κατανομή.

Βλέπουμε λοιπόν, από το παρακάτω γράφημα ότι ο βαθμός

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.18: ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ '71-'91 ΤΩΝ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ (C_S ΒΑΣΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟ ΑΕΠ ΤΩΝ 13 ΒΑΣΙΚΩΝ

συγκέντρωσης κάποιων δραστηριοτήτων αυξάνει σημαντικά την εικοσαετία 1971-1991 στη Δυτική Μακεδονία, στο Νότιο Αιγαίο στα νησιά του Ιονίου και στην Κρήτη. Σημαντικός είναι και ο βαθμός συγκέντρωσης κάποιων δραστηριοτήτων στην Στερεά Ελλάδα και στην Ανατολ. Μακεδονία, καθώς και στην Πελοπόννησο. Στην τελευταία περιφέρεια φαίνεται να φθίνει σημαντικά ο συντελεστής ειδίκευσης.

Εύκολα μπορεί να συνδυάσει κανείς την ιδιαίτερη εγκατάσταση της δραστηριότητας των ορυχείων με την ιδιαίτερη ειδίκευση του Νοτίου Αιγαίου και της Δυτικής Μακεδονίας αφού στις περιοχές αυτές είναι εγκαταστημένα σημαντικού μεγέθους μεταλλεία. Ενώ η απότομη αύξηση από το 1981 και το 1991 της ειδίκευσης της Δυτικής Ελλάδος, Θεσσαλίας και νοτίου Αιγαίου μπορούν να συνδυαστούν με επιχειρήσεις ηλεκτροπαραγωγής και ύδατος.(Αιολικά πάρκα στα νησιά του Αιγαίου, υδροηλεκτρικό Κρεμαστών στην Αιτωλοακαρνανία ,Φράγμα λίμνης Πλαστήρα στη Θεσσαλία).

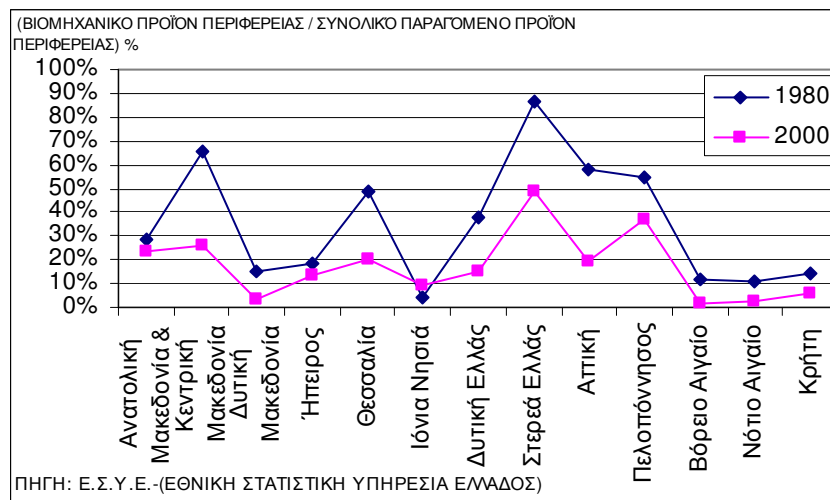
3.4. Σύνολο Βιομηχανίας– βιομηχανικά μεγέθη και ανισότητες σε περιφερειακό επίπεδο.

3.4.1. Ο ρόλος της βιομηχανίας στην οικονομική επίδοση των περιφερειών της Ελλάδας

Ο ρόλος της βιομηχανίας στην διαμόρφωση του συνολικού προϊόντος όσον αφορά τις 13 περιφέρειες ανάπτυξης της χώρας (Διαγρ. 3.19), έχει φθίνουσα πορεία από το 1980 στο 2000. Το 1980 ήταν σημαντική η συμμετοχή του βιομηχανικού προϊόντος στο περιφερειακό προϊόν και μάλιστα με ποσοστά άνω του 50 % σε τέσσερις περιφέρειες με την στερεά Ελλάδα να στηρίζει την ευημερία της στη βιομηχανία, ενώ οι νησιωτικές περιφέρειες αντίθετα να είναι σχετικά ανεξάρτητες από τη βιομηχανική δραστηριότητα όσον αφορά την οικονομική της επίδοση.

Το 2000 η συμμετοχή του βιομηχανικού προϊόντος στο περιφερειακό προϊόν δεν ήταν σε καμία περιφέρεια άνω του 50%. Η αλλαγή του προσανατολισμού της οικονομίας όσον αφορά την βαρύτητα στους κλάδους δραστηριότητας είναι

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.19: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΑΕΠ 1980-2000

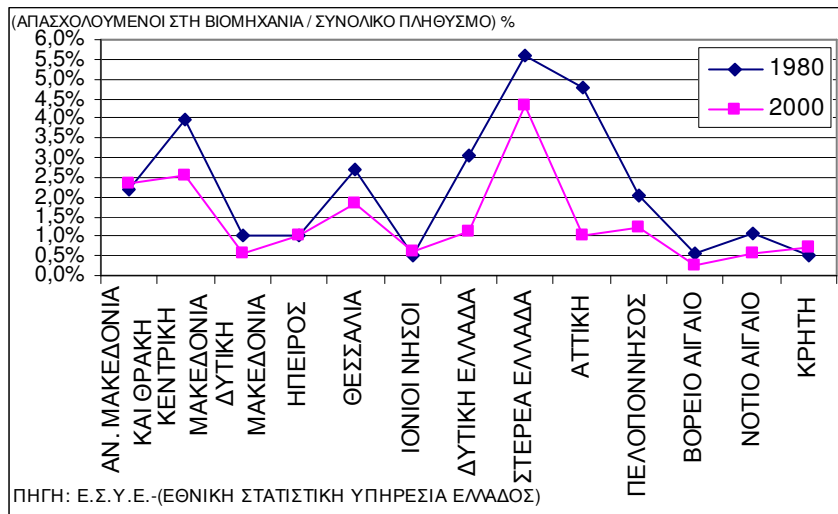
εμφανής στις περιφέρειες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κεντρική Μακεδονία, η Θεσσαλία, η Αττική αλλά και τα νησιά του Αιγαίου συμπεριλαμβανομένου και την Κρήτη όπου παρατηρείται σημαντική αλλαγή, πλέον του υποδιπλασιασμού, των ποσοστών συμμετοχής του βιομηχανικού προϊόντος στο ΑΠΠ των περιφερειών αυτών. Στις παραπάνω περιφέρειες, πλην της Αττικής, δεν παρατηρείται τόσο μεγάλη ποσοστιαία μεταβολή στον απασχολούμενο πληθυσμό στη βιομηχανική δραστηριότητα κάτι που προϋδεάζει για μείωση της παραγωγικότητας την εικοσαετία αυτή, παρά την αύξηση των βιομηχανικών καταστημάτων. Μόνο η περιφέρεια των Ιονίων Νήσων σημειώνει μια μικρή

αύξηση του ποσοστού συμμετοχής του βιομηχανικού τους προϊόντος σε σχέση με το ΑΠΠ της.

Στην τελευταία, η αύξηση αυτή συνοδεύτηκε και με παράλληλη αύξηση των απασχολούμενων στη βιομηχανία στην περιφέρειας της. Το φαινόμενο αυτό, της αύξησης του ποσοστού των

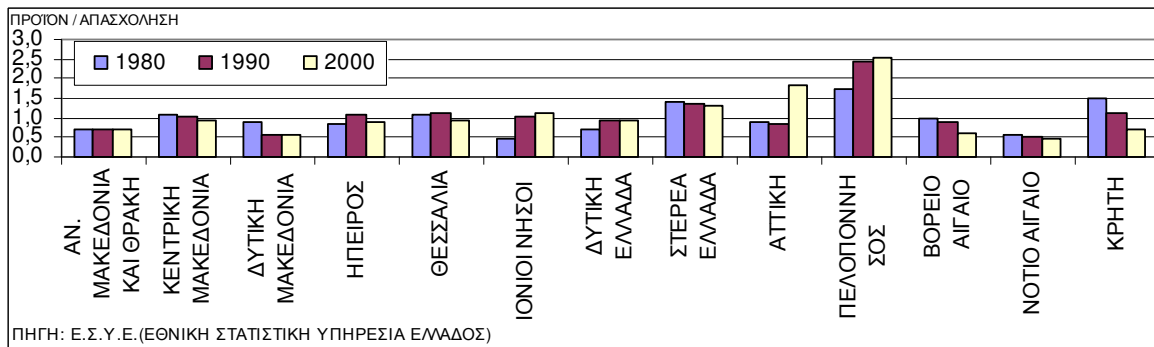
απασχολούμενων στη βιομηχανική δραστηριότητα ως προς τον πληθυσμό της περιφέρειας σημειώνεται στην Κρήτη, στην ανατολική Μακεδονία και Θράκη αλλά και στην Ήπειρο. Η αύξηση αυτή δεν συνοδεύτηκε και από αύξηση του

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.20: ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΟΣΟΣΤΟΥ ΤΩΝ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΓΙΑ ΤΙΣ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ 1980-2000

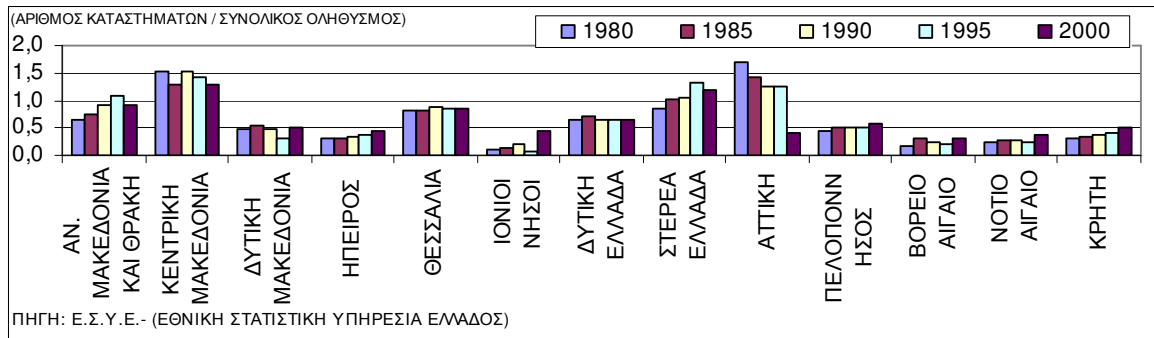

παραγόμενου βιομηχανικού προϊόντος στις παραπάνω περιφέρειες παρά μόνο στην Ήπειρο και στα Νησιά του Ιονίου.

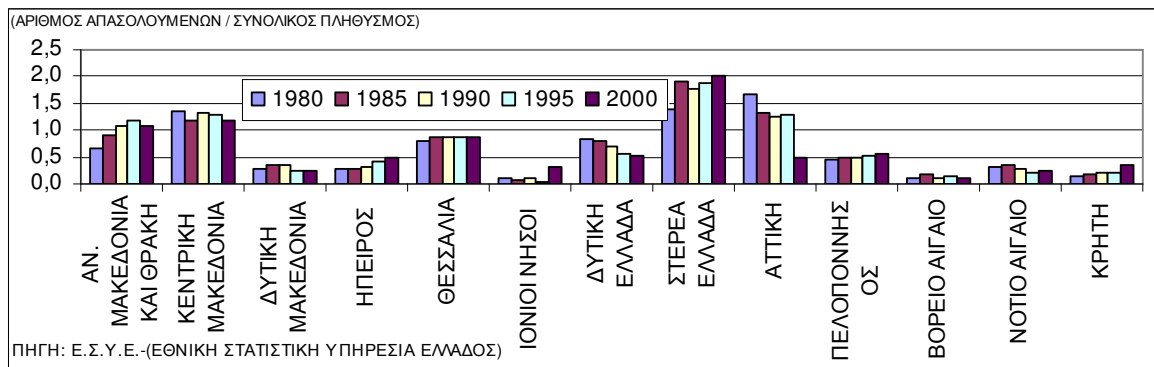
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.21: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΠΡΟΪΟΝ/ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1980-2000 (13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ)

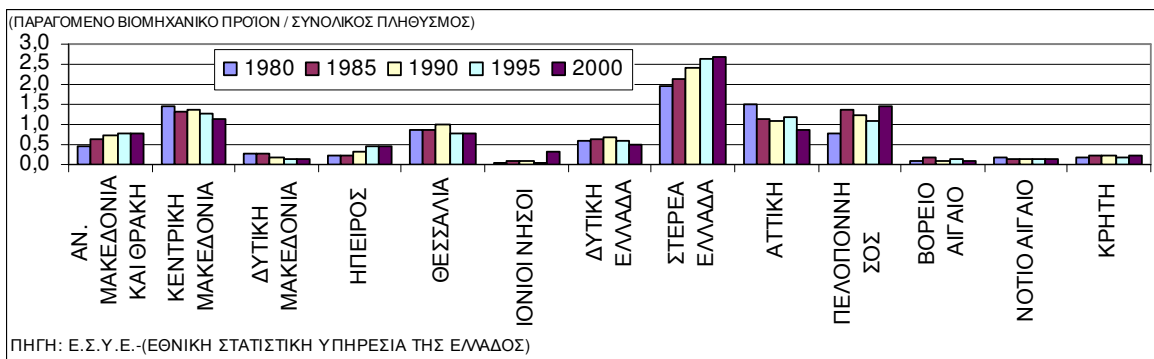
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.22: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1980-
2000
(13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ)

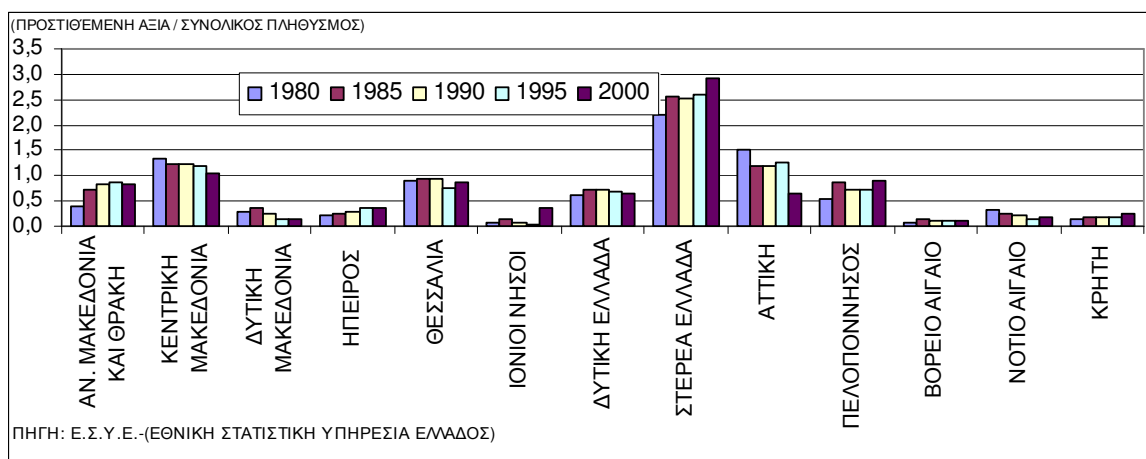
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.23: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ
1980-2000
(13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.24: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1980-2000
(13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ)

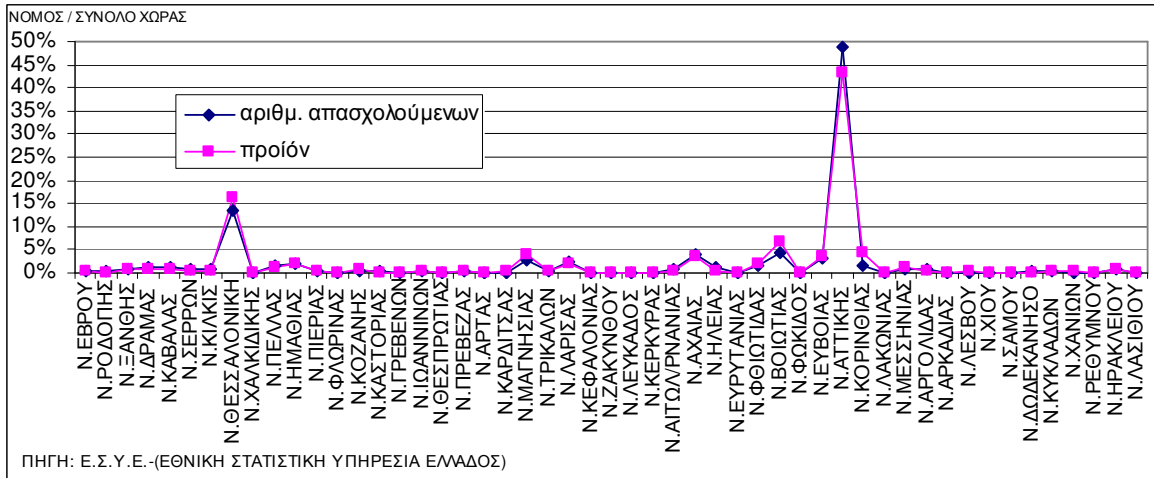
**ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.25: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΠΡΟΣΤΙΘΕΜΕΝΗ ΑΞΙΑ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΗ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ 1980-2000
(13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ)**

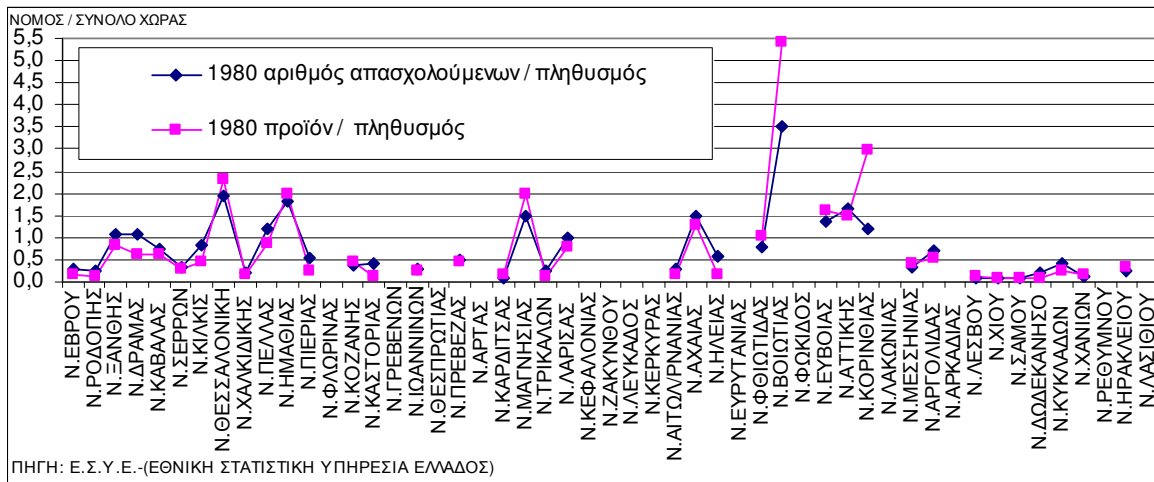
3.4.2. Η ελληνική βιομηχανία το 1980 και το 2000 ανά νομό

Είναι γεγονός ότι το 1980 η βιομηχανική δραστηριότητα ήταν συγκεντρωμένη σε δύο νομούς την Αττική και την Θεσσαλονίκη, όπου ο αριθμός των απασχολούμενων και το βιομηχανικό τους προϊόν αντιπροσώπευε το 65% και 59% αντίστοιχα και των δυο μαζί, του συνολικού της χώρας (Διαγρ. 3.26). Ακολουθούσε σε δυναμικότητα η Βοιωτία, η Αχαΐα, η Μαγνησία και η Λάρισα όπου έκαστος νομός δεν κατείχε ποσοστό μεγαλύτερο του 5% της χώρας ούτε σε απασχολούμενους στη βιομηχανία, ούτε σε βιομηχανικό προϊόν (ο νομός Βοιωτίας μόνο λίγο πάνω από 5% σε ΑΕΠ). Αν συνυπολογίσουμε και τον συνολικό πληθυσμό κάθε νομού ως ένδειξη της δυναμικότητας του και σταθμίσουμε τα προηγούμενα ως προς τον πληθυσμό κάθε νομού (Διαγρ. 3.27), παρατηρούμε πως ο νομός Αττικής δεν κατέχει την πρώτη θέση, αλλά αναδεικνύονται ως ιδιαίτερα παραγωγικοί και άλλοι νομοί, όπως ο νομός Κορινθίας ο οποίος είναι και ο πιο παραγωγικός σε παραγωγή προϊόντος ανά απασχολούμενο, ο νομός Πέλλας, ο νομός Ημαθίας, ο νομός Μαγνησίας, ο νομός Αχαΐας και τέλος ο νομός Ευβοίας κατέχουν αριθμό απασχολούμενων και παραγόμενο βιομηχανικό προϊόν μεγαλύτερο των μέσων εθνικών τιμών.

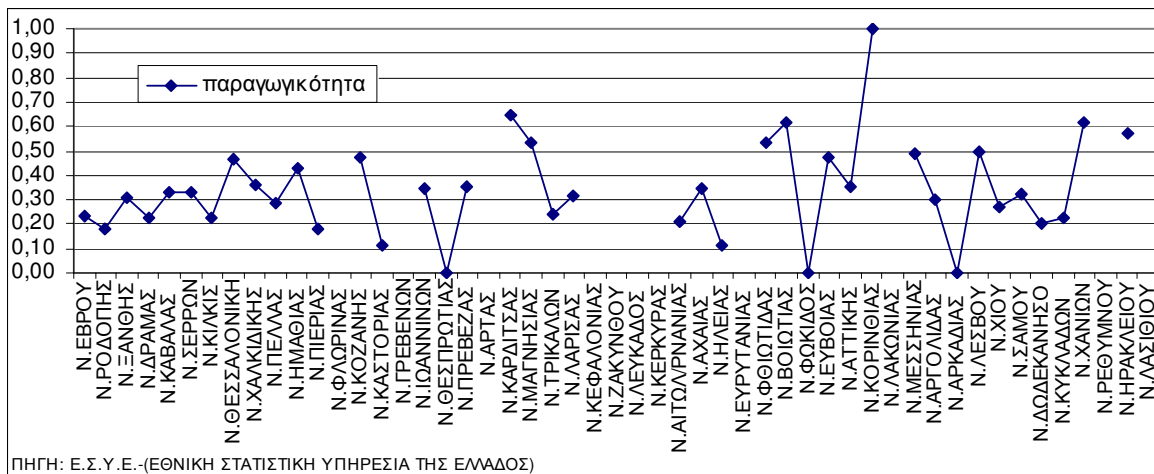
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.26: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-1980
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝ
ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ (ΧΩΡΑ=100%)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.27: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-1980
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝ
ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ
(ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΧΩΡΑΣ=1)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.28: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-1980
ΠΡΟΪΟΝ/ΑΡΙΘΜ. ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΝΟΜΟ (ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΤΙΜΗ=1)

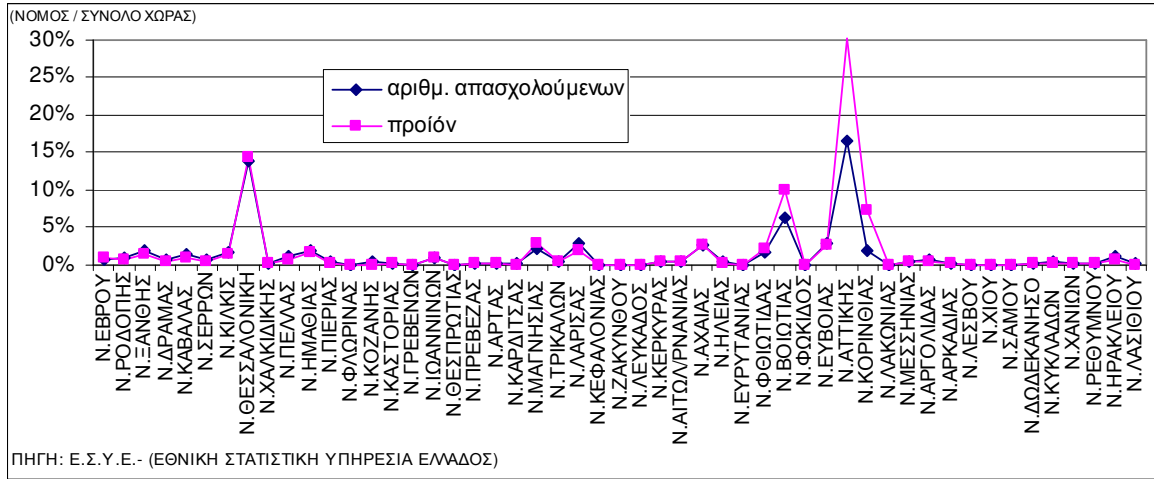

Το έτος 2000 παραμένουν πρωταγωνιστές οι νομοί Αττικής και Θεσσαλονίκης όσον αφορά το μερίδιο που κατέχουν στον απασχολούμενο πληθυσμό στη βιομηχανική δραστηριότητα και στο παραγόμενο βιομηχανικό προϊόν, με συνολικό ποσοστό κατοχής, έναντι του συνολικού της χώρας, 32% και 45% αντίστοιχα (Διαγρ. 3.29).

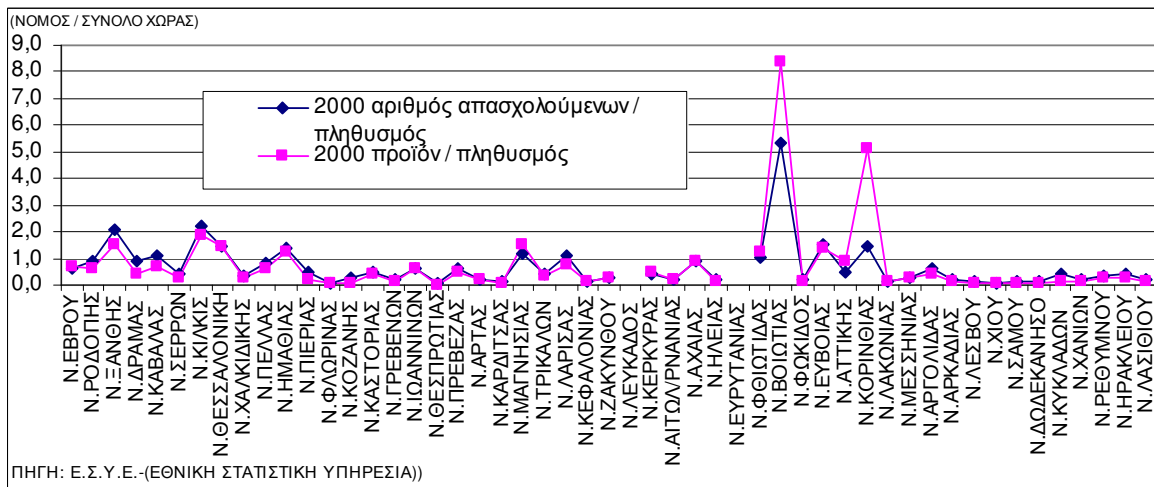
Βέβαια σε σύγκριση με το 1980 τα ποσοστά της Αττικής έχουν μειωθεί αρκετά ενώ της Θεσσαλονίκης είναι σχεδόν αμετάβλητα. Αυτό σημαίνει πως ο νομός Θεσσαλονίκης συγκράτησε την δυναμικότητα σε επίπεδο νομού και δεν παρατηρήθηκε αποκέντρωση της βιομηχανίας στη Κεντρ. Μακεδονία. Δεν κατάφερε όμως ο νομός Θεσσαλονίκης να συγκράτηση την δυναμικότητα του στον απασχολούμενο πληθυσμό στη βιομηχανική δραστηριότητα και στο παραγόμενο βιομηχανικό προϊόν, ως προς τις μέσες εθνικές τιμές (Διαγρ. 3.30). Ο νομός Κιλκίς όμως κατάφερε να διπλασιάσει τη αντίστοιχη δυναμικότητα του ως προς τις μέσες εθνικές τιμές σε σχέση με το 1980. Επίσης σε σχέση με το 1980 παρατηρείται αύξηση της παραγωγικότητας στο νομό Αττικής παρόλο που γενικά παρατηρείται μια μείωση της παραγωγικότητας στους νομούς της χώρας (Διαγρ. 3.31, 3.32).

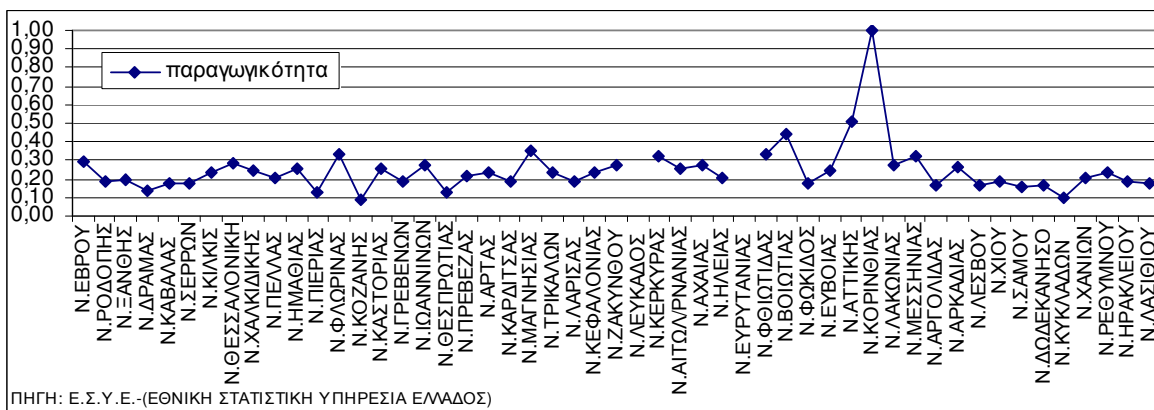
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.29: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝ
ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ (ΧΩΡΑ=100%)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.30: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΪΟΝ
ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ (ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΧΩΡΑ =1)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.31: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-2000
ΠΡΟΪΟΝ/ΑΡΙΘΜ. ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΝΟΜΟ (ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΤΙΜΗ=1)

3.4.3. Βιομηχανικές εγκαταστάσεις: Εικόνα και εξέλιξη

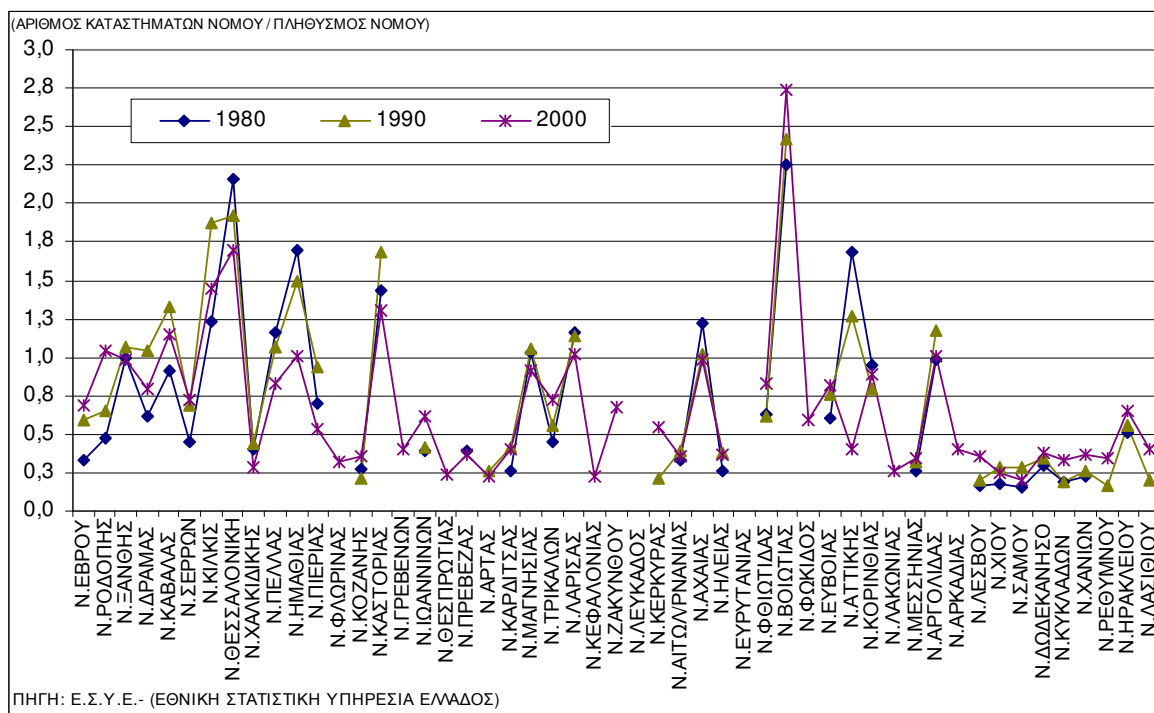
Ο αριθμός των βιομηχανικών εγκαταστάσεων και κυρίως η διαχρονική μεταβολή του, αποτελεί ένα δείκτη δυναμικής ανάπτυξης μιας περιοχής, όπως και τον βαθμό ωρίμανσης των κινήτρων που παρέχονται από την πολιτεία καθώς και την εκδήλωση εγχώριας ή και αλλοδαπής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας ως ανταπόκριση στις προσδοκίες για οικονομική διεύρυνση.

Σε σύνολο χώρας μόνο 11 νομοί βρίσκονται πάνω από το μέσο εθνικό όρο (χώρα=1), όσον αφορά τον αριθμό καταστημάτων ανά κάτοικο (Διαγρ. 3.32).

Σε επίπεδο περιφερειών τρεις περιφέρειες αυτές της Αττικής, της Κεντρ. Μακεδονίας και της Στερεάς Ελλάδος (η Στερεά Ελλάδα το 1980 βρισκόταν κάτω από το μέσο εθνικό όρο) βρίσκονται όλη την εικοσαετία διαρκώς πάνω από τον μέσο εθνικό όρο. Η Αττική και η Κεντρ. Μακεδονία σημειώνουν από το 1980 διαρκώς μείωση του αριθμού των βιομηχανικών καταστημάτων σε αντίθεση με τις άλλες περιφέρειες που σημειώνουν αύξηση (Διαγρ. 3.22). Σε επίπεδο νομών η Ροδόπη, η Εύβοια, η Αχαΐα, το Ηράκλειο, ο Έβρος και οι Σέρρες παρουσιάζουν συνεχή αύξηση.

Πράγματι, όσον αφορά την εκδήλωση επιχειρηματικής πρωτοβουλίας εκτός των αστικών κέντρων σημειώνεται μια πρόοδος σαν ανταπόκριση των οικονομικών κινήτρων που δίδονται από την πολιτεία χωρίς όμως αυτό να πως η επιτυχημένη αρχικά αυτή

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.32: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ-2000
ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΤΑΘΜΙΣΜΕΝΟΣ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ
'80-'00 (52 ΝΟΜΟΙ)

προσπάθεια άντεξε στον χρόνο, διότι όπως θα δούμε και παρακάτω οι ανισότητες στα βασικά βιομηχανικά μεγέθη αν και σημείωσαν τη δεκαετία του '80 μια μείωση, την δεκαετία του '90 παρατηρείται σημαντική άμβλυνση των ανισοτήτων ειδικά σε επίπεδο νομών.

3.4.4. Ανισότητες στα βασικά βιομηχανικά χαρακτηριστικά σε επίπεδο νομών, περιφερειών και MSR μεταξύ 1980 και 2001

Στην παράγραφο αυτή θα μελετήσουμε την εξέλιξη των ανισοτήτων των βιομηχανικών χαρακτηριστικών, στο σύνολο των κλάδων της βιομηχανίας, έτσι όπως διαμορφώνονται την εικοσαετία 1980-2001 στους νομούς και στις περιφέρειες της χώρας. Σκοπός μας είναι να σκιαγραφήσουμε, όσο πιο αντιπροσωπευτικά, την πραγματική εικόνα της διασποράς της βιομηχανικής δραστηριότητας στον ελληνικό χώρο, έτσι ώστε να κατανοήσουμε την γενικότερη τάση των διαμορφούμενων ανισοτήτων και των πόλων συγκέντρωσης της. Η βιομηχανία είναι γεγονός ότι αποτελεί μοχλό οικονομικής ανάπτυξης για μια περιοχή, έτσι όσο οι ανισότητες τείνουν να συρρικνωθούν τόσο μειώνονται και διαπεριφερειακές ανισότητες σε αρκετούς τομείς.

Τα βιομηχανικά χαρακτηριστικά είναι ο αριθμός των βιομηχανικών εγκαταστάσεων, ο απασχολούμενος πληθυσμός στην βιομηχανία, το παραγόμενο βιομηχανικό προϊόν και η προστιθέμενη αξία. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο αριθμός των βιομηχανικών εγκαταστάσεων σε κάθε περιοχή προσδιορίζει την έκταση της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην περιοχή αυτή. Ο αριθμός των απασχολούμενων στην βιομηχανία σε κάθε περιοχή φανερώνει το μέγεθος της δραστηριότητας και το οικονομικό προφίλ της. Το παραγόμενο βιομηχανικό προϊόν δείχνει την οικονομική επίδοση της περιοχής ή τη συμμετοχή της βιομηχανίας στην διαμόρφωση του πλούτου της περιοχής αυτής. Ενώ τέλος, η προστιθέμενη αξία είναι συνυφασμένη με το είδος και την ποιότητα της παραγωγικής διαδικασίας της βιομηχανικής δραστηριότητας. Επίσης αποτελεί ένδειξη τεχνολογικής ανάπτυξης και βαθμού εκβιομηχάνισης της τελευταίας.

Ενώ όπως φαίνεται στα αντίστοιχα διαγράμματα (Διαγρ. 3.21, 3.22, 3.23, 3.24, 3.25) αν σταθμιστούν τα παραπάνω μεγέθη με τον πληθυσμό κάθε περιφέρειας διαπιστώνουμε την δυναμικότητα κάθε μιας και διαμορφώνουμε πιο ευαίσθητους δείκτες ως προς τον παράγοντα ανθρώπινο δυναμικό.

Για τη σύγκριση των ανισοτήτων που μας ενδιαφέρουν για την περίοδο 1980-2001, χρησιμοποιούμε και εδώ τον συντελεστή απόκλισης C_v ως τον πιο αξιόπιστο δείκτη διασποράς Σύμφωνα με τον υπολογισμό του συντελεστή απόκλισης για τα βιομηχανικά

χαρακτηριστικά για την περίοδο 1980-2001 παρατηρούμε καταρχήν πως σε επίπεδο νομών οι ανισότητες είναι αρκετά διευρυμένες για όλη την εικοσαετία με ιδιαίτερη άμβλυνση μετά το 1998 και στα τέσσερα βιομηχανικά χαρακτηριστικά. Και στις τρεις χωρικές υποδιαιρέσεις όπου εξετάζουμε τις ανισότητες, διαρκώς ο μέσος όρος των αποκλίσεων του αριθμού των εγκαταστάσεων ως ποσοστό του μέσου είναι μεγαλύτερος από το αντίστοιχο ποσοστό του βιομηχανικού προϊόντος. Αυτό σημαίνει πως οι ανισότητες όσον αφορά το πλήθος των εγκαταστάσεων είναι μεγαλύτερες σε όλα τα επίπεδα σύγκρισης από ότι οι ανισότητες που αφορούν το παραγόμενο προϊόν. Ενώ ο συντελεστής απόκλισης για τον απασχολούμενο πληθυσμό και την προστιθέμενη αξία βρίσκονται όσον αφορά τον βαθμό ανισότητας ανάμεσα στα δυο προηγούμενα βιομηχανικά μεγέθη, σε όλα τα επίπεδα σύγκρισης.

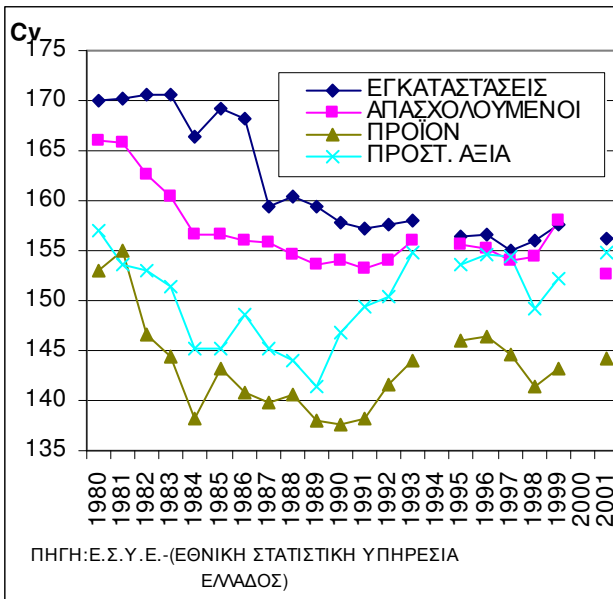
Σε επίπεδο περιφερειών (Διαγρ. 3.33) μετά το 1990 οι ανισότητες δείχνουν να διευρύνονται μέχρι το 1998 όπου σημειώνεται μια ύφεση μόνο στις ανισότητες που αφορούν το προϊόν και την προστιθέμενη αξία και για εκείνη την χρονιά μόνο, διότι ύστερα παρουσιάζουν άμβλυνση.

Στις περιοχές με διάκριση MSR (Διαγρ. 3.34) οι ανισότητες στα βιομηχανικά μεγέθη καταγράφουν τις πιο μικρές τιμές, αντιπροσωπευμένες από τον συντελεστή απόκλισης για κάθε έτος. Βασικά κυμαίνονται οι μέσες αποκλίσεις από τον μέσο όρο των τιμών από 5% έως και 22% περίπου του μέσου όρου των τιμών αυτών (των βιομηχανικών μεγεθών που μελετούμε). Για τον αριθμό των εγκαταστάσεων, τους απασχολούμενους και την προστιθέμενη αξία παρατηρείτε μείωση των ανισοτήτων έως το 1997. Ενώ για το προϊόν οι ανισότητες μεταξύ MSR μειώνονται απότομα έως το 1984 και μετά διατηρούνται σε μία κατάσταση ισορροπημένη για τα επόμενα 16 έτη. Κάτι που μπορεί να οφείλεται στην πολύ μεγάλη τιμή μιας παρατήρησης η οποία να παραμένει ιδιαίτερα μεγάλη σε σχέση με τις υπόλοιπες έτσι ώστε η απόκλιση από τον αριθμητικό μέσο να καθίσταται σχεδόν σταθερή παρά όλες τις άλλες σχετικές μεταβολές των υπολοίπων παρατηρήσεων, δηλαδή των τιμών του προϊόντος των άλλων περιοχών σε σχέση με τις τιμές των μητροπολιτικών περιοχών όπου και συγκεντρώνεται όπως έχουμε δει το μεγαλύτερο ποσοστό της παραγωγής του βιομηχανικού προϊόντος. Επίσης το βιομηχανικό προϊόν της Αττικής μειώνεται μεταξύ 1980 και 1985 και αυξάνεται σε άλλες περιοχές που δεν ανήκουν στις μητροπολιτικές περιοχές.

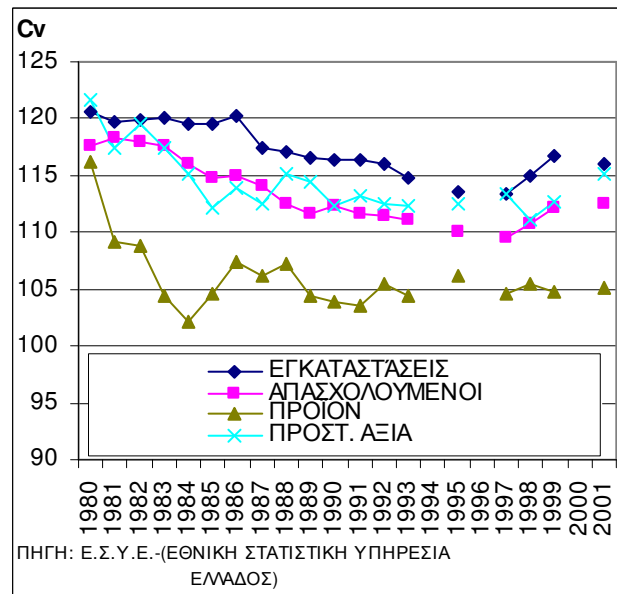
Σε επίπεδο νομών (Διαγρ. 3.34) οι ανισότητες στα βιομηχανικά μεγέθη που εξετάζονται σημειώνουν μια σταθερή εικόνα από το 1980 μέχρι και το 1997, ενώ από εκεί και ύστερα διακρίνουμε μια έντονη αύξηση των αποκλίσεων η οποία δείχνει να κάμπτεται

το 2001. Ενδεχομένως η αύξηση των μεγεθών που παρουσιάζονται μονομερώς στο νομό Βοιωτίας να επηρεάζουν τη γενικότερη εικόνα των ανισοτήτων μεταξύ των νομών όπως καταγράφεται από τη μελέτη του συντελεστή απόκλισης των τιμών των βιομηχανικών μεγεθών.

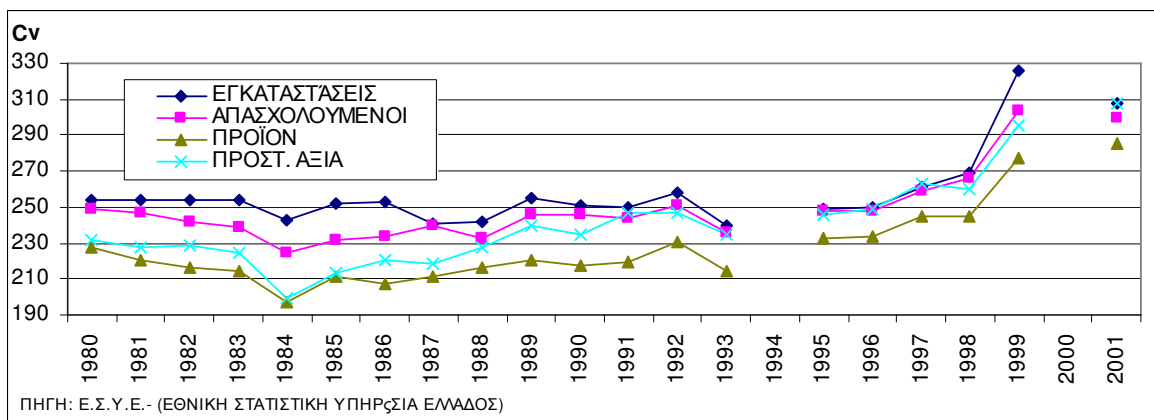
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.33: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ- ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΣΤΙΣ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ 1980-2001

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.34: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ- ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΚΑΤΑ ΔΙΑΚΡΙΣΗ MSR 1980-2001

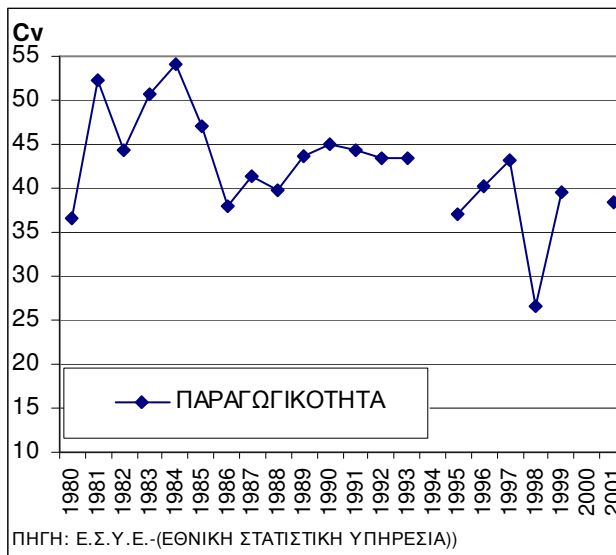

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.35: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ- ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ 52 ΝΟΜΟΥΣ 1980-2001

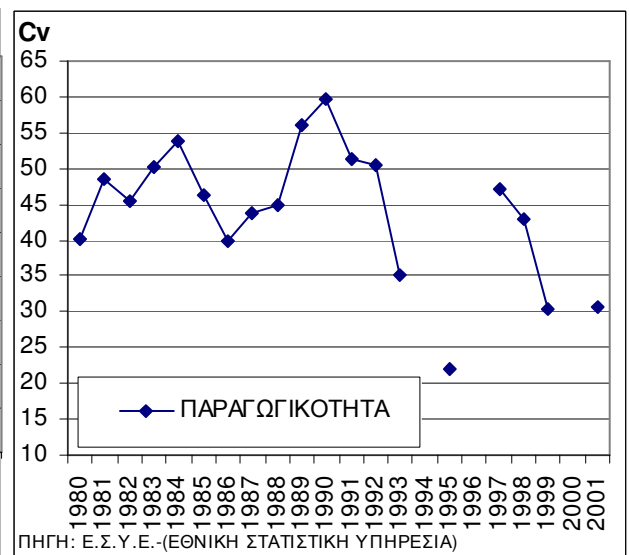

Όσον αφορά την απόκλιση που διαμορφώνεται στις τιμές της παραγωγικότητας της εργασίας (Διαγρ. 3.36, 3.37, 3.38) την εικοσαετία που μελετούμε, παρατηρούμε ότι δεν κυμαίνεται σε ιδιαίτερα μεγάλα ποσοστά και κατά τις τρεις χωρικές υποδιαίρεσεις. Σημαντικό είναι πως οι μικρότερες τιμές απόκλισης εδώ σημειώνονται σε επίπεδο νομών όπου οι περισσότερες τιμές βρίσκονται κοντά στο 25% με ορισμένα έτη και κάτω από 15%, με εξαίρεση το '80, το '84 και το '01 όπου οι ανισότητες όπως φαίνεται αμβλύνονται σημαντικά. Σε επίπεδο περιφερειών και MSR ο βαθμός ανισότητας της παραγωγικότητας είναι αυξημένος σε σχέση με τους νομούς.

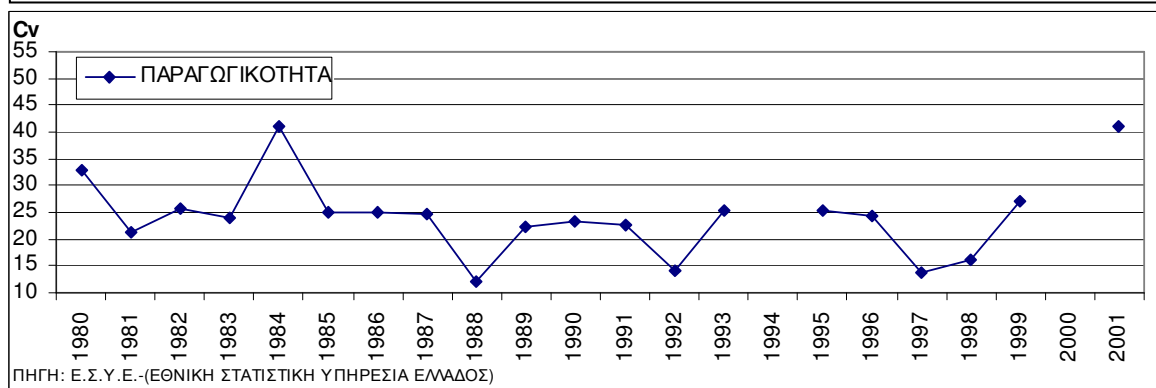
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.36: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ- ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΙΣ 13 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ 1980-2001

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.37: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ- ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ MSR 1980-2001

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.38: ΣΥΝΟΛΟ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ- ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΥΣ 52 ΝΟΜΟΥΣ 1980-2001

ΚΕΦΑΛΑΙΟ. 4. Το περιφερειακό πρόβλημα

Στο κεφάλαιο αυτό εισάγεται η έννοια και η διάσταση του περιφερειακού προβλήματος. Αρχικά, θα γίνει προσπάθεια να ορισθεί και να οριοθετηθεί η έννοια αυτή, σε συνδυασμό με τις έννοιες της ανάπτυξης γενικότερα και της περιφερειακής ανάπτυξης ειδικότερα. Παράλληλα, θα γίνει αναφορά στην έννοια, το αντικείμενο και τους σκοπούς της Περιφερειακής οικονομικής πολιτικής, ως το πρωταρχικό μέσο ενίσχυσης της αναπτυξιακής διαδικασίας και μείωση των ανισοτήτων στις διάφορες περιφέρειες. Στη συνέχεια ακολουθεί μια περιγραφή των αιτιών που προκαλούν το περιφερειακό πρόβλημα και τις διαπεριφερειακές ανισότητες, όπου επιβάλλεται η ανάγκη αντιμετώπισης τους, με τη βοήθεια μιας σειράς μέτρων και φορέων. Τέλος, γίνεται λόγος για τη συμβολή της τεχνολογίας και της τοπικής γνώσης και μάθησης ειδικότερα (ως τα νέα μέσα άσκησης της περιφερειακής πολιτικής) στην αντιμετώπιση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων και του περιφερειακού προβλήματος γενικότερα.

4.1. Περί ανάπτυξης και Περιφερειακής ανάπτυξης

Ο όρος ανάπτυξη χρησιμοποιείται για να εκφράσει την επίτευξη ή την επιδίωξη μιας ή περισσότερων θετικών μεταβολών στα βασικά συστατικά στοιχεία της οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας των ανθρώπων. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ιδιαίτερα μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, πρωταρχικός στόχος της αναπτυξιακής προσπάθειας υπήρξε η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, δηλαδή η επίτευξη υψηλών ρυθμών αύξησης του παραγόμενου προϊόντος κυρίως μέσω της εκβιομηχάνισης .

Σήμερα ο όρος ανάπτυξη χρησιμοποιείται με πολύ ευρύτερο εννοιολογικό περιεχόμενο από εκείνο της οικονομικής ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, ξεπερνά τα στενά όρια οικονομικής σφαίρας και συμπεριλαμβάνει μεταβολές και διαφορές οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε πολιτικό, κοινωνικό ,πολιτιστικό και περιβαλλοντικό επίπεδο.

Ωστόσο το να ορίσει κανείς την έννοια και το περιεχόμενο της οικονομικής πολιτικής αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα, καθώς το περιεχόμενο της είναι πολυδιάστατο και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εκάστοτε σύστημα αξιών και προτιμήσεων κάτω από το οποίο επιχειρείται ο προσδιορισμός του.

Η περιφερειακή ανάπτυξη εμφανίστηκε σαν πολιτικό αίτημα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου και κυρίως μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο στη δυτική Ευρώπη και την Αμερική με πρωταρχικό στόχο να αντιμετωπισθούν οι επιπτώσεις από την οικονομική

κρίση της δεκαετίας του 1930 στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες και να αποκατασταθεί συνεπώς η κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η οικονομία τους λόγω του πολέμου. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας πραγματικότητας ,και για την άμβλυνση των προβλημάτων που δημιουργούνται, κρίθηκε αναγκαία η επέμβαση και η ενεργοποίηση του κρατικού παράγοντα.

Μέχρι τότε τα διάφορα οικονομικά προγράμματα ανάπτυξης θεωρούσαν σαν κυρίαρχη μεταβλητή της πολιτικής τους τη χρονική διάσταση, αγνοώντας το τεράστιο ειδικό βάρος της χωρικής διάστασης. Βέβαια ,σήμερα είναι σαφώς προσδιορισμένο το γεγονός ότι η μεταβλητή χώρος αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο που επηρεάζει την οικονομική ανάλυση και τον οικονομικό προγραμματισμό.

Η ανάπτυξη όμως του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, τόσο σε εθνική όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, οδήγησε στη διαμόρφωση περιφερειών με σημαντικές διαφορές και ανισότητες σε επίπεδο απασχόλησης και των παραγωγικών δομών. Κάτι τέτοιο, βέβαια ήταν αδιανόητα για την κλασική οικονομική θεωρία, συμφωνά με την οποία οι συντελεστές παραγωγής εργασία και κεφάλαιο χαρακτηρίζονται από πλήρη κινητικότητα και συνεπώς δεν επηρεάζονται από τον παράγοντα χώρο.

Όπως η οικονομική ανάπτυξη έτσι και η περιφερειακή ανάπτυξη αποτελεί μια πολυδιάστατη και πολυσύνθετη έννοια που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα αναφοράς. Η διαδικασία της περιφερειακής ανάπτυξης προκαλείται από τον κατάλληλο συνδυασμό στόχων, μέσων και φορέων σε ένα πρόγραμμα για να επιτύχουν την ισόρροπη και διαχρονική μεταβολή της διαπεριφερειακής διόρθωσης των ανισοτήτων.

4.2. Το αντικείμενο και η έννοια της περιφερειακής οικονομικής πολιτικής.

Η περιφερειακή οικονομική πολιτική περιλαμβάνει «όλες τις παρεμβάσεις του κράτους που αποσκοπούν στη βελτίωση της γεωγραφικής κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων. Στην ουσία, η περιφερειακή πολιτική προσπαθεί να διορθώσει ορισμένες χωρικές συνέπειες της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς για να επιτύχει δυο αλληλοσχετιζόμενους αντικειμενικούς σκοπούς, την οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση της κοινωνικής διανομής».

Κύριο χαρακτηριστικό της περιφερειακής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας την δεκαετία του 1990 υπήρξε η προώθηση της συνοχής μεταξύ των περιφερειών των χωρών μελών της. Η στρατηγική αυτή κατοχυρώνεται θεσμικά στο άρθρο 130α της συνθήκης του Maastricht ως εξής «Για να προωθηθεί η συνολική αρμονική ανάπτυξη, η Κοινότητα πρέπει να αναπτύξει και να κατευθύνει τη δράση της προς την οικονομική και κοινωνική

συνοχή της. Ειδικότερα η Κοινότητα πρέπει να στοχεύει στη μείωση των ανισοτήτων μεταξύ των διάφορων περιφερειών και της καθυστέρησης των λιγότερο ευνοημένων περιφερειών περιλαμβανομένων και των αγροτικών περιοχών».

Πεδίο εφαρμογής της περιφερειακής πολιτικής είναι ένα σύνολο χωρών ,μια χώρα ή μια περιφέρεια και έτσι προσδιορίζεται αντίστοιχα σε Κοινοτική ή Εθνική ή Ειδική περιφερειακή πολιτική. Η περιφερειακή πολιτική διακρίνεται επίσης σε προωθητική ή περιοριστική. Η πρώτη στοχεύει στην ενίσχυση της αναπτυξιακής διαδικασίας στις καθυστερημένες περιφέρειες και η δεύτερη στη μείωση των αρνητικών συνεπειών που προκύπτουν από την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και οικονομικών δραστηριοτήτων σε μια περιφέρεια.

Η περιφερειακή πολιτική ολοκληρώνεται στην εφαρμογή της κυρίως με τον καθορισμό :

- Των χαρακτηριστικών των αιτιών του περιφερειακού προβλήματος
- Των σκοπών και των στόχων που συνδέονται με το πρόβλημα
- Των περιορισμών που υπάρχουν και των τεχνικών προγραμματισμού
- Του συνδυασμού μέσων και μέτρων που θα χρησιμοποιηθούν
- Του ρόλου της κοινοτικής περιφερειακής πολιτικής
- Της αξιολόγησης της πολιτικής

4.3. Το περιφερειακό πρόβλημα: τα αίτια και η ανάγκη αντιμετώπισης του.

Από τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το λεγόμενο περιφερειακό πρόβλημα αναφέρεται στο χάσμα –με την μορφή των διαφορών των κοινωνικών μεγεθών- που παρατηρείται ανάμεσα στις περιφέρειες ενός κράτους ή και της Ευρωπαϊκής ένωσης, σε επίπεδο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, περιβαλλοντικό κ.τ.λ. Πιο συγκεκριμένα, η ουσία του προβλήματος εντοπίζεται στη διαπίστωση ότι ο μηχανισμός της αγοράς δεν δημιουργεί αυτόματη περιφερειακή ισορροπία και ότι οι περιφερειακές ανισότητες που παρατηρούνται διαχρονικά ανάμεσα στις περιφέρειες μιας χώρας ή μιας ομάδας χωρών μπορούν να προσδιοριστούν με μια σειρά δεικτών όπως το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, η υπερσυγκέντρωση κάποιων δραστηριοτήτων σε μια περιφέρεια, το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού, το ποσοστό της ανεργίας κ.α.

Εκείνο ,ωστόσο, που χρήζει ιδιαίτερης σημασίας εδώ είναι το γεγονός ότι οι περιφερειακές ανισότητες δεν παρατηρούνται πλέον μονάχα σε περιφέρειες με έντονα προβλήματα ανάπτυξης ή χαμηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης. Αντιθέτως, πολύ συχνά εμφανίζονται και σε περιβάλλοντα υψηλής ανάπτυξης και αυτό αποδεικνύεται από τα φαινόμενα αποβιομηχάνισης ου παρατηρούνται τις τελευταίες δεκαετίες. Το πρότυπο

κέντρου-περιφέρειας, η γενικότερη μορφή που παρουσιάζεται το περιφερειακό πρόβλημα, το συναντούμε ακόμα και στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης.

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο προσδιορισμός των αιτιών που προκαλούν το περιφερειακό πρόβλημα αποτελεί μια διαδικασία αρκετά πολύπλοκη. Γενικά, έχει διαπιστωθεί ότι οι πιο σημαντικοί παράγοντες που προκαλούν τις περιφερειακές ανισότητες σχετίζονται με τις ατέλειες και τις αδυναμίες του μηχανισμού της αγοράς, με την άνιση κατανομή των φυσικών πόρων, με το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, με την οικονομική δομή και την κλαδική διάρθρωση των περιφερειών κλπ. Πιο συγκεκριμένα οι παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση και όξυνση του λεγόμενου περιφερειακού προβλήματος και των διαπεριφερειακών ανισοτήτων είναι οι εξής:

1. *γεωγραφικοί παράγοντες*, όπως η έλλειψη φυσικών πόρων σε μια περιφέρεια, η απόστασή της από τα ανεπτυγμένα κέντρα της χώρας, το υψηλό μεταφορικό κόστος σε περιπτώσεις απομακρυσμένων γεωγραφικά περιοχών και συνεπώς η απουσία εξειδικευμένων υπηρεσιών, καινοτομικών δικτύων και πηγών νέων τεχνολογιών
2. *η δομή της οικονομίας των περιφερειών*. Περιφέρειες με παραδοσιακούς κλάδους παραγωγής, με βιομηχανίες καθυστερημένης τεχνολογίας, καθώς και με μονοκλαδική δομή μπορούν εύκολα να παρουσιάσουν αναπτυξιακά προβλήματα σε περίπτωση που μεταβληθούν οι συνθήκες ζήτησης. Αντίθετα, οι περιφέρειες που στηρίζονται σε πιο δυναμικούς κλάδους παραγωγής παρουσιάζουν μεγαλύτερο βαθμό ευελιξίας στις διάφορες μεταβολές της ζήτησης, με αποτέλεσμα να βελτιώνουν τη θέση τους διαρκώς σε σχέση με άλλες περιφέρειες.
3. *η χαμηλή σχετική κινητικότητα εργασίας και κεφαλαίου*. Έχει παρατηρηθεί ότι η κινητικότητα της εργασίας προς τις περιφέρειες που υπάρχει μεγάλη ζήτηση είναι αργή, ενώ το κοινωνικό κόστος μιας τέτοιας μετακίνησης είναι μεγάλο και προκαλεί διάφορα κοινωνικά προβλήματα. Και η κινητικότητα του κεφαλαίου είναι ατελής καθώς είναι δύσκολο μια περιφέρεια με προβλήματα ανάπτυξης να μπορέσει να προσελκύσει το επενδυτικό ενδιαφέρον.
4. *θεσμικοί παράγοντες*. Ο τρόπος με τον οποίο είναι οργανωμένο το θεσμικό πλαίσιο κάθε κράτους, καθώς και ο μηχανισμός λήψης αποφάσεων σε επίπεδο περιφέρειας επηρεάζουν σημαντικά το βαθμό ανάπτυξης και της προοπτικές του. Για παράδειγμα, η συγκέντρωση σημαντικών και αποφασιστικών αρμοδιοτήτων της δημόσιας διοίκησης κυρίως σε μεγάλα αστικά κέντρα αποδυναμώνει το ρόλο και την ισχύ των περιφερειών, δημιουργώντας διάφορα είδη προβλημάτων. Μάλιστα, είναι γεγονός ότι η καθιέρωση του

συγκεντρωτικού συστήματος διοίκησης αποτελεί για πολλές χώρες ένα από τα κύρια αίτια έντασης του περιφερειακού προβλήματος

5. *πολιτικοί παράγοντες*. Πολιτικές αποφάσεις, όπως είναι οι πόλεμοι, οι βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών, ο διαμελισμός κρατών, οι καταστροφές φυσικών πόρων, η ανακατανομή εδαφών, η πολιτική διαμόρφωση των συνόρων των κρατών, οι προσαρτήσεις περιοχών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους κτλ. Δημιουργούν περιφερειακά προβλήματα σε εθνικό ή και σε διεθνές επίπεδο.

6. *πολιτιστικοί παράγοντες*. Η πολιτιστική ανάπτυξη σε μια περιφέρεια βελτιώνει το μορφωτικό επίπεδο, εντείνει την αυτοπεποίθηση που δημιουργεί μια τιμώμενη ιστορική αναδρομή, αυξάνει την παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού, συμβάλει στην ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών μέσω της αυξημένης κοινωνικής δραστηριότητας προς ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα. Αντιθέτως το υψηλό ποσοστό αναλφαβητισμού, η παιδική θνησιμότητα, το υψηλό ποσοστό γεννητικότητας και η μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, καθώς και η έλλειψη ψυχαγωγικών και μορφωτικών ερεθισμάτων εντείνει το πρόβλημα.

7. *εξωτερικές οικονομίες*. Το γεγονός ότι τα μεγάλα αστικά κέντρα διαθέτουν δίκτυα υποδομής μεταφορών και επικοινωνιών, καθώς και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, έχει σαν αποτέλεσμα να αποτελούν πόλο έλξης για την εγκατάσταση επιχειρήσεων και κέντρων λήψης αποφάσεων σε αυτά. Αυτό συμβαίνει δημιουργούνται σημαντικές εξωτερικές οικονομίες κοινωνικής και οικονομικής υποδομής, τεχνολογίας και αστικής συγκέντρωσης στα συγκεκριμένα κέντρα, οι οποίες όμως διευρύνουν το χάσμα ανάμεσα στις ευημερούσες και στις λιγότερο ευημερούσες περιφέρειες..

8. *περιβαλλοντικοί παράγοντες*. οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των διαφόρων περιφερειών σχετικά με την κατάσταση του φυσικού τους περιβάλλοντος διαμορφώνουν την περιβαλλοντική εικόνα τους. Η εικόνα αυτή αποτελεί σημαντικό παράγοντα προσέλκυσης επενδύσεων, κυρίως στους τομείς υψηλής τεχνολογίας και εκπαίδευσης καθώς και του τουρισμού.

9. *έλλειψη αξιοποίησης της διάχυσης καινοτομικών δραστηριοτήτων*. Η έλλειψη των προϋποθέσεων ανάπτυξης εφευρέσεων, καινοτομιών ή απορρόφησης των αποτελεσμάτων της τεχνολογικής έρευνας από τα κέντρα διάχυσης αποτελεί βασική αιτία ανάπτυξης του περιφερειακού προβλήματος.

10. *εξωτερικός έλεγχος*. Οι αποφάσεις επιχειρήσεων, η διοίκηση των οπίων βρίσκεται έξω από τα γεωγραφικά όρια μιας περιφέρειας, μπορούν να δημιουργήσουν περιφερειακό πρόβλημα εξαιτίας της έλλειψης πληροφόρησης σχετικά με τις τοπικές συνθήκες και

ανάγκες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων επιχειρήσεων αποτελούν οι πολυεθνικές εταιρίες.

11. *περιορισμένη επιχειρηματική πρωτοβουλία*. Η έλλειψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών και ευνοϊκού επιχειρηματικού κλίματος σε μια περιφέρεια μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα ανάπτυξης σε αυτήν. Απαραίτητη θεωρείται σε τέτοια περίπτωση η ενεργοποίηση των τοπικών πόρων, η επαγγελματική εξειδίκευση, η προθυμία των τοπικών επιχειρηματιών για την ανάληψη δραστηριοτήτων υψηλού κινδύνου κτλ.

Είναι σαφές ότι η αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος αποτελεί άμεση προτεραιότητα, της πολιτικής κάθε κράτους, το οποίο οφείλει να εφαρμόζει προγράμματα περιφερειακής ανάπτυξης με συγκεκριμένους ποιοτικούς και ποσοτικούς στόχους. Εντούτοις οι πιο σημαντικοί λόγοι που επιβάλλουν την επίλυση του περιφερειακού προβλήματος μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες οικονομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί.

Ως οικονομικοί λόγοι θεωρούνται :α) η διόρθωση της ανεπάρκειας της αγοράς των δυνάμεων της αγοράς, β) η πλήρη απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών και συνεπώς η πρόληψη της ανεργίας, γ) η οικονομική μεγέθυνση των πόρων και η ανακατανομή τους, δ) η πρόληψη των πληθωριστικών πιέσεων, ε) η επέμβαση του κράτους στην απόφαση των επιχειρήσεων σχετικά με τον τόπο εγκατάστασης τους, προς όφελος κάποιων περιφερειών, στ) η μείωση του κόστους συμμόρφωσης των αστικών κέντρων και ζ) η ενίσχυση της επικοινωνίας και των συμμαχιών μεταξύ των λιγότερο ανταγωνιστικών περιφερειών

Οι πιο σημαντικοί κοινωνικό-πολιτικοί παράγοντες είναι: α)η αντιμετώπιση της περιφερειακής ανεργίας β)η δίκαιη διανομή του εισοδήματος γ)η ενίσχυση των πολιτιστικών και περιφερειακών προτύπων, δ)η πολιτική οργάνωση και ενεργοποίηση της συμμετοχής των πολιτών στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Τέλος, οι περιβαλλοντικοί παράγοντες που επιβάλλουν την αντιμετώπιση των έντονων διαπεριφερειακών ανισοτήτων είναι: α)η ανάγκη για προστασία και απορρύπανση του περιβάλλοντος και β)η προώθηση και ενθάρρυνση της διαδικασίας της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης.

4.4. Οι σκοποί και τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής

Βασικός στόχος της περιφερειακής πολιτικής είναι η εφαρμογή μιας σειράς μέτρων που θα συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων που προκαλεί το λεγόμενο

περιφερειακό πρόβλημα, προκειμένου να επιτευχθεί ισορροπία στο βαθμό ανάπτυξης μιας χώρας.

Μια συνοπτική αναφορά των βασικών σκοπών της περιφερειακής πολιτικής παρουσιάζεται παρακάτω:

- ενίσχυση του πληθυσμού των περιμετρικών-καθυστερημένων περιοχών
- μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων στην κατανομή του κατά κεφαλήν εισοδήματος
- αξιοποίηση των φυσικών πόρων και πλεονεκτημάτων
- αύξηση του περιφερειακού προϊόντος
- μείωση της περιφερειακής ανεργίας

Για την επίτευξη των σκοπών της περιφερειακής πολιτικής χρησιμοποιούνται κατάλληλοι συνδυασμοί μέσων, οι οποίοι αναφέρονται σε συγκεκριμένες χωρικές μονάδες και με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Η διαδικασία της επιλογής των μέσων αυτών προϋποθέτει την διερεύνηση των δεδομένων της εκάστοτε περιοχής παρέμβασης, καθώς και των αποτελεσμάτων των μέτρων αυτών στο ρυθμό ανάπτυξης ή στην διόρθωση των υφιστάμενων ανισοτήτων.

Τα μέσα της περιφερειακής πολιτικής διακρίνονται σε παραδοσιακά (κύρια και δευτερεύοντα) και σε νέα:

Κύρια παραδοσιακά μέσα

- οικονομική και κοινωνική υποδομή
- επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις
- φορολογικά και πιστωτικά κίνητρα
- θεσμικά μέτρα
- έλεγχοι και αντικίνητρα

Δευτερεύοντα παραδοσιακά μέσα

- περιφερειακές επιδοτήσεις απασχόλησης
- ενισχύσεις για την μετεγκατάσταση των βιομηχανιών
- επιχορηγήσεις στις επιχειρήσεις για την εισαγωγή της νέας τεχνολογίας
- επιδοτήσεις για τη βελτίωση των επιχειρησιακών ικανοτήτων του εργατικού δυναμικού
- ενθάρρυνση της συνεργασίας με τα τοπικά πανεπιστήμια

Τα νέα μέσα περιφερειακής πολιτικής εφαρμόζονται στο πλαίσιο του μοντέλου της ενδογενούς (τοπικής) ανάπτυξης με κύριους στόχους την απορρόφηση καινοτομιών στη

διαδικασία της παραγωγής και την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Αναλυτικότερα τα μέσα αυτά στοχεύουν :

- στην τοπική ανάπτυξη και στον υψηλό βαθμό αυτονομίας των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων
- στην στήριξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για την ανάδειξη της τοπικής επιχειρηματικότητας
- στην ενδυνάμωση νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία
- στη δημιουργία τεχνοπόλεων, με σκοπό τη συσσώρευση αποθεμάτων γνώσης στις περιφέρειες και την αντικατάσταση ξεπερασμένων κλάδων δραστηριότητας με δυναμικούς κλάδους υψηλής τεχνολογίας.

Συμπεράσματα και Διαπιστώσεις

Ο συνολικός πληθυσμός της Ελλάδας υπέστη μέσα σε πενήντα έτη (1951-2001) τεράστιες μεταβολές τόσο στη δημογραφική του υπόσταση όσο και στη γεωγραφική του κατανομή. Η γεννητικότητα του μειώθηκε και η σύνθεση του πληθυσμού κατά ηλικία μεταβλήθηκε σημαντικά, με αύξηση της συμμετοχής των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω και μείωση της συμμετοχής των νέων ατόμων. Έχοντας σαν αποτέλεσμα την διεύρυνση της γήρανσης του πληθυσμού της χώρας.

Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας, την Αθήνα και την Θεσσαλονίκη, εντάθηκε την περίοδο 1961-1971, το ίδιο συνέβη και στην πιο πρόσφατη περίοδο, με αποτέλεσμα το 2001 να κατοικεί σε αυτές τις δυο πόλεις το 45% περίπου του συνολικού πληθυσμού της χώρας, ενώ οι προοπτικές δείχνουν συνέχιση της συγκέντρωσης έστω και αν η εισροή του πληθυσμού σε αυτές τις πόλεις μηδενιζόταν, μόνο και μόνο από την μεγαλύτερη αναπαραγωγική ικανότητα του πληθυσμού της πρωτεύουσας και της συμπρωτεύουσας σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας.

Πέρα από τις δυο μεγάλες αυτές εστίες συγκέντρωσης, ο υπόλοιπος πληθυσμός της χώρας είναι αρκετά διεσπαρμένος στην ελληνική επικράτεια. Η πληθυσμιακή πυκνότητα των νομών της χώρας δεν υπερβαίνει τους 120 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο επιφανείας (εκτός της Κέρκυρας με 180), όταν η Αττική έχει 1000 και η Θεσσαλονίκη 300 κατοίκους. Σε επίπεδο περιφερειών οι διαφορές παραμένουν ιδιαίτερα μεγάλες σε σχέση με την Αττική. Το σημαντικό είναι βέβαια, πως παρόμοια ήταν η κατάσταση και πενήντα χρόνια πριν απλά τώρα οι διαφορές έχουν διευρυνθεί, γεγονός που αποπνέει ανησυχία για το μέλλον.

Εκτεταμένη ήταν όπως υπολογίζεται, η κινητικότητα του ελληνικού πληθυσμού μετά το 1950 και ιδιαίτερα έντονη την δεκαετία 1961-1971, αν ληφθεί υπόψη ότι την περίοδο αυτή, για την οποία υπάρχουν στοιχεία, αναχώρησαν για το εξωτερικό πάνω από ένα εκατομμύριο άτομα, ενώ στο εσωτερικό της χώρας υπολογίζεται ότι μετακινήθηκαν για μόνιμη εγκατάσταση 1,6-1,9 εκατομμύρια άτομα, στην πλειοψηφικά τους νέοι άνθρωποι. Το αποτέλεσμα της μετακίνησης αυτής ήταν, πολλοί νομοί της χώρας να απωλέσουν μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους, το οποίο παρά την σημαντική παλιννόστηση των μεταναστών από το εξωτερικό, δεν το ανέκτησαν, από ότι φαίνεται, ποτέ.

Ενώ ο όγκος των μετακινηθέντων στο εσωτερικό της χώρας προερχόταν από μη αστικές περιοχές και εγκαταστάθηκε κυρίως στα δυο μεγάλα αστικά κέντρα, παρατηρήθηκαν και ορισμένες μικρότερης κλίμακας συγκεντρώσεις σε αστικές περιοχές μέσα σε κάθε περιφέρεια σαν επιβεβαίωση της γενίκευσης του φαινομένου της αστυφιλίας. Παρά τις δυσμενείς αυτές πληθυσμιακές εξελίξεις στους νομούς και τις ευρύτερες περιφέρειες της χώρας, είναι αξιοσημείωτο ότι σε πολλούς νομούς αυτών των περιφερειών, παρά τη σημαντική πτώση της γεννητικότητας αλλά και την εκροή του πληθυσμού από αυτούς, σημειώθηκε θετική μεταβολή του πληθυσμού συνολικά κατά το πέρασμα των δεκαετιών με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο πληθυσμός τους σε απόλυτες τιμές τα πενήντα χρόνια της έρευνας. Γενικό χαρακτηριστικό των νομών αυτών, στους οποίους περιλαμβάνονται εκτός της Αττικής και της Θεσσαλονίκης άλλοι 29 νομοί, με σημαντικότερη μεταβολή οι νομοί Πέλλας, Πιερίας, Ημαθίας, Ιωαννίνων, Μαγνησίας, Λάρισας, Φθιώτιδας, Βοιωτίας, Ευβοίας, Κορινθίας, Δωδεκανήσου, Χανίων και Ηρακλείου, είναι ότι ανέπτυξαν οικονομική δραστηριότητα, ο καθένας σε διαφορετικό κλάδο (γεωργία, βιομηχανία, τουρισμός). Σε αντίθεση με άλλους νομούς που διακρίνονταν για την ασθενή τους οικονομική δραστηριότητα, όπως οι νομοί Ευρυτανίας, Κιλκίς, Φλώρινα, Χίος, Κεφαλονιά, Λακωνία και Κυκλάδες και οι οποίοι παρουσίασαν υψηλή καθαρή εκροή πληθυσμού.

Στην έκταση που οικονομικοί λόγοι είναι υπεύθυνοι για τις μετακινήσεις πληθυσμού, οι παράγοντες που προκάλεσαν τόσο την εσωτερική όσο και την εξωτερική μετανάστευση φαίνεται να ανήκουν στην κατηγορία των παραγόντων που προσελκύουν και όχι σε αυτή των παραγόντων που απωθούν. Όλα αυτά με την έννοια, ότι ο πληθυσμός που μετακινήθηκε, το έκανε αυτό προς αναζήτηση του καλύτερου και όχι προς αποφυγή μιας μη βιώσιμης υφιστάμενης κατάστασης. Αυτό επιβεβαιώνεται κατά κάποιον τρόπο από την διαχρονική εξέλιξη τόσο των δημογραφικών όσο και οικονομικών εξελίξεων, όπου δεν υπάρχει γενικά μια πορεία προόδου αλληλοσχετιζόμενη. Για παράδειγμα παρά την υπερσυγκέντρωση του πληθυσμού στην πρωτεύουσα από την περιφέρεια, προς αναζήτηση καλύτερου βιοτικού επιπέδου, παρατηρείται μείωση του μέσου κατακεφαλήν προϊόντος τα τελευταία τριάντα χρόνια στην Αττική. Ενώ σε άλλους νομούς οι οποίοι έχουν κυρίως αγροτική ταυτότητα σημειώνεται αύξηση του μέσου κατακεφαλήν προϊόντος όπως στους νομούς, Κοζάνης, Ξάνθης, Ρέθυμνου, Λασιθίου και Λευκάδας.

Από τη στατική θεώρηση των περιφερειακών διαφορών με βάση τα οικονομικά τους χαρακτηριστικά, διαπιστώνεται ότι υπάρχει μεγάλη ανισότητα μεταξύ των νομών και των περιφερειών στην εκμετάλλευση των διαθέσιμων παραγωγικών μέσων. Η τρέχουσα αυτή

κατάσταση αποτελεί όμως το επακόλουθο μιας εξελικτικής πορείας, η οποία με αφετηρία τις ευρύτερες περιφερειακές αποκλίσεις οδήγησε σε σύγκλιση των οικονομιών των νομών και των περιφερειών της χώρας και άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Είναι γεγονός, σε μια πρώτη προσέγγιση, ότι τα δυο μεγάλα αστικά κέντρα συμμετέχουν στο συνολικό ΑΕΠ της χώρας με ποσοστό, περίπου 49% και το υπόλοιπο ποσοστό διαμοιράζεται σε όλους τους υπόλοιπους νομούς της Ελλάδας. Παράλληλα διαπιστώνουμε ότι παρά αύξηση του πληθυσμού της Αττικής το ποσοστό συμμετοχής στο ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε από το 1970 επιβεβαιώνοντας την οικονομική ανέλιξη των υπολοίπων περιφερειών.

Βέβαια, όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της χώρας, έχουμε να παρατηρήσουμε αξιοσημείωτες μεταβολές. Η συμμετοχή του κατακεφαλήν προϊόντος των κατοίκων των παραδοσιακών αστικών κέντρων, όπως της Αττικής, της Αχαΐας, της Ημαθίας, της Μεσσηνίας κτλ, στο μέσο κατακεφαλήν ΑΕΠ της χώρας έχει μειωθεί από το 1970. Επίσης τα αντίστοιχα μεγέθη έχουν αυξηθεί στη συμπρωτεύουσα, και σε άλλους νομούς που υστερούσαν σε οικονομική επίδοση στο παρελθόν. Σε επίπεδο περιφερειών ανάμεσα στο 1970 και 1980 επετεύχθει σημαντική σύγκλιση της οικονομικής επίδοσης, καθώς και ανάμεσα στις αστικές και μη περιοχές της χώρας. Ενώ μετά το 1980 και μέχρι το 1995 οι οικονομίες των περιφερειών απέκλιναν σταδιακά για να ξαναβρεθούν το 2000 στα επίπεδα ανισότητας του 1980. Κάτι που δεν επιβεβαιώθηκε και σε επίπεδο νομών, η απόκλιση στην οικονομική επίδοση ήταν σημαντική έως το 1995 και άλλαξε τάση προς το 2000.

Ιδιαίτερη σημασία στη σημερινή κατάσταση των περιφερειών, από την άποψη του επιπέδου ανάπτυξης στο οποίο βρίσκονται, φαίνεται να έπαιξε η παραγωγικότητα της βιομηχανίας. Είναι αξιοσημείωτο ότι στις περισσότερες περιφέρειες παρατηρείται ορισμένη αντιστοιχία μεταξύ του ύψους του κατακεφαλήν προϊόντος και του μεγέθους της παραγωγικότητας στη βιομηχανία, ακόμη και σε περιφέρειες με έντονο αγροτικό χαρακτήρα. Σε ορισμένες από τις τελευταίες η συμβολή του κλάδου της βιομηχανίας στην οικονομία τους, έστω και αν είναι υψηλής παραγωγικότητας, δεν επαρκεί για να εξασφαλίσει υψηλό κατακεφαλήν προϊόν στους κατοίκους τους. Τέλος περιφέρειες και νομοί με έντονη βιομηχανική δραστηριότητα δημιουργούν σχετικά υψηλότερο κατακεφαλήν προϊόν.

Η ανάλυση δείχνει ειδικότερα μια σημαντική μείωση της ανισότητας στη βιομηχανική ανάπτυξη, μεταξύ της πρωτεύουσας, που έχει τη μεγαλύτερη μερίδα στη βιομηχανική παραγωγή και των υπολοίπων περιφερειών. Μεταξύ των εξελίξεων που

οδήγησαν στη μείωση αυτή συγκαταλέγονται η αύξηση του μεγέθους των βιομηχανικών μονάδων στην υπόλοιπη χώρα και η μείωση του στην Αττική.

Το καταστάλαγμα από την ανάλυση αυτή είναι ότι, τα τελευταία χρόνια, η οικονομική ανισότητα ανάμεσα στην Αττική και στις λοιπές περιφέρειες της χώρας έχει σμικρυνθεί. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από τη διεύρυνση της οικονομικής επίδοσης των περιφερειών. Παρόλο που υπάρχουν ακόμα διαφορές ανάμεσα στις περιφέρειες, η τάση για εξομάλυνση δημιουργεί ελπίδες και η οικονομική κόπωση της πρωτεύουσας τις ενισχύει.

Από τη σύζευξη των διαπιστώσεων της ανάλυσης των δημογραφικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των περιφερειών εμφανίζεται το φαινόμενο μιας αντίρροπης εξέλιξης μεταξύ των περιφερειακών ανισοτήτων του πληθυσμού και των αντίστοιχων εξελίξεων της οικονομικής δραστηριότητας. Η ανισότητα των δημογραφικών εξελίξεων συνεχώς διευρύνεται, όχι μόνο λόγω των διαπεριφερειακών μετακινήσεων, αλλά και λόγω της σημαντικής διαφοράς και διαχρονικής απόκλισης στη γεννητικότητα του πληθυσμού μεταξύ των περιφερειών υπέρ των μεγάλων πόλεων που αποτελούν τους πόλους έλξης του πληθυσμού σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έχει καταστεί σαφές το γεγονός ότι το περιφερειακό πρόβλημα είναι ένα πρόβλημα δυναμικό και ενεργό, το οποίο συνδέεται αναπόσπαστα με τις διαδικασίες μετασχηματισμού και αλλαγών που χαρακτηρίζουν την οικονομική πολιτική της χώρας. Το περιφερειακό πρόβλημα χαρακτηρίζεται γενικά από τα παρακάτω βασικά στοιχεία:

- Αύξηση των ποσοστών ανεργίας και όξυνση των ανισοτήτων στην κατανομή της εργασίας, εξαιτίας των μεταβολών στην αγορά εργασίας που προέρχονται από την τεχνολογική εξέλιξη και κυρίως την ταχύτατη πρόοδο της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, με αποτέλεσμα την δημιουργία χωρικών και εισοδηματικών ανισοτήτων.
- Σημαντικές ανακατατάξεις στη χωροθέτηση των παραγωγικών δραστηριοτήτων λόγω των μεταβολών και εξελίξεων στο διεθνές εμπόριο και στην οικονομική ολοκλήρωση της Ευρώπης, γεγονός που επηρεάζει και τον εργασιακό τομέα.
- Όξυνση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.
- Τάση κινητικότητας του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού με σημαντικές επιπτώσεις στην αναδιάρθρωση των οικιστικών συγκεντρώσεων στο χώρο.

Συνεπώς στο πλαίσιο μια συλλογικής προσπάθειας για την προώθηση της ισόρροπης ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο, κρίνεται αναγκαίο και απαραίτητο να κινητοποιηθούν οι

κατάλληλη μηχανισμοί για την έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος.

Η αναφορά που προηγήθηκε σχετικά με τα μέσα που εφαρμόζει η περιφερειακή πολιτική για την αντιμετώπιση του περιφερειακού προβλήματος, αποδεικνύει ότι υπάρχει μια πληθώρα «εργαλείων» που μπορούν να προσφέρουν με μεγάλη αποδοτικότητα για το σκοπό αυτό. Ωστόσο, τα νέα μέσα άσκησης της περιφερειακής πολιτικής είναι σαφές ότι δίνουν προτεραιότητα σ παράγοντες όπως είναι, η μάθηση, η τεχνολογία και η καινοτομική ικανότητα ως βασικοί μοχλοί της αναπτυξιακής στρατηγικής μιας χώρας. Μάλιστα, τα τελευταία χρόνια η γνώση και η μάθηση έχουν χαρακτηριστεί ως πρωταρχικοί και καθοριστικοί παράγοντες ανάπτυξης, με αποτέλεσμα η έλλειψη τους ή η ανεπαρκής τους παρουσία να θεωρείται ως μια πηγή πρόκλησης περιφερειακών ανισοτήτων. Έρευνες έχουν αποδείξει ότι περιοχές με υψηλούς δείκτες καινοτομικότητας και τεχνολογικού εκσυγχρονισμού παρουσιάζουν και υψηλή συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων. Έτσι, κάτω από τις νέες τεχνολογικές συνθήκες εμφανίζονται δυνατότητες για νέες μορφές περιφερειακής ανάπτυξης και αποδεικνύεται ότι η βασικότερη προϋπόθεση ανάπτυξης μιας περιοχής είναι η ικανότητα της να παράγει, να μεταφέρει και να αξιοποιεί σύγχρονη γνώση και τεχνολογία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

α. Μέχρι και την απογραφή του πληθυσμού της Ελλάδος του 1971 οι περιφέρειες ανάπτυξης της χώρας ήταν 9, ενώ μετά το 1971 η χώρα διαιρέθηκε σε 13 διοικητικές περιφέρειες ανάπτυξης. Στην συγκεκριμένη εργασία σε όλες τις χρονικές περιόδους τα στοιχεία είναι αναγόμενα σε 13 περιφέρειες έτσι ώστε να μπορεί να συγκριθεί η εξέλιξη των περιφερειών σε όλες τις χρονικές περιόδους.

β. Ο αριθμός των νομών, της χώρας, είναι 52. Εμείς εξετάζουμε 51 νομούς διότι, τον νομό Αττικής τον υπολογίζουμε σαν ένα νομό. Ο νομός Αττικής μέχρι και το 1991 λογιζόταν από την Ε.Σ.Υ.Ε. σαν περιοχή πρωτεύουσας και υπόλοιπο Αττικής, χωριστά. Ενώ έπειτα, χωριζόταν σε δύο Νομαρχίες μια ανατολικής και μια δυτικής Αττικής. Έτσι για να έχουμε ολοκληρωμένη εικόνα και συμπεράσματα για την Αττική, την υπολογίζουμε ενιαία κατά την χρονική διάρκεια που αναφέρεται η μελέτη.

γ. Όσον αφορά τη διάκριση των νομών της χώρας κατά MSR^{*}, γίνεται ανάλογα με την συγκέντρωση και την αστικοποίηση του πληθυσμού που κατοικεί σε αυτούς. Συγκεκριμένη αναφορά στον κάθε νομό γίνεται στον πίνακα της πληθυσμιακής συγκέντρωσης του Παραρτήματος Β.

δ. Στην ανάλυση των ανισοτήτων στην οικονομική επίδοση αναφερόμαστε σε στοιχεία παραγόμενου περιφερειακού προϊόντος και όχι εισοδήματος. Και αυτό γιατί, ενώ το εγχώριο προϊόν είναι η συνολική αξία των εντός της χώρας(ή περιφέρειας – νομού) παραχθέντων τελικών προϊόντων ή το σύνολο των αμοιβών για τις υπηρεσίες των συντελεστών παραγωγής που βρίσκονται μέσα στη χώρα (περιφέρεια) έστω και αν οι κάτοικοι τους κατοικούν στο εξωτερικό (ή σε άλλη περιφέρεια).

ε. Όταν μιλάμε για μεγάλη βιομηχανία εννοούμε τα βιομηχανικά καταστήματα τα οποία έχουν απασχολούμενα 20 άτομα και άνω.

---

*βλ.Christoloukas G.D. (βιβλιογραφία 2)

στ. Δείκτες μέτρηση της συγκέντρωσης διαφόρων μεγεθών^{**}

A) Συντελεστής Συμμετοχής:

Το ενδιαφέρον του συντελεστή αυτού έγκειται στο γεγονός ότι μας επιτρέπει να κάνουμε συγκρίσεις μεταξύ μεγεθών και περιφερειών εμμέσως με αναφορά στα εθνικά μεγέθη:

$$Q_i = A_{ir}/A_r : A_{in}/A_n$$

Όπου : A_{ir} = το προϊόν της πληθυσμιακής ομάδας i της περιοχής r

A_r = το παραγόμενο προϊόν της περιοχής r

A_{in} = τα παραγόμενο προϊόν της πληθ. ομάδας i σε όλη τη χώρα

A_n = ο συνολικό ΑΕΠ της χώρας

Στη μορφή αυτή ο συντελεστής συμμετοχής μας δείχνει αν το προϊόν που παράγει η πληθ. ομάδα i είναι ανεπτυγμένο στην περιοχή r κατά την ίδια αναλογία με την ανάπτυξη της σε εθνικό σε εθνικό επίπεδο.

Αν $Q_i = 1$ η πληθ. ομάδα i έχει αναλογικά την ίδια δυναμικότητα σε περιφερειακό και σε εθνικό επίπεδο.

Αν $Q_i > 1$ η πληθ. ομάδα i κατέχει πιο δυναμική θέση στο περιφερειακό από ότι σε εθνικό επίπεδο.

Αν $Q_i < 1$ η πληθ. ομάδα i , αναλογικά έχει μικρότερη, δυναμικότητα στο περιφερειακό από ότι στο εθνικό επίπεδο.

B) Ο Συντελεστής Εγκατάστασης μιας δραστηριότητας

Ο συντελεστής εγκατάστασης μιας δραστηριότητας δείχνει πως η δραστηριότητα αυτή κατανέμεται μεταξύ περισσοτέρων τόπων συγκέντρωσης. Μας πληροφορεί δηλαδή για τον βαθμό συγκέντρωσης μεταξύ διαφόρων τόπων μιας ορισμένης δραστηριότητας:

$$C_L = 1/2 \sum_r \left| A_{ir}/A_{in} - A_r/A_n \right|$$

Όπου : A_{ir} = το προϊόν στη δραστηριότητα i της περιοχής r

A_r = το παραγόμενο προϊόν της περιοχής r

A_{in} = τα παραγόμενο προϊόν της δραστηριότητας i σε όλη τη χώρα

A_n = το συνολικό ΑΕΠ της χώρας

---

^{**} βλ. Κόνσολας .N.I. (βιβλιογραφία 3)

Αν $C_L = 0$, η δραστηριότητα i είναι εγκατεστημένη στις περιφέρειες κατά τρόπο απόλυτα ίδιο με το σύνολο των υπόλοιπων δραστηριοτήτων δηλ. δεν υπάρχει ιδιαίτερη συγκέντρωση στην εγκατάσταση αυτής της δραστηριότητας

Αν $C_L = 1$, η δραστηριότητα i είναι ειδικά εγκατεστημένη.

Γ) Συντελεστής Ειδίκευσης μιας Περιοχής

Ο συντελεστής ειδίκευσης μιας περιοχής δείχνει το βαθμό συγκέντρωσης των δραστηριοτήτων σε ένα ορισμένο χώρο:

$$C_s = 1/2 \sum_r \left| A_{ir}/A_r - A_{in}/A_n \right|$$

Αν $C_s = 0$, η περιοχή r δεν είναι ειδικευμένη σε σχέση με την εθνική κατανομή των δραστηριοτήτων και έχει την ίδια κατανομή δραστηριοτήτων με εκείνη που υπάρχει στον εθνικό χώρο.

Αν $C_s = 1$, η περιοχή είναι τελείως ειδικευμένη και ορισμένες δραστηριότητες είναι συγκεντρωμένες στην περιοχή.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.

2001	ΝΟΜΟΙ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	R	M.S.R.	ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ (km ²)	(ΠΛΗΘ./ ΕΠΙΦΑΝ.) / (ΠΛΗΘ. ΣΥΝΟΛ./ΕΠΙΦ . ΣΥΝΟΛ.)	(ΠΛΗΘ. ΝΟΜΟΥ / ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΝΟΜΟΥ) / (ΠΛΗΘ. ΠΕΡΙΦ. / ΕΠΙΦ. ΠΕΡΙΦ.)	ΠΛΗΘ./ ΕΠΙΦ.	ΠΛΗΘ. 2001
1	N.ΕΒΡΟΥ	1	R	4242	0,45	0,88	35	149354
2	N.ΡΟΔΟΠΗΣ	1	R	2543	0,56	1,09	44	110828
3	N.ΞΑΝΘΗΣ	1	R	1793	0,73	1,42	57	101856
4	N.ΔΡΑΜΑΣ	1	R	3468	0,38	0,75	30	103975
5	N.ΚΑΒΑΛΑΣ	1	S	2111	0,88	1,72	69	145054
6	N.ΣΕΡΡΩΝ	2	R	3968	0,65	0,57	51	200916
7	N.ΚΙΛΚΙΣ	2	R	2519	0,45	0,40	35	89056
8	N.ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	2	M	3683	3,68	3,23	287	1057825
9	N.ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	2	R	3254	0,42	0,37	33	107156
10	N.ΠΕΛΛΑΣ	2	R	2506	0,75	0,65	58	145797
11	N.ΗΜΑΘΙΑΣ	2	S	1701	1,08	0,95	84	143618
12	N.ΠΙΕΡΙΑΣ	2	S	1516	1,10	0,96	86	129846
13	N.ΦΛΩΡΙΝΑΣ	3	R	1924	0,36	0,92	28	54768
14	N.ΚΟΖΑΝΗΣ	3	S	3516	0,57	1,43	44	155324
15	N.ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	3	R	1720	0,40	1,00	31	53483
16	N.ΓΡΕΒΕΝΩΝ	3	R	2291	0,21	0,53	17	37947
17	N.ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	4	R	4990	0,44	0,92	34	170239
18	N.ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ	4	R	1515	0,39	0,82	30	46091
19	N.ΠΡΕΒΕΖΑΣ	4	S	1036	0,73	1,55	57	59356
20	N.ΑΡΤΑΣ	4	R	1662	0,60	1,27	47	78134
21	N.ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	5	R	2636	0,63	0,95	49	129541
22	N.ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	5	S	2636	1,01	1,51	79	206995
23	N.ΤΡΙΚΑΛΩΝ	5	R	3384	0,52	0,78	41	138047
24	N.ΛΑΡΙΣΑΣ	5	R	5381	0,67	1,00	52	279305
25	N.ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ	6	R	904	0,56	0,52	44	39488
26	N.ΖΑΚΥΝΘΟΥ	6	S	406	1,23	1,14	96	39015
27	N.ΛΕΥΚΑΔΟΣ	6	R	356	0,81	0,75	63	22506
28	N.ΚΕΡΚΥΡΑΣ	6	S	641	2,24	2,08	175	111975
29	N.ΑΙΤΩΛ/ΡΝΑΝΙΑΣ	7	R	5461	0,53	0,66	41	224429
30	N.ΑΧΑΙΑΣ	7	M	3271	1,27	1,59	99	322789
31	N.ΗΛΕΙΑΣ	7	S	2618	0,95	1,19	74	193288
32	N.ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	8	R	1869	0,22	0,46	17	32053
33	N.ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	8	R	4441	0,52	1,09	40	178771
34	N.ΒΟΙΩΤΙΑΣ	8	S	2952	0,57	1,20	44	131085
35	N.ΦΩΚΙΔΟΣ	8	R	2120	0,29	0,62	23	48284
36	N.ΕΥΒΟΙΑΣ	8	S	4167	0,66	1,40	52	215136
37	N.ΑΤΤΙΚΗΣ	9	M	3808	12,67		988	3761810
38	N.ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	0	S	2290	0,87	1,73	68	154624
39	N.ΛΑΚΩΝΙΑΣ	0	R	3636	0,35	0,70	27	99637
40	N.ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	0	S	2991	0,76	1,52	59	176876
41	N.ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	0	R	2154	0,63	1,26	49	105770
42	N.ΑΡΚΑΔΙΑΣ	0	R	4419	0,30	0,59	23	102035
43	N.ΛΕΣΒΟΥ	1	S	2154	0,65	0,97	51	109118
44	N.ΧΙΟΥ	1	R	904	0,76	1,14	59	53408
45	N.ΣΑΜΟΥ	1	R	778	0,72	1,08	56	43595
46	N.ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	1	S	2714	0,90	1,43	70	190071

Ποσοτική ανάλυση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων
στις δημογραφικές και οικονομικές εξελίξεις

		2						
		1						
47	N.ΚΥΚΛΑΔΩΝ	2	R	2572	0,56	0,89	44	112615
		1						
48	N.ΧΑΝΙΩΝ	3	S	2376	0,81	0,97	63	150387
		1						
49	N.ΡΕΘΥΜΝΟΥ	3	R	1496	0,70	0,84	55	81936
		1						
50	N.ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	3	M	2641	1,42	1,70	111	292489
		1						
51	N.ΛΑΣΙΘΙΟΥ	3	R	1823	0,54	0,64	42	76319
52	ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ	1		14157	0,55		43	611067
53	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	2		19147	1,25		98	1874214
54	ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	3		9451	0,41		32	301522
55	ΗΠΕΙΡΟΣ	4		9203	0,49		38	353820
56	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	5		14037	0,69		54	753888
57	ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	6		2307	1,18		92	212984
58	ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	7		11350	0,84		65	740506
59	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	8		15549	0,50		39	605329
60	ΑΤΤΙΚΗ	9		3808	12,67		988	3761810
		1						
61	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	0		15490	0,53		41	638942
		1						
62	ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	1		3836	0,69		54	206121
		1						
53	ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	2		5286	0,73		57	302686
		1						
64	ΚΡΗΤΗ	3		8336	0,92		72	601131
65	M		0	13403				5434913
66	S		0	35825				2311768
67	R		0	78487				3067985
				13195				
68	TOTAL			7				10964020

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΓΛΥΤΣΟΣ Νικόλαος Π., 'Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα :Δημογραφικά και οικονομικά χαρακτηριστικά 1961-1981', Μελέτες 27, Κέντρο προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1988
2. CHRISTOULOUKAS George D., 'Industrial Growth, Regional Development and the growing importance of a regionally conscious policy formation for Japan- A quantitative regional analysis of the Industrial Diffusion and Development patterns of Japan', Feb. 1993
3. ΚΟΝΣΟΛΑΣ Νικ. Ι., 'Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1983
4. ΧΟΥΛΙΑΡΑΚΗΣ Μιχαήλ, 'Γεωγραφική, διοικητική και Πληθυσμιακή εξέλιξη της Ελλάδος 1821-1971', Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 1973
5. 'Βασικά εθνικολογιστικά μεγέθη της Ελληνικής οικονομίας, 1960-1999 με βάση το σύστημα ΕΣΟΛ-95' Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας-Γενική Διεύθυνση Οικονομικής Πολιτικής, Αθήνα 2001
6. 'Περιφερειακή ανάπτυξη και καινοτομία: οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης', Πάντειο Πανεπιστήμιο –Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Πολιτικής, Αθήνα 2003
7. 'Ανάλυση ειδικεύσεων στη βιομηχανία κατά νομό για το 1988', Στατιστικά Στοιχεία 6, Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1999
8. 'Το διαρθρωτικό πρόβλημα και ο οικονομικός προγραμματισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα', Μελέτες 45,Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1996
9. 'Διαπεριφερειακή ανάλυση και πολιτική- Βασικά στοιχεία κατά περιφέρεια και νομό', Εκθέσεις 19, Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1995
10. 'Οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα: Εξελίξεις και πιθανές επιπτώσεις', Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1991
11. 'Εξέλιξη βασικών μεγεθών ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος εθνικού και περιφερειακού επιπέδου', Στατιστικά Στοιχεία 4, Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1993

12. 'Βασικά στοιχεία κατά νομό και περιφέρεια', Θέματα προγραμματισμού 24, Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών ερευνών, Αθήνα 1986
13. 'Οι δημογραφικές εξελίξεις κατά τη μεταπολεμική περίοδο στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης και στην Ελλάδα', Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα 2000
14. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1951
Τόμος 3, Τεύχος 2 & 3, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)
15. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1961
Τόμος 3, Τεύχος 2 & 3, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)
16. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1971
Τόμος 3, Τεύχος 2 & 3, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)
17. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1981
Τόμος 3, Τεύχος 2 & 3, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)
18. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1991
Τόμος 3, Τεύχος 2 & 3, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)
19. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 2001
Τόμος 3, Τεύχος 2&3, Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.)
20. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ 1975-2001 (Ε.Σ.Υ.Ε.)
21. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1954-2001 (Ε.Σ.Υ.Ε.)